

מראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

מלכים א'

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ח

פרק א	3
פרק ב	13
פרק ג	25
פרק ה	30
פרק ו	32
פרק ז	33
פרק ח	33
פרק ט	51
פרק י	52
פרק יב	52
פרק יג	60
פרק יד	70
פרק טו	70
פרק טז	71
פרק יז	72
פרק יח	81
פרק יט	94
פרק כ	102
פרק כא	108
פרק כב	111

אלשיך מלכים א

פרק א

א והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו.
ב ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה
ועמדה לפני המלך ותהי-לו סכנת ושכבה בחיקך וחס לאדני המלך.
ג ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את-אבישג השונמית ויבאו אתה למלך.
ד והנערה יפה עד-מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה.
ה ואדניה בן-חגית מתנשא לאמר אני אמלך
ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו.

ראוי לשים לב.

- א. מה צורך להודיע שלהחם למלך בקשו נערה יפה תהי לו סוכנת, ומהראוי יאמר והמלך דוד זקן בא בימים, ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך.
- ב. ועוד למה ייעצוהו להחם **בנערה בתולה** ולא בנערה פנויה בתולה או בלתי בתולה.
- ג. ועוד כי הלא י"ח נשים היו לו ולא יבצר מלהיות אחת מהן טהורה ואותה שתהיה טהורה בזמנה תחממנו ואחריה רעותיה כל אחת בימי טהרתה ולא לבקש מחממת מהחוץ.
- ד. ועוד אומרו **ועמדה לפני המלך**, אלו הן דברים בלתי צריכים ולא היה לו לומר כי אם **ותהי** למלך **סוכנת**, וכן אומרו **ושכבה בחיקך** הוא מיותר.
- ה. ועוד למה זה נאמר לנוכח וכל שאר הכתוב שלא לנוכח.
- ו. ועוד אומרו **וחם לאדוני המלך**, כי אם תהיה **סוכנת** ודאי שיחם לו.
- ז. ועוד שהיה לו לומר ותחם לאדני המלך.
- ח. ועוד למה בדברם אליו לא אמרו יפה ובפועל בקשו **היפה** ולא עוד אלא **עד מאד**.
- ט. ועוד אומרו **ותשרתהו** שאינו מן הענין.
- י. ועוד איך מתקשר לזה אומרו **ואדניה בן חגית כו'.**

אמנם הנה אין ספק כי כוונת הכתובים הוא להודיע איך הומלך שלמה שהיה ע"י **אדוניהו**, שהיה **מתנשא לאמר אני אמלך**, והתחיל להתנהג באדר מלכות על כן הוצרך להמליך את שלמה בח"י אביו כמפורש בסיפור, ועל כן כאשר הוצרך להביא ענין **אדוניהו**, לזה הוצרך גם כן להביא מאין התחיל לב **אדוניהו** להתעורר בדבר מאז, ולא ייחל יקרבו ימי אבל אביו ואז יתחזק בשרי המלכות אשר היו אתו, אך הנה הוכיח סופו אשר שאל מאת המלך **יתן לו את**

אבישג השונמית לאשה, והוא כי אש יפיה קדחה בלבו כי ראה כי הייתה **יפה עד מאד** שנבחרה מכל גבול ישראל, אמר בלבו אחר שהמלך לא ידעה, מותרת היא לי כי לא אשה ולא פלגש הייתה לו רק **סוכנת ומשרתת** בעלמא, ועל כן אם אמלך איש לא יצילנה מידי, על כן מאז התחיל להחזיק במלוכה, וזה מאמר הכתוב **והנערה יפה עד מאד** ולא נשתמש בה המלך כדרך נשים רק **ותהי לו סוכנת ותשרתהו בלבד והמלך לא ידעה**, על כן **ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך**, כי אמר בלבו בכלל המלכות יעשה רצוני לקחתה כאשר הוכיח סופו כמדובר זה הוא על מציאות הענין.

ונבוא אל התכת הכתובים

והוא כי הנה אין ספק כי מה שהייתה **למלך סוכנת אבישג** היו יכולות לעשות נשיו, אלא שלהיותו **זקן בא בימים** היה חפץ להתרחק מתשמיש. וזהו אומרו **והמלך דוד זקן בא בימים**, כלומר ותשמיש קשה לו ואם יהיו נשיו סוכנות לו אולי יבוא לשמש, כי **ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו** הוא **שולא יחם לו**, כלומר רק באשה יחם לו, אלא שהוא **זקן בא בימים** וטוב לו לפרוש.

ב ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך.

על כן אמרו לו עבדיו: **יבקשו לאדני המלך כו'**, כי להיותה יתירה על י"ח נשיו לא ישמש עמה, כאשר אמרו רז"ל שאמר לה דוד ולבל ישיאהו יצרו לשמש כי לא יוכר, אמרו **נערה בתולה**, כי בזה יהיה לו פתחון פה נגד יצרו לומר כי יוכר אחר זמן ויפרוש, ועל זה אמרו **נערה בתולה**, ולהיות שעל דבר חדש היצר מתגרה, על כן אמרו לו **ועמדה לפני המלך**, שיהיה דש בה רואה אותה תמיד כפת בסלו, ואחר כך **ותהי לו סוכנת בלבד**, שאחר שדש בה לא יגרה בו יצרו אפילו שתשכב בחיקך לא ימשך, רק כי אם **וחם לאדני המלך בלבד**, ולענין שכיבה בחיק לא אמרו ושכבה בחיקו, על כי הוא לשון צודק גם בחיקו של אחר, על כן בזה בלבד אמרו לשון שהוא לנוכח.

ומן הטעם האמור לא אמרו למלך **נערה יפה רק בתולה**, פן יתגרה בה יצרו אך המבקשים אותה בקשו דבר לפי כבודו.

ג ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך.

ד והנערה יפה עד-מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה.

ואמר הכתוב ראו נא חסידות דוד כי הנה **והנערה יפה עד מאד**, וגם לא עשה כמאמרם שתחילה תעמוד לפניו לשרת שיהיה לבו גס בה כפת בסלו ואחר כך **תהי לו סוכנת**, כי אם

אדרבה **ותהי לו סוכנת** ואחר כך **ותשרתהו** ועם כל זה **והמלך לא ידעה**, עם היות לאל ידו כמו שאמרו רבותינו ז"ל שנסה לפניה בבת שבע.

ה וְאֶדְנִיָּה בֶן-חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ
יַעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֻמָּשִׁים אִישׁ רָצִים לִפְנָיו.
ו וְלֹא-עָצְבוּ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עֲשִׂיתָ
וְגַם-הוּא טוֹב-תֹּאֵר מֵאֵד וְאֵתוֹ יִלְדָה אַחֲרַי אֲבִשְׁלוֹם.

ה וְאֶדְנִיָּה בֶן-חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ
וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֻמָּשִׁים אִישׁ רָצִים לִפְנָיו.

אמר כי מה שהתחיל מעתה לעשות טכסיסי שררה, הוא כדי שאחרי כן במות אביו יהיה נקל לקבל מלכותו באמור לעם **אני אמלוך**, וזהו אומרו **מתנשא** כלומר מעתה כדי לאמר אחרי כן **אני אמלוך**, ומה שהיה **מתנשא** הוא כי **ויעש לו רכב ופרשים כו'.**

ושמא תאמר למה לא מיחה אביו בידו עם היות בלבו להמליך את שלמה, הלא הוא כי הלא מקטנותו -

ו וְלֹא-עָצְבוּ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עֲשִׂיתָ
וְגַם-הוּא טוֹב-תֹּאֵר מֵאֵד וְאֵתוֹ יִלְדָה אַחֲרַי אֲבִשְׁלוֹם.

ואשר לא לימד את בנו בקטנותו להוכיחו כשגדל אינו יכול לו, וזהו אומרו **ולא עצבו אביו מימיו** כדי לאמר לו עתה **מדוע ככה עשית**, וגם יש טעם אחר והוא כי **הוא טוב תואר מאד**, וקרוב לצאת לתרבות רעה.

ועוד כי אותו ילדה חגית הנזכרת **אחרי אבשלום**, והיה לו לסימן ולזיכרון ענין אבשלום, ולא עצב את זה פן יעשה גם הוא כמוהו למרוד באביו, כי היותם קרובים בלידה היה לו לסימן ולמזכרת פן יעשה כן גם זה.

ז וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶן-צֵרוּיָהּ וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרַי אֶדְנִיָּה.
ח וְצִדֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד
לֹא הָיוּ עִם-אֶדְנִיָּהוּ.
ט וַיִּזְבַּח אֶדְנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֲבִן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר-אֵצֶל עֵין רֹגֵל
וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֲחֵיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִכְל-אֲנָשִׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ.
י וְאֶת-נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת-הַגִּבּוֹרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֲחִיו לֹא קָרָא.

ויהיו דבריו עם יואב כו', ולא בלבד בפניו כי אם גם אחריו היו עוזרים אותו ומקרבים לב העם ימשכו אחריו, אחרי אדוניהו ויעזרו אחרי אדניהו.

י וְאֶת-נֹתַן-הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת-הַגִּבּוֹרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא.

הנה אפשר יחשבו הרואים כי מאת המלך נהיה הדבר, אך במה שלא קרא **את נתן הנביא** ואת **בניהו** בן יהוידע **ואת שלמה**, יורה כי שלא מדעת המלך היה, שאם לא כן למה לא קרא את הדבקים עם המלך, ובכלל בני המלך **לא קרא את שלמה**, אך יורה שלא מדעת המלך החפץ להמליך את שלמה היה הדבר, כי על כן לא את שלמה ולא את הדבקים עם המלך נתן הנביא ובניהו לא קרא, ועל ידי כן מצא נתן הנביא את לבו לדבר אל בת שבע ומה גם לקיים נבואתו אשר התנבא, ויאמר לדוד כי בן יולד לו ושלמה יהיה שמו שימלוך אחריו כמפורש בד"ה.

ועל כן -

יֹא וַיֹּאמֶר נָתַן אֶל-בֵּת-שֹׁבַע אִם-שְׁלֹמֹה לֹאמַר

הֲלוֹא שָׁמַעְתָּ כִּי מֶלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן-חַגִּית וְאֲדֹנִיָּהוּ דָּוִד לֹא יָדַע.

כלומר **לאמר** כאשר פירש אחר כך ואמר **הלא שמעת כי מלך אדניהו** ולא תתייאש, כי הנה **ואדניו דוד לא ידע**, והוא מההכרח האמור כאן ועתה טרם יתחזק הדבר וימלוך גם אחרי מות דוד, והיה אם את ובנך תערערו תחייבו את נפשכם לדעתו באמרו כי מורדים אתם במלכות ויהרוג את שניכם.

וזוהו -

יב וְעַתָּה לְכִי אֵיעָצָךְ נָא עֲצָה וּמַלִּטִּי אֶת-נַפְשִׁי וְאֶת-נַפְשׁ בְּנִךְ שְׁלֹמֹה.

לכן -

יג לְכִי וּבֹאִי אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאַמְתְּךָ לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל-כִּסֵּאִי וּמַדּוּעַ מֶלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ.

לְכִי וּבֹאִי אֶל הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָר אשר הוא שם ואמרת אליו **הלא אתה כו' נשבעת לאמתך**, וגם שלא עלה בדעתך להמליכו בחיך, הנה השבועה הייתה לאמר ולצוות **כי שלמה בני ימלוך** וזהו אומרו **לאמר ומדוע מלך אדניהו**, כלומר לכן עתה אין להניח הדבר לאחרי סילוקך, ולא רצה ללכת הוא תחילה אל המלך פן יודע הדבר לאדוניהו וסיעתו ויהרגוהו. על כן שלח אותה כהולכת על הנוגע על בנה והוא ילך אחריה כמבקר את המלך וימלא את דבריה.

יד הנה עודך מדברת שם עם-המלך ואני אבוא אחריך ומלאתי את-דבריך.

טו ותבא בת-שבע אל-המלך החדרה

והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את-המלך.

טז ותקד בת-שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה-לך.

יז ותאמר לו אדני אתה נשבעת בה' אלהיך לאמתך

כי-שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי.

יח ועתה הנה אדנייה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת.

יט ויזבח שור ומריא-וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך

ולאביתר הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא.

כ ואתה אדני המלך עיני כל-ישראל עליך להגיד להם מי ישב על-כסא אדני-המלך אחרי.

כא והיה כשכב אדני-המלך עם-אבותיו והייתי אני ובני שלמה חטאים.

וראוי לדעת:

א. מה מילוי דברים הוא צריך ומה יוכל הוא לדבר עוד מאשר דברה היא.

ב. ועוד מה זה היה כי בשמוע המלך אותה לא חרד לעשות דבר עד שדבר נתן, ואחרי דבריו

אמר **קראו לי לבת שבע** ויחרד לעשות שאלתה ולא שקט עד אם כלה הדבר היום ההוא.

ועוד ראוי לשית לב אל כל מה שהוסיפה היא על אשר ציוה לה נתן הנביא.

ד. ועוד אומרה **ועתה אדוני המלך לא ידעת** ידוע הוא שלא ידע, וגם מלת **ועתה** כי יותר היה צודק לומר ואתה.

ה. ועוד אומרה **ולשלמה עבדך לא קרא**, שיראה שאם היה קורא לשלמה החרישה ולא כן הוא.

ו. ועוד אומרה **ואתה כו' עיני כל ישראל עליך כו'**, כי זה לא היה, כי היכן נזכר שהיו תלויים ישראל לדעת את מי ירצה להמליך.

ז. ועוד אומרה **והיה כשכב כו' והייתי אני ובני שלמה חטאים**. למה תלתה הדבר בשכיבתו עם אבותיו ולא מעתה אם יתקיים מלכות אדוניהו.

ועוד מה **ענין היותם חטאים** ואם הוא לשון חסרון למה נאמר בלשון זה, וכן בדברי נתן אל המלך יש דקדוקים יתיישבו לפי דרכנו.

והוא כי הנה חשש נתן הנביא לא יועילו דברי בת שבע פן יעלה על לב המלך כי היה אדוניהו עושה הדבר הזה בפרסום, אם לא שלב כל המון העם או כל שרי המלכות עמו, ויירא המלך פן יהיה זה כאבשלום ולא יוכל לרפא לה, כי עתה זקן וכבד ולא יוכל לצאת ולבא ואנוס הוא שלא יוכל לקיים שבועתו.

על כן אמר לה **ואני אבא אחריך** ומלאתי את דברייך,

אז

טו ותבא בת-שבע אל-המלך החדרה

והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את-המלך.

טז ותקד בת-שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה-לך.

והנה מהראוי לבלתי בא אל המלך רק בהיותו בבית ולא החדרה שיראה כמבקשת תפקידה

מאתו, לזה אמר כי לא כן הוא כי הנה המלך זקן מאד ואינו חפץ בדבר.

ועוד כי לא לבדו הוא כי הלא ואבישג השונמית משרת את המלך ואין שם ייחוד.

והנה היא סידרה מאמריה בחכמה והוא, כי אמרה הנני באה לאמר למלך שיקיים שבועתו,

והלא יוכל להשיב אחת מארבע תשובות:

אחד, לומר לא נשבעתי להמליכו בחיי רק לצוות לעם להמליכו ולהושיבו על כסאי.

שנית, יוכל לומר אולי יד כל השרים עמו ומה אוכל לעשות.

שלישית, אולי שלמה נתרצה לו.

רביעית, אולי כל המון ישראל עמו ומי יוכל נגד כולם.

יז ותאמר לו אדני אתה נשבעת בה' אלהיך לאמתך

כי-שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי.

על כן אמרה הן אמת כי אתה נשבעת כו' כי שלמה בנך ימלך אחרי, שמשמעו הוא אחר

סילוקך אך הנה הוספת לדבר והוא ישב על כסאי, ומי לא ידע כי המולך אחריך ישב על

כסאך, אך לישנא יתירא לטפויי אתא ואין זה כי אם שבחייך תושיבנו בו.

ועוד, שאם לא היה ענין זה החרשתי כי הייתי סומכת על צוואתך.

אך -

יח ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת.

כלומר ובהכרח צריך לתקן מיד.

ועוד טענה אחרת כי הנה ועתה בעודך חי אדוני המלך לא ידעת, שעשו הדבר בלתי ידיעתך

מה יעשו אחרי מותך שישליכו דברייך אחרי גיום וזהו ועתה אדוני כו'.

ועל הטענה השנית אולי יד כל השרים עמו לא כן הוא, כי הנה -

יט ויזבח שור ומריא-וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך

ולאביתר הפהן וליאב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא.

ויזבח שור ומריא וצאן לרב, שהיה די לקרואים מרובים ולא קרא רק את **בני המלך ואביתר ויואב,** אך אין זה כי אם שאין שאר שריך וגבוריך חפצים בו ומעט אשר אתו ורבים אשר אתנו.

ועל השלישית **אולי שלמה נתרצה לו** לא כן הוא כי הנה **ולשלמה עבדך לא קרא** עם יתר אחיו.

ועל הרביעית **על ההמון** לא כן הוא כי אדרבה כולם תלויים לתשובתך.

כי הנה -

כ ואתה אדני המלך עיני כל-ישראל עליך להגיד להם מי ישב על-כסא אדני-המלך אחריו. עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב כו',

ומלבד השבועה יש עוד טענה אחרת והוא כי הנה -

כא והיה כשכב אדני-המלך עם-אבתי ויהייתי אני ובני שלמה חטאים.

והוא כי הנה ארז"ל במדרש שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא במה יודע אחרי מותי שמחלת לי עוון בת שבע אם לא במלוך בן בת שבע תחתי, וזה יתכן רמזה לו באומרה **והייתי אני ובני שלמה חטאים,** כי במלוך אדוניהו יחזיקונו לחטאים ומפני כבודו בפניו לא כללה את דוד עם שהוא העיקר, והנה דבריה אלה רבים ונכבדים לבלתי השיב פניה, וכן היה עושה לאמר לה כי כן יעשה היום הזה כ"א.

שוהנה -

כב והנה עודנה מדברת עם-המלך ונתן הנביא בא.

ולא שבקיה לאהדורי עד שדבר גם הוא,

והראיה כי -

כג ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על-אפיו ארצה. ויגידו למלך לאמר שהוא כדי לאמר אם יבוא או לא, וטרם ששיב המלך שיבוא **ויבא לפני המלך,** וטרם ישאל לו המלך התחיל לדבר הוא, והנה כתבנו שכל כך פחד נתן שעל כן אמר לבוא למלא דבריה, היה פן יחוש המלך פן יקרנו כענין אבשלום.

על כן התחיל ואמר -

כד ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי.

כלומר אין זה דומה לזמן אבשלום כי אז לב כל ישראל היה עמו ולא למאמרך היו מקוים, אך ועתה בלעדך לא ירים איש את ידו, ועל כן אני תמה ואומר **אתה אמרת** כלומר שבלי מאמרך אין דבר, ולא יעלה על לבך שהשרים או הגבורים עמו.

כי הנה -

כה כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא-לכל-בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתיים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו.
ויזבח שור ומריא וצאן לרוב, אשר היה די לקרואים מרובים ולא נמצאו אתו רק **בני המלך ושרי הצבא ואביתר הכהן,** אך לא שאר השרים.

והראיה כי -

כו ולי אני-עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן-יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא.
ולי אני עבדך ולצדוק הכהן ולבניהו בן יהוידע שאנו הרשומים שבשרים **לא קרא,** ואין לומר כי אולי שלמה נתרצה כי הלא **ולשלמה עבדך לא קרא,** כאשר כתבנו שכיוונה היא במאמרה ומה שאני שולל כל הטענות ואיני חושש אולי מאתך נהיה הדבר, כי שבת י וראה טעם להחליף את שלמה באדוניהו ושאלת על אשר נשבעת לאמו.

הלא הוא כי לזה איני חושש כלל כי -

כז אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה
ולא הודעת את-(עבדך) [עבדך] מי ישב על-כסא אדני-המלך אחרי.
אם מאת המלך נהיה הדבר אי אפשר כי האם לא היית מודיע **את עבדך כו',** והוא כי הנה נתן הנביא התנבא ויאמר לדוד כי **בן יולד לו ושלמה יהיה שמו והוא ישב על כסאו כי שלום יהיה בימיו** כמפורש בדברי הימים, ועל כן אם היה דוד חפץ לעשות הפך נבואת נתן הנביא לא יבצר מלהודיעו ומלתת התנצלות למה לא יאמין לנבואתו, אך אין ספק כי לא עלה על לב המלך דבר זה, וזה אמרו כמתמיה **אם מאת המלך כו' ולא הודעת את עבדך כו'.**

אז לבל יראה שלא החשיב את בת שבע כי אם את נתן לעשות הדבר אמר,

כח ויען המלך דוד ויאמר קראו-לי לבת-שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך.
קראו לי לבת שבע, כי מענוותנותה התרחקה מהיות לפני נתן הנביא והוצרך לקרוא אותה שתקרב ותשמע מה שמדבר לנוכח אתה.

כט וישבע המלך ויאמר חיה-אשר-פדה את-נפשי מכל-צרה. ל כי כאשר-נשבעתי לך בה' אלהי ישראל לאמר כי-שלמה בןך ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה. וישבע וכו', כי כאשר נשבעתי וכו', כי כן אעשה היום הזה, ולא אמתין לצוות לאחר מותי.
--

לא ותקד בת-שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם.
לב ויאמר המלך דוד קראו-לי לצדוק הכהן ונתן הנביא ולבניהו בן-יהוידע
ויבאו לפני המלך.
לג ויאמר המלך להם קחו עמכם את-עבדי אדניכם
והרכבתם את-שלמה בני על-הפרדה אשר-לי והורדתם אתו (על) [אל-גחון].
לד ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על-ישראל
ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה.

ותאמר יחי אדוני המלך דוד לעולם, כיוונה ענין דוד מלך ישראל חי וקיים. ולהורות כי
מעתה היה ממליכו ציוה להרכיבו על הפרדה אשר לו, אשר לבלתי מולך אין רשות לרכוב
עליה.

ומשח אותו, מחדש אעפ"י שאין מושחין מלך בן מלך היה מפני המחלוקת, כמו שאמרו
רבותינו ז"ל.

ואמר -

לה ועליתם אחריו ובא וישב על-כסאי והוא ימלך תחתי
ואתו צויתי להיות נגיד על-ישראל ועל-יהודה.
וישב על כסאי, אך המלוכה בעצם תואר מלך הוא אחרי מותי, וזהו והוא ימלך תחתי אך
עודני חי אותו צויתי לנגיד על ישראל ועל יהודה.

לו ויען בניהו בן-יהוידע את-המלך ויאמר אמן כן יאמר ה' אלהי אדני המלך.
ויען בניהו כו', ויאמר על אשר אמרת ואמרתם יחי המלך שלמה, אמן כן יאמר ה' וכו', ועל
אשר אמרת ובא וישב על כסאי כו' -

לז כאשר היה ה' עם-אדני המלך כן (יהי) [יהיה] עם-שלמה ויגדל את-כסאו מכסא אדני
המלך דוד.
לח וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן-יהוידע והפלתו וירכבו את-שלמה על-
פרדת המלך דוד וילכו אתו על-גחון.
לט ויקח-צדוק הכהן את-קרן השמן מן-האהל וימשח את-שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו
כל-העם יחי המלך שלמה.
מ ויעלו כל-העם אחריו והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה ותבקע הארץ
בקולם.

ובחכמתו שמר לפיו מחסום לבלתי קרוא תואר מלך את שלמה בפני דוד, כי אם **כן יהיה עם שלמה** מה שאין כן לדוד שקראו פעמיים **אדוני המלך** בשני כתובים אלו.

מא וישמע אדניהו וכל הקראים אשר אתו והם כלו לאכל וישמע יואב את-קול השופר ויאמר מדוע קול-הקריה הומה.

ראוי לשים לב:

- א. הנה הודיעו כי **הם כלו לאכול** יראה לבלי צורך.
- ב. וגם היה לו לומר ויכלו לאכול וישמעו כו' ויכלול את **אדניהו** ואת **הקראים ויואב**, ולא יחלקם ויאמר שמיעה אחת לאדניהו וכל הקראים ושמיעה אחרת ליואב.
- ג. וגם אומרו בשמיעת **יואב קול השופר**.
- ד. ועוד כי שמע **קול שופר** ולא על קול השופר כי אם על **קול המיית העיר**.

אך הנה הודיע מה בין יואב שר הצבא מלומד מלחמה מתפעל מקול שופר והמיית קריה יותר מהשאר, וזהו אומרו **וישמע אדניהו**, כי למה לא יבצר מלהיות לאדניהו מעט לב רגז, כי לא ידע מה ילד יום אם יורגש עניינו, על כן היה קרוב לשמוע **וישמע** תחילה ואחר כך **כל הקראים**, ולהיותם בלתי מלומדי מלחמה כיואב שר הצבא מנעוריו, על כן פחדו ויחרדו לבטל המשתה עד יודעם מה היה, אך אדרבה אחרי שומעם משכו סעודתם ולא שמו לב ויכלו סעודתם, וזהו **והם כלו לאכול**, אך יואב מאז שמע **קול השופר** לא אכל עוד, כי אם הס עד יראה אם קול תרועת מלחמה הוא, ויחל מעט עד שמוע **הקריה הומה** אחר **קול השופר**, אז הבין כי לא על חנם היה קול השופר כי זה פרוו שלהחריד הנגדיים היה השופר, וההמיה היא שמחת המנצחים מעמידים דגל הזולת, כי כן דרך המלחמה ולא הרגיש להתפעל כי אם יואב מהטעם האמור.

ועל כן לא שאל על קול השופר כי אם על המיית הקריה שהוא תכלית התעוררות השופר, כי אין השופר רק התעוררות והמיית קול השמחה היא עיקר הענין אך שאר הקראים לא נכוו אלא בחמי חמין, עד שמעו

מב עֹדְנוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן-אֲבִיתָר הַכֹּהֵן בָּא
וַיֹּאמֶר אֲדֹנָיו: בֹּא כִי אִישׁ חֵיל אֵתָה וְטוֹב תִּבְשֹׁר.
מג וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לְאֲדֹנָיו: אֲבָל אֲדֹנָיו הַמֶּלֶךְ-דָּוִד הַמְּלִיךְ אֶת-שְׁלֹמֹה.
מד וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ-הַמֶּלֶךְ אֶת-צִדְוֹק הַכֹּהֵן וְאֶת-נָתָן הַנָּבִיא
וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְהַכֹּרֵתִי וְהַפְּלִתִי וַיִּרְכְּבוּ אֹתוֹ עַל פָּרְדַּת הַמֶּלֶךְ.

מה וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צִדּוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן-הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגָחוֹן
וַיַּעֲלוּ מִשֶּׁם שְׂמָחִים וְתֵהֱם הַקָּרִיָּה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם.
מוֹ וְגַם יָשָׁב שְׁלֹמֹה עַל כֶּסֶּא הַמְּלוּכָה.
מִזֹּ וְגַם-בָּאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת-אֲדֹנָיו הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר יִיטִיב (אֱלֹהֶיךָ) [אֱלֹהִים] אֶת-
שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֶךָ וַיַּגְדֵּל אֶת-כֶּסֶּאוֹ מִכֶּסֶּאךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ הַמֶּלֶךְ עַל-הַמִּשְׁכָּב.
מִח וְגַם-כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יֹשֵׁב עַל-כֶּסֶּאִי וְעֵינֵי רְאוֹת.
מִט וַיִּחַרְדּוּ וַיִּקְמוּ כָל-הַקָּרָאִים אֲשֶׁר לְאֲדֹנָיָהוּ וַיִּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ.
נ וַאֲדֹנָיָהוּ יָרָא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּחַזֵּק בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.
נֹא נֶאֱגַד לְשְׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה אֲדֹנָיָהוּ יָרָא אֶת-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְהִנֵּה אַחַז בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יֹשֵׁב-לִי כִיוֹם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם-יָמִית אֶת-עַבְדּוֹ בְּחָרֵב.

אמר כי גם אדניהו מרד באביו וחייב את ראשו למלך, כי על כן לא ערב אל לבו להתראות
לאביו ולהתחנן לו, אך בטח לבו באביו שלא ימיתנו כי גדולה מזו עשה אבשלום וחרה לו על
מיתתו, אך מה שהיה **ירא** לא היה כי אם **משלמה** כי לא יחמול עליו.

וזוהו **ירא** מפני **שלמה** אז אמר שלמה איני נשבע ואיני מוחל כי אם שאאריך לו עד תמצא בו
רעה מה, ואז יומת

נב ויאמר שלמה אם יהיה לבן-חיל לא-יפל משערתו ארצה ואם-רעה תמצא בו וּמָת.
על זאת כאשר היה בשאלו את אבישג שעם ששאל שלא כהוגן לא היה בן מות על הדבר, כי
אם שעל ידי כן כלתה אליו הרעה הקודמת לבלתי האריך לו עוד ולהורות לו כי לא טוב הוא
בעיניו נזף אותו באומרו,
נג וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר-לו שלמה
לך לביתך.
לך לביתך כלומר ולא תראה עוד פני.

פרק ב

א ויקרבו ימי-דוד למות ויצו את-שלמה בנו לאמר.
הנה **אומרו לאמר** הלא כמו זר נחשב שאינו לאמר לאחרים, ושמעתי אומרים שלימדו תהיה
המוות קרובה ומורגלת בפיו, וזהו **ויצו את שלמה בנו לאמר**, הוא על עצמו.

ב אנכי הלך בדרך כל-הארץ וחסזקת והיית לאיש.

ולפי זה תהיה כוונת סוף הפסוק שעם היות המוות קרוב בעיניך לא עד גדר שירפו ידיך מכל ענייני העולם והמלכות, כי אם **וחזקת והיית לאיש**, אך יראה דרך רחוקה מהפשט.

ויתכן **יאמר** כי למה ששלמה היה בן י"ב שנה שעדיין לא היה בר מצווה, ומהראוי היה נראה יצו עליו אנשי חילו ויצווה אליהם ידריכוהו וילמדוהו, אמר כי לא כן שלמה כי אין צריך לאמר לאחרים יהיו עליו אפטרופוסים, כי אם אל **שלמה בנו** תאזות לאמר הצואה ולא לזרים אתו, ויאמר לו הנה עדיין אינך איש ואפילו יצר הטוב אין לך כי בן י"ב אתה, ואפילו מי שיש לו יצר הטוב צריך חיזוק לעמוד נגד יצרו וכל שכן מי שעדיין אין לו יצר הטוב שצריך חיזוק גדול, ולכן דע לך כי משם אהיה עמך לעוזרך כי איני מת כי **דוד מלך ישראל חי וקיים**, רק **אנכי הולך בלבד**, ומה שתראני כעת הוא **כדרך כל הארץ** שהוא יתברך מראה בי דרך כל הארץ שלא לבייש את שאר צדיקים, על דרך מאמרם על רבנו הקדוש שהיה בא לקדש בביתו ופסק מפני הרואים, על כן **וחזקת** חיזוק רב **והיית לאיש** אשר יצר הטוב לו כדי **שושמרת כו'** כי בי בעזרך.

ג וְשִׁמְרָתְ אֶת-מִשְׁמֶרֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹּת בְּדַרְכָּיו לְשִׁמֹּר חֻקֵּי מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוֹתָיו כְּכָתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל-אִשָּׁר תַּעֲשֶׂה וְאֶת כָּל-אִשָּׁר תִּפְנֶה שָׁם.

ראוי לשים לב:

- א. מה ענין שלש הצוואות האלה.
- ב. וגם למה הפסיק בין **יואב לשמע**י בהאכיל את **בני ברזילי הגלעדי**,
- ג. וכן באומרו **אשר תפנה שם** שיראה כמורה מקום ואיננו.
- ד. ועוד אומרו **וגם אתה ידעת את אשר עשה יואב** כי אינו מתייחס אל הקודם שיאמר **וגם**.
- ה. ועוד אומרו **אשר עשה לשני שרי צבאות כו'** כי הראוי יאמר ואשר עשה כי אשר עשה לו הוא דבר אחר, ומה גם לרז"ל שאמרו **שאשר עשה לו** הוא שהראה כתב דוד לשום את אוריה במקום גבורי האויבים שיהרגוהו, ואם כן **אשר עשה לשני שרי כו'** הוא ענין אחר והראוי יאמר ואשר עשה כו'. אמנם יתכן שרצה לצוותו על שלשה דברים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וגמילות חסדים.

ועל התורה, שתכלול תורה שבעל פה ותורה שבכתב, אמר על תורה שבעל פה. **ושמרת את משמרת ה'**. שהיא משמרת למשמרת התורה שהיא תורה שבעל פה, שהיא סייגים וגזירות ודקדוקים כדי **ללכת בדרכיו כו'**, **ככתוב בתורת משה** היא תורה שבכתב שישמור שבעל פה כדי ללכת בכל מקום, חלוקות של מה שבכתב, שהוא **למען תשכיל ותצליח את כל אשר תעשה**, אך לא שתהיה פנייתך על ההצלחה כי אם **ואת כל אשר תפנה יהיה שם**, שכל

פניותיך יהיו בתורת ה', וזהו אומרו שם שהוא אל **תורת משה** שהזכיר למעלה כי למענה תעשה ולא לפניה אחרת, כי ספר התורה הוא דבר מסוים ויצדק לומר בה מלת **שם**.

ד למען יקים ה' את-דברו אשר דבר עלי לאמר אם-ישמרו בְּנִיךְ את-דרכם ללכת לפני באמת בכל-לבבם ובכל-נפשם לאמר לא-יכרת לך איש מעל כסא ישראל.
כי כאשר אתה עושה בשביל תורתו שהיא דברו יקים גם הוא את דברו אשר דבר לי לאמר **אם ישמרו כו'**, והוא כי כה אמר ה' לדוד הנה נשבעתי אמת לא אשוב ממנה בין אם יהיה צדיק בנך או לא יהיה, כי מפרי בטנך אשית לכסא לך, אך לא ממנו והלאה, אמנם אם ישמרו בְּנִיךְ בריתי כו' יהיה לדור דור כי גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, ועל חלוקה זאת אמר למען יקים ה' כו' לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל.

ועל העבודה אמר:

ה וגם אתה ידעת את-אשר-עשה לי יואב בן-צרויה אשר עשה לשני-שרי צבאות ישראל לאבנר בן-נר ולעמשא בן-יתר ויהרגם וישם דמי-מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו.

וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב, שביישי במלחמת בני עמון שהראה הכתב שכתבתי לו לשים את אוריה במקום גבורי האויבים ולהניחו בידם שיהרג לקחת אשתו, ועם כל זה איני משים לב כי הוא נוגע אלינו כי אם **אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל**, וזהו שלא נאמר ואשר עשה, כלומר עם שאתה ידעת אשר עשה לב' שרי צבאות ישראל כו' הוא אשר תביט, ולא על אשר עשה לי וזו עבודה גדולה לשפוך דם אשר יזיד להרוג בערמה כמאמר הכתוב כי **יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות**, כמו שאמרו רבותינו ז"ל שאפילו אם היה כהן והיה מקריב הקרבן לא תמתין עד יקריב קרבנו, כי אם יבטל קרבנו וקחנו למות כי אין עבודה רצויה כהרוג שופך דם האדם.

ועל כן כנגד עבודה אמר לו:

ו ועשית כחכמתך ולא-תורד שיבתו בשלם שאל.

להרוג את יואב ששפך דם **שני שרי צבאות ישראל** בערמה.

ועל גמילות חסד אמר:

ז ולבני ברזלי הגלעדי תעשה-חסד והיו באכלי שלחנך כי-כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך.

ח והנה עמך שמעי בן-גרא בן-הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לקתי מחנים והוא-ירד לקראתי הירדן ואשבע לו בה' לאמר אם-אמיתך בחרב.

אך ענין **שמעי בן גרא** לא מן השם הוא זה כי לא איש הרג בפשעו כי אם שהיה חייב מיתה מאז, אלא שדוד לא רצה להמיתו עד יוליד מי שיצא ממנו מרדכי ואסתר.

וזה יאמר:

ט וַעֲתָה אֶל-תִּנְקָהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וַיִּדְעַתָּ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת-שִׁיבְתּוֹ בְּדָם שְׂאֹל.

לומר עתה שכבר הסיבה ההיא איננה **לא תנקהו**, ואין ספק כי היה דוד יכול להמיתו אחר שהוליד שמעי את הזרע הנזכר והניחו שיעשהו שלמה למען הפיל חיתת ה' על כל העם וייראו מלפניו ותיכון מלכותו, באומרם כי גדול בישראל כשמעי הרג על שהיקל במלכות בית דוד, וכל העם ישמעו ויראו גם כי נער ורך הוא עדיין, וזה מאמר הכתוב על הריגת שמעי **ויצו המלך את בניו בן יהוידע ויצא ויפגע בו וימות**, והממלכה נכונה ביד שלמה שעל ידי כן נתחזק מלכותו, נמצא שאין ענין שמעי מעין הדברים הקודמים, על כן לא סמך אותו אל ענין יואב כמדובר.

או יהיה הענין כי רצה דוד לכונן כסא שלמה, וידוע בג' דברים שעליהם הצליח הוא במלכותו אחד על התורה כי הוא **עדינו העצני** שהיה מתעדן על דברי תורה ועל צדקה ומשפט, שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה, ועל כן על התורה ציוהו **ושמרת כו' ככתוב בתורת משה כו'** שהיא תורה במעשה, ועל המשפט ענין **יואב, וצדקה וחסד בבני ברזילי**, כי באלה יהיה ה' עמו להכין כסאו, ואחר כך לשיראוהו אנשים שתהיה אימתו על כל ישראל, על כן ציוהו ענין **שמעי** שעל ידי כן הממלכה נכונה ביד שלמה כמדובר.

י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר בְּעִיר דָּוִד.

יא וְהַיִּמִּים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל-יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מֶלֶךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מֶלֶךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשׁ שָׁנִים.

הנה מהראוי יאמר זה קודם לפסוק הקודם **וישכב כו'.**

ועוד למה סיפר כל הפרטים ולא אמר דרך כלל והימים אשר מלך דוד ארבעים שנה.

ועוד אומרו

יב וְשָׁלְמָה יָשָׁב עַל-כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֶּן מַלְכוּתוֹ מֵאֲדָ.

והיה די יאמר ותכון מלכות שלמה מאד כי הישיבה על הכסא כבר נאמר. אך הנה בניהו בירך ואמר ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך בא ויאמר כי כן היה, כי והימים אשר מלך דוד ארבעים שנה כשלמה, אך [מלכות] דוד לא היו כי אם בחברון שבע שנים במחלוקת ולא על כל ישראל, ובירושלים שלשים [ושלש], ואל תתמה ותאמר הלא גדול היה זכות דוד ממנו, ונהפוך היה ראוי להיות כי דע אפוא כי שלמה הכנה מצא כי וישב שלמה על כסא דוד אביו,

ומזכות אביו שמצא היה עזר לו **ותכון מלכותו מאד** מה שלא מצא דוד כסא אביו להיות יורש כסא כבודו.

כב ויען-המלך שלמה ויאמר לאמו ולמה-את שאלת את-אבישג השנמית לאדניהו ושאלו-לו את-המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני ולו ולאביתר הכהן וליואב בן-צרויה.
אומרו **ויאמר לאמו** שהוא מיותר הוא מה שדקדק באומרו **את שואלת** ולא אמר למה שאלת, כלומר להיותך אמי לא היה ראוי להיות **את שואלת** דבר זה שהוא נוגע אל המלכות, והרי הוא כאילו שאלת שיהיה הוא המלך ולא אני, כי אין משתמשים במה שנשתמש המלך אלא מלך כמוהו, גם שדוד לא ידעה.

והנה אפשר שבמה שהקדים לה אדוניהו בשאלתו לומר **את ידעת כי לי הייתה המלוכה ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך**, כיוון לומר שיספיק הדבר ההוא שהיה לו שייכות במלוכה להשתמש במה שנשתמש המלך כיון שלא ידעה, ועל זה השיב שלמה המלך ואמר אם יש לו שייכות במלוכה לזה גם לכל דבר **ושאלי לו את המלוכה**, אך שקר הוא דובר כי אין לו שום שייכות.

וכך הוא בדבר זה להיות **אבישג** ראויה לו כמו **אביתר הכהן ויואב בן צרויה**, כי מה לו מה שהשתדל למלך ולא מלך ומה לי מי שהשתדל שימלך אדוניהו ולא עלה בידם, וכמו שלאביתר ויואב שהשתדלו שימלך אדוניהו ולא שווה להם אינה ראויה כך אדוניהו עצמו שהשתדל למלך ולא עלה בידו, כי אדרבה היה מרד ואינה ראויה לו, וזהו אומרו **ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה**, לומר ולו היא ראויה ולשני אלה בדרך אחד כי שלשתן שווים בדבר, כי אין ההשתדלות נחשב לשייכות מלוכה לשתיהן ראויה לו אחר שלא בא אל הפועל, אך הורה כי לא נכנע מאשר מרד והוא בן מות מאז.

ואשר האריך לו לא היה כי אם עד שתמצא בו רעה והרי נמצא, וימות על אשר מרד מאז **כג וישבע המלך שלמה בה' לאמר כה יעשה-לי אלהים וכה יוסיף כי בנפשו דבר אדניהו את-הדבר הזה.**

וכה אמר בשבועתו **כד ועתה חיה' אשר הכיני (ויזשיבני) על-כסא דוד אבי ואשר עשה-לי בית כאשר דבר כי היום יומת אדניהו.**
כה וישלח המלך שלמה ביד בניהו בן-יהוידע ויפגע-בו וימת.

ראו עתה כי אשר רצה זה למלך היה מרד הפך דבריו שאמר **כי לי הייתה המלוכה**, כי הלא מטרם אצא מרחם הכיני ה' כמאמרו בד"ה על פי הנביא, **הנה בן נולד לך הוא יהיה איש**

מנוחה כו', כי שלמה יהיה שמו כו', הרי שהכינני ה' טרם יצרני בבטן וכן עשה כי **יושיבני בהווה על כסא דוד**, וגם לעתיד מה שנדר הוא יתברך בספר שמואל **והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה'**, שהוא להיות שלשלת המלכות ממנו כבית קבוע, ועל זה אמר שלמה ואשר עשה לי בית כאשר דבר, באופן שהמלוכה שלי בעבר ובהווה ובעתיד, הפך דברי אדוניהו חי ה' עושה לי כל אלה כי היום יומת וכו'.

כו ולאביתר הכהן אמר המלך ענתת לך על-שדיך כי איש מות אתה וביום הזה לא אמיתך כי-נשאת את-ארון אדני יהוה לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר-התענה אבי. ולאביתר הכהן. שגם היה בו צד מרד אמר המלך ענתות לך וגלה שם כי בן מות אתה וביום הזה לא אמיתך, כלומר אך עד ימצא בך איזו רעה אחרת כאשר עשה לאדוניהו, ואחרי כן נמנע מלהמיתו בשום זמן כי במקום מות גרשו מלכהן.

וזתו –

כז ויגרש שלמה את-אביתר מהיות כהן לה' למלא את-דבר ה' אשר דבר על-בית עלי בשליה.

ולמה בחר בזה הלא הוא כי רצה למלא את דבר ה' אשר דבר לבית עלי שיתקיים על ידו.

כח והשמעה באה עד-יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה וינס יואב אל-אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח.

כט ויגד למלך שלמה כי נס יואב אל-אהל ה' והנה אצל המזבח וישלח שלמה את-בניהו בן-יהוידע לאמר לך פגע-בו.

ל ויבא בניהו אל-אהל ה' ויאמר אליו כה-אמר המלך צא ויאמר לא כי פה אמות וישב בניהו את-המלך דבר לאמר כה-דבר יואב וכה ענני.

לא ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע-בו וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי.

הנה ראוי לדעת:

א. מה שמועה שמע, שאם הוא אשר נעשה לאדוניה הלא אין ספק כי דבר מפורסם היה ומהו באה עד יואב.

ב. ועוד איך מתקשר לזה אומרו כי נטה כו', ואם אשר נאמר לאביתר הלא מזה לא היה לו ליירא, כי אדרבה הקילו לו שלא יומת.

ג. ועוד אומרו ואחרי אבשלום כו' שהוא מיותר, כי מי לא ידע כי מזבח באהל ה' הוא.

ד. ועוד אומרו תחילה ויחזק בקרנות המזבח וכשהוגד לשלמה נאמר אצל המזבח.

ה. ועוד אומרו לאמר לך פגע בו מהו אומר לאמר כי אינו לאמר לזולת.

- ו. ועוד אומרו **ויבא בניהו אל אהל ה'** ולא אמר אל מזבח ה'.
- ז. ועוד אומרו **כה אמר המלך צא** מה שלא אמר המלך.
- ח. ועוד אומרו **ויאמר לא כי פה אמות** מה ירוויח במותו שם, והנה רז"ל אמרו שכיוון **פה אמות** ולא על ידי המלך מפני שיהיה ממנו ליורשים, אך קשה איך באומרו **פה אמות** אמר זה.
- ט. ועוד אומרו **וישב בניהו כו' דבר לאמר** מלת **לאמר** מיותרת.
- י. ועוד אומרו **כה דבר יואב וכה ענני** מהו הכפל הזה, ואם הוא כפל ענין במלות שונות מלבד שהן שתי קושיות למה כפל ולמה שנה, גם אומרו יואב בינתיים הלא כמו זר נחשב.
- יא. ועוד אומרו **עשה כאשר דבר** הלא טוב טוב היה להוציאו ולא להמיתו אצל מזבח ה'.

כח והשמעה באה עד-יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה וינס יואב אל-אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח.

אמנם הנה יתכן כי **השמעה שבאה עד יואב** הוא האמור בכתוב כי הגיע לאוזניו בשם שלמה, שהיה אומר **כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה**, וזהו **השמעה באה עד יואב** ומה היא **כי נטה כו'**, לומר כי אויב הוא לי כי בילדותי שעדיין לא הייתי ראוי למלוך לא נטה אחרי אבשלום, ועתה שאני ראוי למלוך **נטה אחרי אדוניהו** מורה כי לבבו רע עמי והמרד הוא גם בי גם באבי, וכן נראה בפרק נגמר הדין כי בזמן מרד אבשלום היה עדיין דוד בגבורתו ובענין אדוניהו כבר הזקין, נמצא כי ילד קטן היה אז שלמה, **וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח**, סיפר טעות יואב שלא ידע כי מזבח בית עולמים קולט ולא שילה.

וכן אמרו שטעה שגם שם אינו קולט כי אם לכהן בעבודתו ולא לישראל וגם אינו קולט אלא גגו ולא קרנות ושלשתן אחשוב נרמזו בכתוב. היותו ישראל ואינו קולט כי אם לכהן רמז באומרו **וינס יואב**, כלומר כי ישראל הוא שאם לא כן אומרו יואב הוא מיותר כי עליו מדבר, ובאומרו אל אהל ה' הזכיר הטעות השני כי הוא אהל ולא בית ואינו קולט רק בית עולמים, והגג באומרו **ויחזק בקרנות** ואינו קולט כי אם גגו, ואין ספק כי לא עם הארץ היה ובבהלת אימת מות טעה ג' טעיות, ואיש כמוהו אחר אשר כבר עשוהו ראה שטעה ויעזוב קרנות המזבח ויתייצב אצל המזבח הוא מקום מושב הסנהדרין, כמאמר רז"ל כי לכך נסמכה פרשת משפטים למזבח אדמה לומר שתשים דיינים אצל המזבח.

וכאשר הוגד הדבר לשלמה כבר עזב קרנות המזבח והיה אצל המזבח מושב הסנהדרין, והוא כי בראות שכלתה אליו הרעה להימלט רצה לפחות להרוויח שיהיו נכסיו ליורשים ולא למלך שידון על פי בית דין והרוגי בית דין נכסיהם ליורשים.

וזהו -

כַּט וַיִּגַד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נֹס יֹאבֹב אֶל-אַהֲלֵה' וְהָנָה אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ

וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת-בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֶךְ פֶּגַע-בּוֹ.

והנה אצל המזבח שהוא מה שעשה אחר שטעה להיאחז בקרנות המזבח, אז שלח את בניהו לאמר לך פגע בו כלומר לאמר לו, מה כוונתו בסנהדרין ולפגוע בו הוא מכח המלכות כי מורד היה ובן מות.

ל וַיָּבֹא בְנֵיהוּ אֶל-אַהֲלֵה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה-אָמַר הַמֶּלֶךְ צֹא. וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֶה אֲמוֹת.

וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה-דָבָר יֹאבֹב וְכֹה עֲנִי.

ויבא בניהו אל אהל ה'. ולא אל המזבח כי אם אל מושב הסנהדרין שהנם באהל אצל המזבח, ויאמר אליו כה אמר המלך צא כלומר מלידון בבית דין כי אם על ידי המלכות, והוא כי אמר לו לך פגע בו ויאמר לא כי פה אמות כלומר פה על ידי בית דין אשר פה כי גם שאני פטור כי מרדתי במלכות יהיה על פי בית דין והיו נכסי ליורשי. והענין כי אין ספק כי על אשר אמר לו שיצא והשיב לא כי פה אמות שהוא על ידי בית דין שהשיב לו בניהו, היעלה בדעתך להינצל על פי בית דין ואז ענהו שלא היה רק להשביע את בניו מנכסיו, ועל זה אמר למלך כה דבר יואב שהוא לא כי פה אמות וכה ענני, על אשר אמרתי לו מה היה מרוויח שענני שעל הנכסים היה עושה.

אז -

לֹא וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כְאֲשֶׁר דָּבָר וּפֶגַע-בּוֹ וּקְבֵרְתוֹ

וְהִסִּירְתָּ דָמִי חֲנוּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יֹאבֹב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי.

ויאמר לו המלך עשה כאשר דיבר. שיהיה על פי בית דין על הממון ופגע בו על ידך שהוא הוראת הורמנותא דמלכא ולא יפגעו בו שלוחי בי"ד הנועדים להמית המחויבים מיתה על ידי בית דין, וגם וקברתו שתטפל אתה בו עם היותך שר גדול למען יודע ויפורסם כי מידי היה הדבר ולא שבית דין עשו מעצמן, וכל זה אני עושה להסיר דמי חנום מעלי ומעל בית אבי, שידעו כל העם שלא היה מדוד להרוג את אבנר ולא לעמשא על שאחר מן המועד אשר יעדו כי בראות כל העם שידי הייתה במיתתו יכירו כי קיימתי מצות אבי להוריד שיבתו בדם על שהרג שני שרי צבאות ישראל, אלא שלא היה בדין להורגו על הדבר ההוא כי לא היו עדים והתראה רק על ידי מה שמרד. והיה על ידי הורמנותא דמלכא בשביל זה, ועל שלא הומת רק על פי בית דין אשר לא היה כי אם על דבר מרדו במלכות אמר כי עוון שני שרי צבאות ישראל ישארו על ראשו ליענש באותו העולם.

וזו -

לב וְהָשִׁיב-ה' אֶת-דָּמוֹ עַל-רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פֶּגַע בְּשָׁנֵי-אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וְטָבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהֲרֹגֵם בְּחָרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדַע אֶת-אֲבִנֵר בֶּן-נֵר שֶׁר-צָבָא וְיִשְׂרָאֵל וְאֶת-עֲמִשָּׂא בֶן-יֵתֵר שֶׁר-צָבָא יְהוּדָה.

לג וְשָׁבוּ דְמִיָּהֶם בְּרֹאשׁ יוֹאֵב וּבְרֹאשׁ זָרְעוֹ לְעֵלָם וּלְדוֹד וּלְזָרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכֶסֶף יְהִיָּה שְׁלוֹם
עַד-עוֹלָם מִעַם ה'.

לד וַיַּעַל בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע-בּוֹ וַיִּמָּתוּהוּ וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר.

לה וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת-בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל-הַצָּבָא

וְאֶת-צִדּוֹק הַכֹּהֵן נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת אֲבִיתָר.

לו לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ

בְּנֵה-לִּי בֵּית בִּירוּשָׁלַם וַיִּשְׁבֶּת שָׁם וְלֹא-תֵצֵא מִשָּׁם אָנָּה וְאָנָּה.

לז וְהִיָּה בְיוֹם צֵאתְךָ וְעֵבְרָתְךָ אֶת-נַחַל קִדְרוֹן יִדַּע תִּדַּע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמָךְ יְהִיָּה בְרֹאשְׁךָ.

לח וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כֹּאשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עֲבָדְךָ

וַיֵּשֶׁב שִׁמְעִי בִירוּשָׁלַם יָמִים רַבִּים.

לט וַיְהִי מִקֵּץ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרָחוּ שְׁנֵי-עֲבָדִים לְשִׁמְעִי אֶל-אֲכִישׁ בֶּן-מַעֲכָה מֶלֶךְ גֹּת

וַיִּגִּדּוּ לְשִׁמְעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בָּגַת.

מ וַיִּקָּם שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ אֶת-חֲמורוֹ וַיִּלֶךְ גֹּתָה אֶל-אֲכִישׁ לִבְקֹשׁ אֶת-עֲבָדָיו

וַיִּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת-עֲבָדָיו מִגֹּת.

מא וַיִּגְד לְשִׁלְמָה כִּי-הִלֵּךְ שִׁמְעִי מִירוּשָׁלַם גֹּת וַיֵּשֶׁב.

מב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַּה' וְאַעֲד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם

צֵאתְךָ וְהִלַּכְתָּ אָנָּה וְאָנָּה יִדַּע תִּדַּע כִּי-מוֹת תָּמוּת וְתֹאמַר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שִׁמְעִיתִי.

מג וּמִדּוּעַ לֹא שִׁמַּרְתָּ אֶת שְׁבַעַת ה' וְאֶת-הַמִּצְוָה אֲשֶׁר-צִוִּיתִי עָלֶיךָ.

מד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-שִׁמְעִי אַתָּה יֹדַעְתָּ אֶת כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר יִדַּע לְבָבְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדוֹד

אֲבִי וְהִשִּׁיב ה' אֶת-רַעְתְּךָ בְּרֹאשְׁךָ.

מה וְהַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה בְּרוּךְ וְכֶסֶף דָּוִד יְהִיָּה נֶכֶן לִפְנֵי ה' עַד-עוֹלָם.

ראוי לשים לב:

א. למה עשה ההמצאה הזאת מזולתה.

ב. ועוד כי אם היה שמעי שומר אזהרתו איך הייתה מתקיימת צוואת דוד אביו.

ג. ועוד למה כפל ידוע תדע כי מות תמות.

ד. ועוד אומרו טוב הדבר כי לא יצדק בזה רע או טוב כי אם קיום הגזרה או לאו.

ה. עוד אומרו כאשר דבר אדוני כו' כי האם בבחירתו הדבר תלוי על כורחו הוא.

ו. ועוד איה חכמת שמעי ואי זה הדרך נכנס בו רוח שטות לחייב את נפשו על שני עבדים,

ומה גם אם יהיה ממונו למלך כי גם זרעו לא יהנה מעבדיו אלה.

ז. ועוד למה הודיענו שחבש את חמורו.

ח. ועוד אומרו ויוגד לשלמה כי הלך כי המפורסם וידוע לכל אין צריך הגדה.

ט. ועוד אומרו כי הלך כו' למה מזכיר ההליכה והיה לו לומר ויוגד לשלמה כי שב ולא כי הלך ושב.

י. ועוד באומרו הלא השבעתיך כו' שאחר שהייתה שבועה בדבר, למה לא נרמזה למעלה, ומה ענין אומרו והמלך שלמה ברוך אצל הענין, וכן אומרו והממלכה נכונה כו' איך נמשך זה מהאמור.

אמנם הנה המלך עשה מידה כנגד מידה הוא קלל את דוד בצאתו מירושלם על כן היה הענין בדומה לו שעל ידי צאתו מירושלם יומת, ומה שבטח שלא יבצר מהתקיים שבועת אביו אם לא יצא שמעי מירושלם, אפשר לומר על דרך מה ששמענו אומרים מאשר קדמונו בתתם טעם אל מאמרם ז"ל, גדול המצווה ועושה כו' שאמרו כי המצווה יגרה בו היצר הרע לעבור מה שאין כן הבחירי לעשות.

ואמרו כי סופר להם מעשה שהיה במלך שלשמע עיר תהילה הלך לראותה למרחקי ארץ, והיה סמוך לה גשר ראשו אחד לעיר והראש השני לכפר קטן, ובהגיע המלך אל הכפר בכלל מקבילי פניו יצא זקן בן שמונים שנה לקראתו, ויאמר למלך על מה חרד אדוני כל החרדה הזאת אמר לו לקול תהילת העיר הזאת באתי עד הנה, אמר הזקן חי ראשך אדוני המלך כי נולדתי בכפר הלז והנה נא זקנתי באתי בימים ולא עברתי הגשר הזה לראותה מיום הולדי ועד עתה.

אז אמר הנה נא גזרתי עליך שלא תעבור וביום עבורך הגשר מות תמות, ואמרו שלא שקט ולא נח ולא שלו עד שעבר ביום ההוא את הגשר ויראה את העיר, ויוגד הדבר אל המלך וישלח אחריו ויאמר לו הלא שמנים שנה עצרת כח לבלתי עבור לראותה, ועתה אשר ציוויתך לא בא עליך השמש שלא באת אליה, אמר לו כאשר הייתה בחירתי חופשית לא היה לבי מכריחני, אך עתה הייתי כמי שניתן בבית כלא לבי דופק באמור למה תמנע מכל האדם לראות את העיר, ולא יכולתי להתאפק נגד לבי עד שאמרתי ויהי מה ארוצה אנכי עד אעבור ועברתי, ועתה הנני בידך.

והנה על דרך המעשה הזה כי גדול המצווה ועושה שיצר סמוך דופק בו ועושה לא ירפנו עד יעבירונו על התורה ועל העבודה, ועל דרך ענין המעשה הלזה אפשר יהיה בלב שלמה לאמר כי כמשל הזה יקרנו לשמעי שעל ידי עכב בחירתו ידחקנו יצרו עד עבור יעבור ולא יבצר יאנסנו להעבירו, ויפול בשחת זו ותתקיים צוואת דוד אביו.

עוד יתכן במה שידענו כי עבירה גוררת עבירה, והוא ככתוב אצלנו במקומו כי משורש טומאת העוון אשר יתרבה בהעשותו יתרבה מלאך משחית, והכח הטמא ההוא נקשר בעושהו עד יגררנו לעשות עוד אחרים מורם ממנו כיוצא בו.

עוד שנית, כי העוון ההוא אשר מרד שמעי במלך דוד, שהמורד במלכות בית דוד כמורד בשכינה היה בצאתו מירושלם, נמצא שבצוות המלך שלמה שלא יצא וצאתו היה גם כן מרד במלכות בית דוד, הרי זה דומה לעוון ההוא.

ועוד הדמות שני והוא היות המרד ביציאתו מירושלם ואם ישוב לחטוא למרוד בשלמה גם ביציאה מירושלם, היה מרד שני כיוצא במרד הראשון, ובזה יתכן שבטח שלמה שלא יבצר שהעבירה היא המרד הראשון תגרור לו גם את זאת הדומה לו בב' פנים.

וזוהו אמרו

לז והיה ביום צאתך ועברת את-נחל קדרון ידע תדע כי מות תמות דמך יהיה בראשך.
ידוע תדע כי מות תמות שהוא שני ידיעות על ב' מרדים שהם שתי מיתות, ובוטח אני כי דמך אשר נתחייבת מאז יהיה מאז להעבירך גם עתה, והוא כי העוון ההוא יגרור לך דומה לו כמדובר.

לח ויאמר שמעי למלך טוב הדבר כאשר דבר אדני המלך כן יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם ימים רבים.

לט והיה מקץ שלש שנים ויברחו שני-עבדים לשמעי אל-אכיש בן-מעכה מלך גת ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת.

ויאמר שמעי למלך טוב הדבר. והוא כי הנה על פ' **ועשית הישר והטוב**, ארז"ל זו לפנים משורת הדין, וכן רב כשצוה לרבה בר בר חנה לאהדורי גלימא להנהו שקולאי דתברו ליה חביתא שהיה לפנים משורת הדין אמר ליה דינא הכי אמר ליה הן, למען תלך בדרך טובים הוא כי מלת טוב נאמרת על לפנים מן השורה, וזה יתכן אמר שמעי לשלמה **טוב הדבר** כלומר לפנים משורת הדין הוא הדבר להאריך לי עד מרד ב', ולרמוז היות שבועה בדבר אמר שהשיב שמעי **כאשר דבר אדוני המלך כן יעשה עבדך**, כלומר על היות שדברת בלבד אעשה, הרי שזולת דבור המלך יש חיוב אחר ואין זה כי אם דברת שבועת אלוהים שאם לא כן הם דברי מותר.

ואחרי כן הודיע הכתוב כי שמעי הלך גתה בהיחבא, כי על כן

מ ויקם שמעי ויחבש את-חמרו וילך גתה אל-אכיש לבקש את-עבדיו וילך שמעי ויבא את-עבדיו מגת.

ויחבש את חמרו ולא אחד מעבדיו הנותרים או מסביבותיו נערו, אך היה לבד יודע וכן הורה בפירוש באומרו -

מא ויגד לשלמה כי-הלך שמעי מירושלם גת וישב.

מב וישלח המלך ויקרא לשמע' ויאמר אליו הלוא השבעתיך בה' ואעד בך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידע תדע כי-מות תמות ותאמר אלי טוב הדבר שמעתי. מג ומדוע לא שמרת את שבעת ה' ואת-המצוה אשר-צויתי עליך.

ויוגד לשלמה בב' בחינות:

א, כי אם היה מפורסם לא היה הכתוב מייחס הדבר להגדה לשלמה.

ב, כי לא נאמר שהוגד החזרה כי אם שהלך ושב.

יורה, כי עד אחר שובו לא הוגד לו ההליכה כי בהגדה א הייתה ההליכה והחזרה.

וזוהו **ויגד כי הלך ושב** ואז אמר לו איני תמיה על אשר נכשלת, איך נכשלת שלא יכולת להתאפק לבלתי צאת עד נפלת שדוד, כי הנה **ידע לבבך** שהוא היצר הרע הנכלל בלשון לבב **אשר עשית לדוד אבי** ועל כן יצרך הנז' גרם לך כי עבירה גוררת עבירה שהיה על ידי היצר הרע, ורחמים היה לך משם הרחמים דשקלת למטרפסך בהאי עלמא.

והוא מה שאמר:

מד ויאמר המלך אל-שמע' אתה ידעת את כל-הרעה אשר ידע לבבך אשר עשית לדוד אבי והשיב ה' את-רעתך בראשך.

והשיב ה' את רעתך בראשך. כי שם הרחמים משיב רעתך בראשך שהוא על ידי המיתך בעולם הזה ואל תאשימני.

כי על ידי כן -

מה והמלך שלמה ברוך וכסא דוד יהיה נכון לפני ה' עד-עולם.

והמלך שלמה ברוך. מה שאין כן אם לא אמיתך כי ארור מונע חרבו מדם נאמר על כל הדומה לזה.

וגם **כסא דוד יהיה נכון עד עולם.** כי לא יחשוב ה' לו עוון על שפטרך כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ומה גם דוד שהמורד בו כמורד בשכינה, ועל כן אם מי שמורד בשכינה היה דוד מנקהו היה העוון מפקפק בכוננות כסאו, אך עתה על ידי כן יהיה נכון עד עולם.

ואחר שהומת נאמר:

מו ויצו המלך את-בניהו בן-יהוידע ויצא ויפגע-בו וימת והממלכה נכונה ביד-שלמה.

אפשר מהטעם האמור שביער עוון מורד במלכות בית דוד, או כי על ידי ראות כל העם כי אפילו לרבו לא החניף על שמרד במלכותו נפלה אימת שלמה על כל ישראל.

פרק ג

א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת-פָּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת-בֶּת-פָּרְעָה וַיְבִיאָהּ אֶל-עִיר דָּוִד עַד כָּלְתָו לְבָנוֹת אֶת-בֵּיתוֹ וְאֶת-בֵּית ה' וְאֶת-חֹמֶת יְרוּשָׁלַם סָבִיב.

הנה רז"ל דרשו סמיכות זה אל הקודם, כי בהיות שמעי חי לא לקח שלמה את בת פרעה כי התלמיד בוש מרבו.

עוד יתכן כי אחר שהממלכה נכונה התחיל השטן לגרות בשלמה להתחיל בדבר הגורם הפכו, כי מזה נמשך עד גדר שנאמר (פרק יא ז) **אז יבנה שלמה במה לכמוש כו'** (שם יא) **ויאמר ה' לשלמה יען אשר הייתה זאת עמך קרוע אקרע את הממלכה אך בימיך לא אעשנה למען דוד כו'**, והיה מקום לומר כי גם מאת העם התחיל קעקוע המלכות שהיו מזבחים בבמות גם שהיה לה'.

לזה אמר:

ב רק העם מזבחים בבמות כי לא-נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם.

רק העם מזבחים אין עליהם אשמת דבר, כי הלא עדיין לא נבנה בית לשם ה' והיה זמן היתר הבמות, ומה שאמרתי **ויתחתן שלמה** אל יעלה בדעתך שסר מלאהוב את ה' ובגיוותה לקחה.

כי דע אפוא כי -

ג וַיֵּאָהֲב שְׁלֹמֹה אֶת-ה' לִלְכֹּת בַּחֲקֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת הוּא מִזְבֵּחַ וּמִקְטִיר.

כלומר שגיירה, ומה גם לחכמי האמת שאמרו כי לשם שמים נתכוון לקרב החיצוניות אל הקדושה, אלא שסוף סוף בהרבותו נשים הטו את לבבו ולא מיחה בבנותן במות לע"א, והעלה עליו הכתוב כאילו בנאן הוא, וזהו **אז בנה שלמה במה לכמוש כו'**, והראיה כי **אהב את ה'** כי הנה אפילו בעוד שהיה היתר במות והיה הוא מזבח ומקטיר בהן חזר בו למען עשות כבוד אביו שלא היה מזבח רק **בבמה גדולה בנוב וגבעון**.

ויעש גם הוא כן -

ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לְזִבְחַם שֵׁם כִּי הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֶלְוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא.

וילך המלך גבעונה לזבוח כו', ועוד ראיה כי שם נגלה אליו ה'

ה בַּגִּבְעֹנָה נִרְאָה ה' אֶל-שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׂאֵל מֶה אֶתְּנֶנָּה לָּךְ.

ויאמר לו שאל מה אתן לך כו', שיורה כי אהבה הייתה בין מלכו של עולם למלך שלמה.

וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אֶתָּה עֲשִׂיתָ עִם-עַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר-הָלַךְ לִפְנֵיךָ בְּאַמֶּת וּבְצִדְקָה וּבִיִּשְׁרֹת לִבָּב עִמָּךְ וַתִּשְׁמַר-לוֹ אֶת-הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתֵּת-לוֹ בֵּן יוֹשֵׁב עַל-כִּסְאוֹ כִּי־זֶה הָיָה.
 ז וְעַתָּה ה' אֱלֹהֵי אֶתָּה הַמְּלִכָה אֶת-עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאַנְכִי נֶעֱר קָטָן לֹא אֲדַע צֶאֱת וְבֹא.
 ח וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמָּךְ אֲשֶׁר בְּחֶרֶת עִם-רַב אֲשֶׁר לֹא-יִמְנָה וְלֹא יִסְפֹּר מִרְבּוֹ.
 ט וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת-עַמָּךְ לְהַבִּין בֵּין-טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת-עַמָּךְ הַכָּבֵד הַזֶּה.

ראוי לשים לב:

- א. מה צורך כל הקדמה זאת והפסוק שאחר זה היה מספיק ה' אלוהי אתה המלכת את עבדך כו', וידוע הוא כי בצדקת דוד המלך והמשיך ממלכתו שהוא ענין כל דברי הפסוק הזה.
- ב. ועוד כי אומרו **אתה המלכת את עבדך** הוא אמור בפסוק הקודם **ותתן לו בן יושב על כסאו כיום הזה**.
- ג. ועוד למה הפליג בריבוי העם באומרו **עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרוב**.
- ד. ועוד שאחר כך מניח הריבוי ותופס הכבדות, באומרו **כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה**.

אמנם יראה כי היה מקום להשיב לו הוא ית' הנה הקשית לשאול, כי לו שאלת עושר ונכסים או ניצחון או אריכות ימים היה חסד בלתי עשות בריה חדשה, אך להשפיע בך חכמה יתירה הרב' על השגת הכנת לבך, הוא לברא לך לב חדש ורוח חדשה על אשר לך היום, ומי יקשה לשאול כדבר הזה, על כן התחכם לדבר ולומר הנה המלכתי לא מאבי הייתה לי כי אם ממך ה' כי **אתה המלכתני**, כי הן אמת כי אתה **עשית עם עבדך חסד גדול** על צדקתו, אך לא היה בייחוד להמליך אותי תחתיו כי אם סתם לתת לו **בן יושב על כסאו**. וזהו **ותתן לו בן יושב על כסאו**, אך היום אני המולך תחתיו בייחוד אתה עשית.

וזוהו -

ז וְעַתָּה ה' אֱלֹהֵי אֶתָּה הַמְּלִכָה אֶת-עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאַנְכִי נֶעֱר קָטָן לֹא אֲדַע צֶאֱת וְבֹא.
 וְעַתָּה ה' נִתְיַחֶסֶת לֵאלֹהֵי כִי **אתה המלכת את עבדך** שאהיה אני בייחוד **תחת דוד אבי**, ואם כן אחר שזו היא מתנתך עשה באופן תתקיים באופן שאם לאו נמצאת המתנה בטלה, כי הלא **אנכי נער קטן לא אדע צאת וּבֹא** ובמשפט יכון כסא, ואם אקלקל המשפט כי נער אנכי הלא יבטל כסאי וממלכתי ואיה מתנתך, כי מה אני בערך עמך אשר בחרת, כי הנה אנכי היום בין המלך הקדוש ובין עמו ישראל כמלך שיש לו עם נבחר אשר בם יתפאר ובקרב העם עבד המלך לצאת ולבוא, כי הנה אין ספק שעבדו שפל הערך מהעם הבני חורין הנבחרים למלך.

וזהו

ח ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם-רב אשר לא-ימנה ולא יספר מרב.

(ח) ועבדך בתוך עמך אשר בחרת כי אני כעבד בין בחיריך החפשים, כי מה אני וזה בין באיכות, וזהו עם רב בין בכמות אשר לא ימנה. או יאמר בבחינה אחרת, והוא כי המושל בישראל הוא העבד והעם בני חורין, כמאמר האומר כלום רבנות נתתי לך עבדות נתתי לך, והוא כי עון העם על המושל ושופט אותם בין על שגגת הוראה בין על מה שאינו מוחה או אינו מדריך וכיוצא, נמצא שהוא עבד והם בני חורין, וזהו אומרו ועבדך בתוך עמך אשר בחרת שאני בגדר עבד והם בגדר חפשים כי הם רבי האיכות והשגגה או עוות בהם עושה רושם גדול וגם הם רבי הכמות וברובם כן מצוי הקלקול, כי אי אפשר מבלתי המצא קצת שתהיה שגגה בדינם או העדר המחאה בקלקולם.

על כן -

ט ונתת לעבדך לב שמע לשפט את-עמך להבין בין-טוב לרע

כי מי יוכל לשפט את-עמך הכבד הזה.

י וייטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את-הדבר הזה.

יא ויאמר אלהים אליו יען-אשר שאלת את-הדבר הזה ולא-שאלת לך ימים רבים ולא-שאלת לך עשר ולא שאלת נפש איבך ושאלת לך הבין לשמע משפט.

יב הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון

אשר כמוך לא-היה לפניך ואחריו לא-יקום כמוך.

יג וגם אשר לא-שאלת נתתי לך

גם-עשר גם-כבוד אשר לא-היה כמוך איש במלכים כל-ימיו.

יד ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר הלך דויד אביך והארכת את-ימיו.

ונתת לעבדך לב שומע שהוא מבין כדרך אומרו שמענו אדני וישמע אברהם לעפרון לשון הבנה לשפט כו', כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה, ויהיה מאמרם ז"ל שאמר שלמה אם בשגגת הוראה הייתי מחייב ממון או נפש עכו"ם לא תגדל אשמתי, אך בישראל אפילו בפרוטה אני מחייב את ראשי כי וקבע את קובעיהם נפש, וזה יאמר עמך הכבד כי תכבד אשמת עונותם על מנהיגם ושופטם.

טו ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית-אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל-עבדיו.

אמר כי כל כך היה הדבר בעיניו ברור שבחלומו לא חשב שהיה אלא בהקיץ, שבהקיצו ראה שהיה חלום ולא בהיותו חולם, או כדעת ר' יצחק חלום שאמר, על שהיה מבין לשונם של כל בעלי חיים מה מצפצף הצפור ומה נוהק החמור כו' ומשמחתו העלה עולות כו'.

**טז אַז תבאנה שְׁתֵּים נָשִׁים זָנוֹת אֶל-הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמִדְנָה לִפְנָיו.
 כב וְתֹאמַר-הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת לֹא כִּי בְנֵי הַחִי וּבֶנֶךְ הַמֶּת
 וְזֹאת אֲמָרֶת לֹא כִּי בֶנֶךְ הַמֶּת וּבְנֵי הַחִי וְתַדְבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.
 כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֲמָרֶת זֶה-בְּנֵי הַחִי וּבֶנֶךְ הַמֶּת
 וְזֹאת אֲמָרֶת לֹא כִּי בֶנֶךְ הַמֶּת וּבְנֵי הַחִי.**

ראוי להעיר:

א. אומרו ותעמידנה לפניו שהוא מיותר.

ועוד למה חוזר ואומר טענה של זו.

ב. אחר דברי חברתה שאומרת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי.

ג. ועוד למה חזר שלמה לומר דברי זו ודברי זו לפי הפשט.

ד. ועוד אומרו ותדברנה לפני המלך שהוא מיותר.

טז אַז תבאנה שְׁתֵּים נָשִׁים זָנוֹת אֶל-הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמִדְנָה לִפְנָיו.

אך רצה הוא יתברך להורות מיד ביום שאחר החלום איך נתקיימה מיד מתנת חכמת אלוהים לדעת משפט, וזהו **אז תבאנה כו' ותעמודנה** בעמידה לפני המלך כמשפט הבעלי דינין, כמ"ש ז"ל ועמדו שני האנשים אלו העדים אשר להם הריב אלו בעלי דינין.

או יאמר ענין שדין האשה קודמת לדין האיש, וזה יאמר **ותעמודנה לפני המלך** ומיד בעומדן לפניו.

**יז וְתֹאמַר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יָשְׁבֶת בְּבֵית אָחִיד וְאֵלֶּךְ עִמָּה בְּבֵית.
 יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִלְדֹתִי וְתֵלֵד גַּם-הָאִשָּׁה הַזֹּאת
 וְאֶנְחֲנוּ יַחַד אִין-זָר אֶתְנוּ בְּבֵית זֹלָתִי שְׁתֵּים-אֶנְחֲנוּ בְּבֵית.
 יט וַיָּמָת בֶּן-הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו.
 כ וְתָקַם-בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וְתָקַח אֶת-בְּנֵי מֵאֲצִלִּי וְאֶמְתָּךְ יִשְׁנָה וְתִשְׁכַּיְבֶהוּ בְּחִיקָה
 וְאֶת-בְּנֵה הַמֶּת הַשְּׁכִיבָה בְּחִיקָי.**

עם היות שאין ספק כי לא יבצר כי שם נמצאו בעלי דינים אנשים מכלל המון ישראל מטרם בא הנשים הללו, ועם כל זה הן קדמו להם, והנה האחת דברה עם המלך לנוכח בדרך בעלת דין מספרת למלך אשר עשתה רעותה, אך השנית לא עשתה כן כי לא אמרה לא כי בני החי ובנה

המת, כי אם **ובנך המת** כמדברת עם חברתה, והוא כי להיות שקר מיליה, בושה מלדבר אל המלך לנוכח כי אם כמדברת עם חברתה אמרה **בני החי ובנך המת** ולא דברה עם המלך כקודמת, בשמוע חברתה כך, כי הניחה בעלת דינה מלדבר עם המלך ודברה עמה, אמרה בלבה הלא יש בחינה אחרת כי יאמרו כי זאת דברה עמי למען אבוש ממנה, כי לבי ולבה יודעים האמת, ויראה כי יודעת כי אני לדעתי כי האמת אתה לא דברתי עמה כי בושתי מלהעיז פני נגדה בשקר, ביודעי כי היא יודעת האמת, ולכך דברתי עם המלך, על כן חזרה ותדבר עמה כמוה, **וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי**.

וזוהו אומרו -

כב ותאמר-האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת

וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך.

ותדברנה לפני המלך לומר, כי גם שנזכר מאמר זאת השנית בתחילה באורך, מה שחזרה עתה לומר טענתה הוא כי עתה **ותדברנה שתיהן**, כלומר זו עם זו לפני המלך וזהו שלא נאמר עם המלך והוא מן הטעם האמור.

כג ויאמר המלך זאת אמרת זה-בני החי ובנך המת

וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי.

ראו עתה כי יצא הדין מסברא הפך המשפט אשר יראה שורת הדין, והוא כי מן הדין הוא כי אם אין ראיה למוציא מחברו נשבע המוחזק ונפטר, והנה **זאת אומרת זה בני החי** שהיא מוחזקת ואומרת זה שעמי **בני החי וזאת אומרת לא כי כו'** ובאה להוציא, והלא מן הדין **האומרת זה בני החי** היא הזוכה בדין.

אך -

כד ויאמר המלך קחו לי-חרב ויביאו החרב לפני המלך.

כלומר ותראו האמת הפך הנראה.

כה ויאמר המלך גזרו את-הילד החי לשנים ותנו את-החצי לאחת ואת-החצי לאחת.
כו ותאמר האשה-אשר-בנה החי אל-המלך כי-נכמרו רחמיה על-בנה ותאמר בי אדני תנו-לה את-הילד החי והמת אל-תמיתוהו וזאת אמרת גם-לי גם-לך לא יהיה גזרו.
ותאמר האשה אשר בנה החי לא אשר בידה החי אלא אשר בנה החי תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו וזאת שהיא אשר החי בידה אומרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו.

כז ויען המלך ויאמר תנו-לה את-הילד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו.

ויען המלך ויאמר תנו לה כו'. היא אמו נמצא כי יצא הדין עם הבאה להוציא מחברתה, ורז"ל להיותו מיותר אומרו היא אמו אחר אומרו **תנו לה את הילוד החי**, כלשון האומרת כן אמרו, כי מן השמים יצתה בת קול ואמרה היא אמו וצורך הבת קול יהיה להיות שהיה הפך שורת הדין כי האחרת הייתה מוחזקת.

גם אפשר כיוון במה שהעתיק לשונם באומרו (פסוק כג) **זאת אומרת וזאת אומרת**, למען ירגישו כי מרמה בפי המוחזקת האומרת **זה בני החי** במה שמסיימת דבריה ואומרת **ובנך המת**, כי לפי דבריה לא היו שינויים וחליפין כי אם שכל אחת עומדת בשלה, ואם כן מה לה להזכיר את בן האחרת ולומר ובנך המת תאמר **זה בני** והוא **חי**, אך יורה שבאה להישמר מאשר עשתה להסיר בן חברתה מחיקה ואומרת כי לא כן כי אם שבנה המת ולא החי ופיה מכשלתה, ועל כן אמר **זאת אומרת כו'**, כלומר טעמו וראו כי המופת שאעשה אמת הוא ואז התחזקה מלכותו על כל ישראל, וזהו **ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל**.

פרק ה

ט ויתן-אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אֲשֶׁר על-שפת הַיָּם. אמר שנתן לו **חכמה** בתורה **ותבונה** בה דבר מתוך דבר **הרבה מאד**, וגם **רוחב לב** בשאר חכמות, והתחיל לפרטן ואמר:

י ותרב חכמת שלמה מחכמת כל-בני-קדם ומכל חכמת מצרים.
ותרב חכמת שלמה כו' כאשר נזכיר בס"ד.

יא ויחכם מכל-האדם מאיתן האזרחי ויהימן וכלכל ודרדע בני מחול ויהי-שמו בכל-הגוים סביב.

יב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף.
והנה ארז"ל:

ויחכם מכל האדם. מאדם הראשון, מה הייתה חכמתו העביר הקדוש ברוך הוא כל בהמה חיה ועוף לפניו, אמר לו מה שמותן של אלו אמר לו לזה נאה לקרותו סוס ולזה נאה לקרותו חמור ולזה שור וכן לכולם, אמר לו מה שמך אמר לו אדם שנבראתי מאדמה, ואני מה שמי כו'. **מאיתן האזרחי**, זה **אברהם**, **מהימן**, זה **משה** שנאמר בכל ביתי נאמן הוא, **מכלכל**, זה **יוסף** שנאמר ויכלכל יוסף כו', **דרדע**, זה **דור המדבר** שהיו כולם מלאים דעה, **בני מחול**, בנים שמחלה להם שכינה.

וראוי לשים לב:

- א. **למה פרט** כל פרטים אלו ולא כללם באומרו **ויחכם מכל** (בני) **האדם**.
ב. **ועוד** כי אחר שידע יותר ממשה נכללו דור דעה תלמידיו וגם כל שאר הנזכרים כי הוא עולה על כולם,
ג. **וגם אומרו בני מחול** על מחילת עונם אינו מבחינת חכמה.
ד. **ועוד** כי איך יתכן ידע יותר ממשה והלא סוד פרה אדומה ידעו משה כמ"ש ז"ל בפ"י בפסוק ויקחו אליך שהסוד יהיה אליך ולא ללמד לישראל.

אך שלמה אמר על זה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. אך אחשבה כי מ"ם זאת מחכמת כו' מכל האדם כו' אין פירושו לשון יותר, כי אם מפרשת מאיזה סוג חכמה וכיון לפרט כל סוג מהן, ואמר (פסוק י') **ותרב חכמת שלמה**, בין מסוג **חכמת כל בני קדם** הכולל כל מיני חכמות חיצוניות **ומכל חכמת מצרים** הוא כל מיני כישוף ולהטים ומכל חכמת האדם היא חכמת הטבע כאדם שהשיג טבע כל הנמצאים כי על כן קרא שמות לכל וגם מחכמת **איתן האזרחי** היא איצטרולוגיא, וגם ידע מחכמת **הימן** הוא משה הוא כל חלקי תורת ה' עד סודות העליונים וגם למיפשר חלמין כיוסף, וזהו **ומכלכל**.

ועדיין היה אפשר שהשיג סודות אך מעט מזער, לזה אמר **ודרדע** שהיו ס' ריבוא חכמים אשר בהצטרפות כולם נמצאים כל רזים מכל בחינות עליונים כנודע, כי על כן מברך הרואה הסך ההוא ברוך חכם הרזים, כי כל סוגי בחינות כל נשמות האחוזות בכל פינות צפוני סודות עולה למספר ההוא, ועל כן אל כביר לא מאסם מלמחול להם על עוון העגל, וזהו **בני מחול** בנים שמחל להם השכינה כו'.

יג וַיְדַבֵּר עַל-הָעֲצִים מִן-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר בְּלִבָּנוֹן וְעַד הָאֲזֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף וְעַל-הָרֶמֶשׂ וְעַל-הַדְּגִים.

למה נפרדו זה מזה בפירותיהם ומהם אין מוציאין פירות ולמה יש באקלים אחד מה שאין בזולתו ואיזה דרך יניקת כל מין והשתלשלותו מלמעלה, ומה היא סגולת כל מין ומין שאין אחד מכל פרטי הצומח שאין לו סגולה, ולמה נבחרו קצתם לעבודת ה' מזולתם כד' מינים שבלולב ועץ ארז ואזוב, וההיקש בזה בעוף ובבהמה מה נשתנו טהורים מטמאים, ומאי זו בחינה היא יניקת כל מין ומין, ולמה נאכלים אלו ולא אלו וגם הפרש דרך אכילת זו מזה והראויים לקרבן למה אלו ולא זולתן, וסגולת כל אחד והפרש דרך כפרת כל סוג מחברו זולת ידיעת דיניהם, גם טעם של הדבר למה נפרדו דיני עולה וחטאת ואשם ושלמים אלו מאלו לפי סוד הדבר, ועל דרך זה עניינים אין מספר ועל הרמש למה נברא והשתנות מציאותם זה מזה

והשתלשלותם איך יש להם תליה לחיותן וכיוצא בזה, וכן בדגים למיניהם הטמא והטהור יחדו וטעמם לפי שורשם והשתלשלותם חיותן מלמעלה שעל פיהם נשתנו מיניהם והיתרן ואיסורן.

כו וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר-לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם.

הלא יראה כי אין לחכמת שלמה יחס עם **שלום חירם**. אך אפשר כי לולא חכמת שלמה, שבשבילה כל מלכי הארץ שלמים היו אתו וסרים אל משמעתו, ובכן אם לא היה זה, היה חירם בלתי מושך השלום שהיה לו גם לבנו של דוד, אך על ידי מה שה' **נתן חכמה לשלמה**, היה סיבה שיהי **שלום בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם**.

פרק ו

יא ויהי דבר-ה' אל-שלמה לאמר.
יב הבית הזה אשר-אתה בנה אם-תלך בחקתי ואת-משפטי תעשה ושמרת את-כל-מצותי ללכת בהם והקמתי את-דברי אתך אשר דברתי אל-דוד אביך.

וראוי לשים לב מהו הלאמר הזה כי אינו לאמר לזולת.

ועוד אומרו (יב) הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך כו'. כי לא יצדק היכנסו באומרו **הבית אשר אתה בונה** וצאתו אם תלך כו'. אך יאמר לו ענין מאמר ירמיה הנביא, היכל ה' היכל ה' המה לומר, כי אין מושב ההיכל ה' הבית של בנין כי אם האנשים אשר הן הם מושבו יתברך אשר ישכון בהם, וכמאמרנו על פסוק (שמות כה - כח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ולא אמר בתוכם, וזה יאמר **ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר**, כלומר, כי מה שראוי **לאמר** הוא **הבית אשר אתה בונה** אינו של אבנים כי אין מושב ה' בבית אבנים תחזה, כי **אם תלך בחקותי כו'**, הליכתך בחוקותי כו' הוא הבית כי היכל ה' אתה.

ועל ידי כן -

והקימותי את (בריתי) [דברי] כו' כי -

יג ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את-עמי ישראל.

ושכנתי בתוך בני ישראל ממש בקרבם ולא בבית, ולא די שאשכון בעמי כי אם גם **שולא אעזוב את עמי ישראל**.

פרק ז

נא ותשלם כל-המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה' ויבא שלמה את-קדשי דוד אביו את-הכסף ואת-הזהב ואת-הכלים נתן באצרות בית ה'.

אמר כי מלאכת המקדש באשר היא מלאכת ה' הייתה כנעשית מאליה, וזהו **ותשלם כל המלאכה** ודווקא **אשר עשה שלמה בית ה'**, כלומר אך לא אשר עשה את ביתו, וכמ"ש ז"ל על והבית בהיבנותו, אשר בנה לא נאמר אלא **בהיבנותו**, שהייתה כנעשית מאליה שהכל היו מסייעין אפילו רוחות ומלאכים ואפילו האבן הייתה נתנת בדימוס מאליה, וכן אמרו כי על כן בביתו הוצרך י"ג שנה ובבית המקדש שבע שנים, וזה יאמר פה **ותשלם**, שהוא כמאליו מה שבנה בית ה', כלומר אך לא מה שבנה בביתו, ולא עוד אלא שכל מה שהקדיש דוד לא הוצרך, כי **ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הכסף ואת הזהב כו' באצרות בית ה'.**

פרק ח

יב אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל.

הנה על פסוק ירושלם הבנויה, אמרו שירושלם העליונה כנגד התחתונה, ולבאר מציאות זה להיות מבוא לשכון יה אלוהים בבית הבחירה שבארץ היא בחינת מציאות בית המקדש של מעלה בקדושתו שורה בשל מטה, ועל כן יש שייכות לתחתון להיות מושב לשכינה אשר בעליון, וכמאמרנו על ענין עומדים צפופים ומשתחוים רווחים, כי העומדים שם הם העומדים בבית ה' העליון, ועל כן אין להם שיעור ויחזיקם המקום.

ועל דרך זה הוא גם כן בירושלם העליונה שכנגד התחתונה, והוא ענין ירושלם הבנויה שהיא של מטה של בנין היא כעיר שחוברה לה יחדיו שחוברה לה כנגדה היא יחד עמה למטה, ומה גם עתה בבית המקדש שהעליון שורה בו, וזה ענין כתובים אלו כי בראות שלמה כי שכן הענן בבית המקדש עד גדר שלא יכלו לסבול הכהנים, אז אמר שלמה בדרך תימה, האם **ה' אמר לשכון בערפל** חומריות העולם הזה איך יתכן, אך אין זה כי אם שלא בית אחד יחשב שבניתי כי אם שנים, שבבנות בית למטה כאילו בניתי של מעלה כי פה שורה העליון.

וזוהו

יג בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים.

בנה בניתי כי בבנין זה בניתי גם העליון הוא **בית זבול** כי שם הוא כנודע מרז"ל, כי בית המקדש של מעלה הוא ברקיע הרביעי הנקרא זבול שעל ידי כן הוא **מכון** לשתשב כאחת בשני **עולמים** בעולם העליון ובתחתון, שעל ידי העליון השורה למטה אתה נמצא גם בזה מה שאין כאן אם היה המקדש במקום אחר שלא הייתה הכנה לכך, וזהו **מכון לשבתך עולמים**, ובאומרו זה היו פניו אל המקדש וכל ישראל מאחוריו.

ואחרי כן

יד ויסב המלך את-פניו ויברך את כל-קהל ישראל וכל-קהל ישראל עמד.

לומר כי גם היות שכינה במקדש בזכות ישראל הוא כי הם העיקר, כי בם שוכן הוא יתברך כי היכל ה' המה ובאמצעותם שורה בבית, על הדרך האמור, על כן **ויברך את כל קהל ישראל** והוראה לזה כי זכותם הוא העושה, הלא הוא כי **וכל קהל ישראל עומד** שם כי החזיקם המקום עם היותם כחול אשר על שפת הים לרוב.

ושמא יאמר איש, למה תאמר כי אין המקום סובל השכינה כי אם באמצעות ישראל קדושים, שהוא יתברך שוכן בתוכם ובזכותם ממשיכים בית המקדש של מעלה כמדובר.

על כן

טו ויאמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר.
דבר זה אשר ודאי דברו אמת אל דוד אבי ובידו של דוד מלא לאמר אלי לעשותו.

ומה הוא הדבר אשר דבר הלא הוא –

טז מן-היום אשר הוצאתי את-עמי את-ישראל ממצרים לא-בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על-עמי ישראל.

לומר אל יעלה על רוחכם כי ישב אלוהים על הארץ גם שיהיה בבית המקדש, כי הלא **מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית** לשכן שם ה' עד שואבחר **בדוד להיות על עמי ישראל** עליהם, ממש להריק על ידו להם שפע עליון כי הוא הראש **לשכון יה אלוהים** בו כי היכל ה' המה כללות ישראל, והוא על ראשם עיקר מושב אלוהים השורה בישראל, ואז על ידי זכות היות מי שהוא משכן אלוהים.

יז ויהי עם-לבב דוד אבי לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל.

לא שעיקר מושבו יתברך בבית כי אם בישראל והעיקר **בדוד** רק **לשם ה'** לשכון שם ה' שתתפשט שם שכינה מאת האיש או אנשים אשר המה היכל ה' באמת, וזהו שנכנס בעיר ויצא בדוד.

ומה שאמרתי ובידו מלא לאמר שבידו של דוד מלא לאמר לזולת הוא, כי -
יח ויאמר ה' אל-דוד אבי יען אשר היה עם-לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם-לבבך.

הנני מצרף מחשבה למעשה כאילו עשית, וזהו **הטיבות כי היה עם לבבך**, והוא כי כל העושה מצווה נעשה ממנה מלאך טוב, וזה יאמר במחשבה הטובות בפועל כאילו עשית מלאך טוב כאשר היה עם לבבך.

יט רק אתה לא תבנה הבית כי אם-בנך היצא מחלצ'ך הוא-יבנה הבית לשמי.
וזהו אשר אמרתי **לאמר** כי בידו מלא לאמר לבנו לבנותו.

כ ויקם ה' את-דברו אשר דבר ואקם תחת-דוד אבי ואשב על-כסא ישראל כאשר דבר ה' ואבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל.

לומר אל תתמהו לאמר אם אמצעות אבי סיבב היות שכינה במקום אך הוא היה עיקר מושב אלוהים אם כן למה בימיו לא שרתה שכינה, כי הנה דעו נא כי **ויקם ה' את דברו אשר דבר** שלא בחר בעיר, כי אם עד בא דוד ובו בחר לעשות עיקר דירתו כי הלא אני קמתי תחתיו, וזהו **ואקום תחת דוד אבי ואשב על כסא ישראל** היות שפע עליון מושפע עליהם כאשר היה בדוד **כאשר דבר ואבנה** כי גם על ידי הוכן המקום.

וזהו -

כא ואשם שם מקום לארון אשר-שם ברית ה' אשר כרת עם-אבותינו בהוציאו אתם מארץ מצרים.

כב ויעמד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל-קהל ישראל ויפרש כפיו השמים.

ואשים שם מקום לארון, והוא כי הלא יקשה שהיה לו לומר **ואשים שם** את הארון או ואבנה שם **מקום לארון** ולא ואשים שם מקום לארון, אך אמר הנה אין שום מקום בעפר הארץ מכון למושב הארון **אשר שם ברית ה'**, אך אני שמתי מקום כאילו בידי ובאמצעותי שמתי הכנה וקדושה נוספת על הבית ההוא להיות מוכן **לארון אשר שם כו'.**

כג ויאמר ה' אלהי ישראל אין-כמוך אלהים בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת שמר הבית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל-לבם.

אחרי אומרו כי על ידי שני דברים תצדק השראת שכינה בבית המקדש:

א. כי הוא מכון כנגד בית המקדש של מעלה, כאומרו **בנה בניתי בית זבול לך**, שעל ידי כן מתפשט איכות בית המקדש של מעלה בשל מטה ועל ידי כן השכינה אשר בעליון נמצאת גם בתחתון, נמצא כי כאחת הוא יתברך בשני עולמים, וזהו שמסיים ואומר **מכון לשבתך עולמים** שיושב בשני עולמים כאחת.

עוד טעם שני והוא שאין עיקר הישיבה בארץ כי אם באדם, שהרי לא בחר בעיר ויבחר בדוד שהוא מרכבה ומושב והיכל ה' ואגב מתפשט בבית, אמר עתה בשני כבר ניכר אלוהותך בפירוש הא', כי **אין כמוך** שיהיה כאחת **בשמים ממעל ועל הארץ מתחת** כאשר אתה בשני עולמים כאחת כמדובר.

ועוד שנית, והוא כי אתה משגיח בפרטים ולא יעצרך הגשם מלדעת מצפוני לב האדם שמחומר קורץ, כי הנך **שומר הברית** דווקא **לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם** מה שלא עשית לזולתו, אך אין זה כי אם שכל לבבות דורש אתה ומצאת את לבבו נאמן לפניך ואין כמוך.

כד אשר שמרת לעבדך דוד את אבי את אשר-דברת לו ותדבר בפיו ובדרך מלאת כיום הזה.

לבוא אל הענין נקדים שני דברים:

א. שיש הפרש בין רוח הקדש לנבואה, כי הרוח הקדש אינו יוצא מפיו יתברך כי אם מפי האדם שנותן הוא יתברך את הדברים בפיו, וזה חלק דוד המלך כאומרו **רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני**, לא כן הנבואה כי אם שהדברים יוצאים מפיו יתברך ונכנסים לאוזני הנביא, ובחינה זו היוצאת מפיו מן הכח אל הפועל היא קרובה להתקיים מיד.

עוד ענין שני והוא כי בענין מלכות בית דוד יש שני בחינות:

א. **בבנו המולך תחתיו**,

שנית, על זרעו הנמשך מבנו והלאה.

עוד נאמר ענין ג, על דוד עצמו שהוא כי עיקר השראת שכינה היה בדוד ובזכותו היה התפשטות מה לבית המקדש היכל ה' הוא הצדיק ולא הבית שבארץ הלזו, והוא הנדבר לדוד כנודע כנזכר בסמוך לא בחרתי בעיר כו' ואבחר בדוד.

ונבא אל ענין הכתובים והוא כי הנאמר לדוד ברוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו היה, נשבע ה' לדוד לא ישוב ממנה בלי תנאי הוא כי **מפרי בטןך אשית לכסא לך**, הוא להמליך בנו תחתיו, אך מבנו והלאה צריך תנאי והוא **אם ישמרו בניך בריתי כו'**, אז גם **בניהם עדי עד ישוב לכסא לך**, אמנם החלוקה השנית נתפרשה כל צורכה, אך לא הראשונה שהיא על המולך תחת דוד כי לא פירש ברוח ה' דבר בו מי יהיה המולך תחתיו, אך פירש אותו הוא יתברך בבחינת נבואה מפיו אל נתן הנביא כמפורש בדברי הימים, **הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכלל אויביו מסביב, כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט כו' הוא יבנה כו' והוא יהיה לי לבן כו' והכינותי את כסא מלכותו כו'.**

והנה הדבר הזה היה על ידי בחינת נבואה מפיו אל הנביא, ועל שני העניינים האלו ידבר שלמה מלמטה למעלה בהמשך מלכות הזרע, שמשלמה והלאה התחיל ואחר כך על מלכות

שלמה עצמו ואחר כך על הנאמר על דוד עצמו שיתקיים גם בו, ואמר על המפורש לדוד ברוח הקדש מפי דוד עצמו שהוא על המשך מלכות זרעו משלמה והלאה אם ישמרו בריתי, הנה זה אינו מתקיים עתה כי אם הבטחה שמורה לדורות הבאים, וזהו **אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו** שהוא ברוח הקדש, אך **ותדבר בפיו** שהוא מפיו אל הנביא, הנה **בידך מלאת כיום הזה**, שהוא אשר דבר אל נתן על שלמה בפירוש, כי המפורש בפיו יתברך בא יותר במהרה אל הפועל.

כה ועתה ה' אלהי ישראל שמר לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו לאמר לא יכרת לך איש מלפני יושב על-כסא ישראל רק אם-ישמרו בְּנִיךָ אֶת-דְּרָכָם לִלְכֹת לִפְנֵי כֹאֲשֶׁר הִלַכְתָּ לִפְנֵי.

ההבטחה שממני והלאה שתהיה שמורה להתקיים אחרי, שהיא בתנאי **אם ישמרו בְּנִיךָ בריתי כו' גם בניהם כו'**, וזהו **לאמר לא יכרת לך איש כו' רק כו'**, שהוא התנאי והענין שיהיה ממשיך זרע שלמה ולא מאח אחר.

ועל הדבר הג' שהזכרנו שנאמר על דוד עצמו, אמר:

כו ועתה אלהי ישראל יאמן נא (דבריו) [דבריו] אשר דברת לעבדך דוד אבי:

כאומרו עתה בי כאשר היה בו, והוא אשר אמרת כי לא בחרת בעיר כי אם **ותבחר בדוד**, כי הוא מרכבה אליך בעצם כי היכל ה' הוא ובאמצעותו מתפשט אל המקדש, כלומר כי **נא יאמן** ויתקיים גם בי שעיקר שכינה תשרה בי בעצם ובאמצעותי אל המקדש. וזהו אומרו **יאמן נא דברך אשר דברת לעבדך דוד אבי שהוא –**

כז כי האמנם יושב אלהים על-הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי-הבית הזה אשר בניתי.

כי האמנם יושב אלוהים על הארץ כו' כי אם באדם שיתקיים גם עתה כאשר באבי, ועל ידי כן תשרה גם בבית הזה

כח ופנית אל-תפלת עבדך ואל-תחנותו ה' אלהי לשמע אל-הרנה ואל-התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום.

כי אחר שבאמצעותי אתה שוכן בבית הזה, ימשך -

כט להיות-עינך פתחת אל-הבית הזה לילה ויום אל-המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל-התפלה אשר יתפלל עבדך אל-המקום הזה.

והנה זה ידעתי שלא יבצר ממני כי ודאי **ופנית כו' אל אשר יתפלל עבדך** אך שאלתי היא שגם תפלת עמך תשמע בו כתפילתי.

וזזהו -

ל וְשָׁמַעַתְּ אֶל-תַּחֲנוּנַת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל-מָקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל-הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעַתְּ וְסָלַחְתָּ.

ובקשתי הוא כי גם שהמון העם לא ישכילו כי עיקר שבתך היא בשמים ממעל בעצם ואין הבית אשר בארץ רק התפשטות מה על ידי צדקת הצדיקים שהם היכל ה', וגם כמדובר למעלה כי **בית זבול** שהוא **בית המקדש של מעלה** הוא כמתפשט ומגיע איכותו למטה, נמצא כי גם מציאות המצא מהתפשטותו במקום הזה אינו לפי האמת כי אם בעליון, עם כל זה אם המון העם יעלה על מיעוט שכלם כי ישב אלוהים על הארץ ויתפללו אל המקום הזה לתומם ולא יהיה לבם למעלה, **אתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים**, ולא תמנע מלקבל תפלתם על העדר שכלם, כי אם **שושמעת וסלחת** כי גם שתשמע זה מהם כי אם **אל המקום הזה** בעצמו מתפללים תסלח להם כי לא בפשע יעשו כי אם בתם לבם.

וזזהו **ושמעת וסלחת** ותקבל תפלתם למעלה ולפעמים תעשה הפך מבוקש המתפלל לפניך והוא -

לֹא אֶת-אֲשֶׁר יַחְטֹא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנִשְׂא-בּוֹ אֱלֹהִים לְהָאֱלֹתָיו וְכֹא אֱלֹהִים לִפְנֵי מִזְבִּיחְךָ בְּבֵית הַזֶּה. שמן הדין הוא לבלתי מסור דין לשמים כי אם לבית דין של מטה, וזה אין צריך לומר שימסור דין כי אם שגם יקללנו ויתפלל לפניך תקיים קללתו על אשר חטא לו, וזהו **כי יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו ובא אלה** ההיא **לפני מזבחך**, כלומר שיקריב קרבן לפניך דרך דורון כשלמים וכיוצא ומשמיע לפני מזבחך האלה ההיא בדבר הזה איני אומר תפנה אל בקשתו,

כי אם -

לֵב וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשִׁפְטָתָּ אֶת-עַבְדֶּיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לַתֵּת דֶּרֶךְו בְּרָאשׁוֹ וְלַהֲצַדִּיק צְדִיק לַתֵּת לוֹ כְּצַדִּיקָתוֹ.

שואתה תשמע השמים ועשית בפועל, והוא כי לא תשפוט את זה שצעק זה עליו כי אם שניהם, וזהו **ושפטת את עבדיך להרשיע רשע** הוא את מי שהוא רשע ודאי הוא זה שקלל את חברו זולת מסירת הדין שיענש תחילה, ואחר כך **ולהצדיק צדיק** בדינו **לתת לו כצדקתו**.

לֵג בְּהִנָּגְף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יַחְטֹאוּ-לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת-שִׁמְךָ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּבֵית הַזֶּה.

אמר כי **יחטאו לך** אחר אומרו **בהנגף כו'** עם היות שהחטא הוא קדם, הלא הוא כי אין מרגישים חטאם עד בא הצרה, על כן צריך תחילה קודם לתפילה תשובה, וזהו **ושבו אליך**

ואחר כך יתנו הודאה על העבר על הנותרים, וזהו **והודו את שמך** ואחר כך צועקים על העתיד לבא על השאר, וזהו **והתפללו והתחננו אליך כו'**,

ואז -

לד ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל-האדמה אשר נתת לאבותם.

תשמע וסלחת על תשובתם מחטאם ועל תפילתם על העתיד תשיבם אל אדמתם **אשר נתת לאבותם.**

לה בהעצר שמים ולא-יהיה מטר כי יחטאו-לך והתפללו אל-המקום הזה והודו את-שמך ומחטאתם ישובו כי תענם.

הנה בימי דוד נעצרו השמים והיו נבוכים ג' שנים שנה אחר שנה, כי בשנה ראשונה אמרו שמא עובדי אלילים יש ולא מצאו, שנה שניה אמרו שמא פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים ולא מצאו, עד שאחר כך בשלישית הודע להם על שאול שלא נספד כהלכה ועל שהרג את הגבעונים, ואפילו זה לא נודע להם בבירור עד שנתקנו, ואז ויעתר אלוהים לארץ אחרי כן שאינו כחרב שהסיבה יותר ידועה כי חרב בא לעולם כו', על כן אמר שלמה **בהעצר השמים כי יחטאו לך** לא תמתין עד ישובו מחטאתם, כי אפשר לא ידעוהו ויהיו נבוכים כי אם כשיתפללו ויודו את שמך על העבר לא תאחר שישבו מחטאתם.

כי הלא **מחטאתם ישובו כי תענם**, כי כאשר תענם תחילה ישובו כי אז יכירו חטאם, כי בהיותם נבוכים יחלו לתקן דבר אחר דבר ועל ידי מה **שתענם** ידעו איזה חטא היה העוצר את השמים, שבראות באיזה מתחילין במבוכתם לתקן אז יחזיקו לשוב ממנו בעצם, וזהו **ומחטאתם ישובו כי תענם**, על כן זאת בקשתי לפניך שלא תניחם בצרה עד שהם ידעו על מה הוא וישובו, כי אם -

לו ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את-הדרך הטובה אשר ילכו-בה ונתתה מטר על-ארצך אשר-נתתה לעמך לנחלה.

ואיך תהיה הסליחה בלי תשובה הלא הוא **כי אתה תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה** לתקן עוונתם ואז **ונתתה מטר.**

ושמא תאמר הלא אם כן שאני אדריכם לשוב איך יזכו לתת להם מטר, לזה אמר **על ארצך אשר נתת כו'**, שהוא בזכות הארץ כענין רצית ה' ארצך, ואומר ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו.

או יתכן דרך אחרת מפסוקים הקודמים **בהנגף כו'** עד סוף פסוקים אלו.

והוא בשום לב כי על הנגפם לפני אויב אמר **ושבו אליך** ואחר כך **והודו והתפללו**. ובעצירת הגשם לא נאמר ושב אליך.

ועוד, כי שם נאמר **והודו את שמך** ואחר כך **והתפללו** ופה נאמר תחלה **והתפללו**, ואחר כך **והודו את שמך**.

ועוד, כי שם נאמר **בבית הזה** ופה נאמר (פסוק כט) **אל המקום הזה** כי מלבד השינוי מבית למקום גם למעלה אמר **בבית** ופה לא אמר במקום כי אם **אל המקום**.

ועוד, כי שם נאמר **וסלחת לחטאת עמך** ופה נאמר (פסוק לו) **לחטאת עבדיך ועמך ישראל**.

ועוד, כי שם לא נאמר **כי תורם את הדרך הטובה** כאשר נאמר פה.

ועל פי דרכנו נשית לב אל הקדים ענין חרב האויבים אל עצירת השמים. אמנם הנה לזה נזכירה מאמרם ז"ל קשה ירידת גשמים כיציאת מצרים, וכן קשים מזונותיו של אדם לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף, והלא כמו זר נחשב מאמרם זה, כי למה יהיה דבר קשה לפני מי שאמר והיה העולם בין בגשמים בין בקריעת ים סוף וכן מה הוא ההידמות של זה עם זה. אך אין ספק כי אין דבר קשה לפני הקדוש ברוך הוא, כי אם ברצונו להיטיב והעוון מעכב והדבר קשה כי חפץ חסד הוא והוא אלוהי משפט, על כן קשה עד בקשו טעם שגם מדת הדין תסכים או תודה והדבר קשה.

ודבר זה מפורסם ברז"ל כי היה ביציאת מצרים וקריעת ים סוף שהיה יתברך חפץ לגאלם, ושרו של מצרים מתריס באומרו הללו עובדי עבודת אלילים והללו כו' על כן היה קשה לפניו להכריע מידת הדין, ועל דרך זה הוא במזונות כל אדם כי מי אדון יפרנס ויזון עבדו הבלתי משמשו או מורד בו, וזה דבר כולל בכל האדם כצדיק כרשע, כי צדיק אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, מה שאין כן בחרב אויב כי לא כולם חייבים הרג על כן ירידת גשמים לזון את עבדיו קשה מאד, כי כל סוג עוון של כל אדם מעכב שיפרנסהו רבו.

לג בהנגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו-לך ושב אליך והודו את-שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה.

ובזה נבוא אל הענין אמר **בהינגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך**, ואין זה כעיצור גשמים שכל סוג עון מעכב כמדובר, על כן יקל לשים לב אל עוון הגורם ולשוב ממנו, על כן אמר **ושבו אליך** ואז אין צריך אחר התשובה כי אם מיד בשלש ראשונות שהם הודאה לה', שמזכירים שהוא יתברך מגן אברהם ואחר כך **והתפללו והתחננו** אחר הודאת שלש ראשונות בבית הזה הוא בית המקדש מיד.

לד ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל-האדמה אשר נתת לאבותם.

הנזכר בג' ראשונות שהודו את שמך על מגן ותשועה מהאויבים, ואחר הזכירו ענין מגן אברהם הזכיר צרה הנזכרת בברכה שניה והוא ענין משיב הרוח ומוריד הגשם.

ואמר:

לֵה בְּהַעֲצֹר שְׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחְטְאוּ-לָךְ וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת-שִׁמְךָ וּמִחֲטָאתָם יִשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם.

ובזה איני אומר ושבבו כי אין לזה עוון מיוחד, כי כל עוון מספיק לעכב המזון כי מי אדון יזון את עבדו והוא עובר רצונו, כי על כן גם כשאין עוון מיוחד לדבר קשים מציאות מזונות כקריעת ים סוף, יען כי כל עוון אשר ביד כל אדם ראוי לעכב כמדובר ומי יוכל לשוב מיד, על כן מיד **והתפללו אל המקום**, והוא מה שאומרים עשה בשביל המקום כי רצית ה' ארצך וקנא לארצך וחמול על עמך, וזה משמעות מלת אל כמו בשביל במקומות רבים ואז אין צריך לומר שלא יספיק הודאה שקודם התפלה שבאמצעות, כי אם גם ההודאה שאחר התפילה היא הטוב שמך ולך נאה להודות על חיינו המסורים בידך כו', ועל כן כי לפי האמת כל מציאות עניות מספיק לעכב אי אפשר לשוב טרם יענו, כי צריך לשוב מהכל כי אם צריך ש**מחטאתם ישובו** **כי תענם**.

לכן

לֹא וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשְּׁמַיִם וְסִלַּחְתָּ לַחֲטָאת עַבְדֶּיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת-הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִלְכוּ-בָּהּ וְנִתְּנָה מָטָר עַל-אֲרָצְךָ אֲשֶׁר-נִתְּנָה לְעַמְּךָ לַנַּחֲלָה.

ואתה תשמע השמים וסלחת בין **לחטאת** הצדיקים הנקראים **עבדיך** בין לכל שאר **עמך** כי פרנסת כולם קשה כי ביד כל אדם אשמת דבר לקפח מזונות, ואם תאחוז החבל לבלתי ענות לבקשתם יאבדו, על כן זה חסדך שתלמדם לתקן **כי תורם את הדרך הטובה** ותדריכם, ובזכות בואם בדרך ההיא **ונתת מטר** כי תקרב זכות המקום אשר הזכירו כי היא **ארצך אשר נתת לעמך לנחלה**.

ואמר כי על הדרך האמור יהיה כאשר -

לֹא רָעַב כִּי-יִהְיֶה בָּאָרֶץ דָּבָר כִּי-יִהְיֶה שְׂדֵפּוֹן יִרְקוֹן אֲרָבָה חֲסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יֵצֵר-לוֹ אֹיְבוֹ בָּאָרֶץ שְׁעָרָיו כָּל-נֶגַע כָּל-מַחֲלָה.

רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון ירקון כי יהיה כו' או כי יצר לו אויבו לצור אל עיר בארץ או כל נגע כל מחלה שהם דברים כוללים תעשה בהתפללם על הדרך האמור בקודמים.

לֹחַ כָּל-תְּפִלָּה כָּל-תַּחֲנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל-הָאָדָם לְכָל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נֶגַע לִבּוֹ וּפְרַשׁ כַּפּוֹ אֶל-הַבַּיִת הַזֶּה.

אחרי דברו על צרות כוללות בא לדבר על צרות פרטיות ליחידים, ואמר **כל תפלה כו'** לומר **כל תפילה** למי שאין צריך תחנה לצדקתו או **כל תחינה** למי שצריך להתחנן אחר תפילתו, כי לא שלם הוא כראשון לכל האדם הנקרא השלם שאמר עליו כל תפילה, ועל הצריך תחינה אמר **לכל עמך ישראל** שהוא אחד מההמון אשר תפילתו או תחנתו היא על עונו לבקש מחילה, והוא **אשר ידעון איש נגע לבבו** הוא כי ידע כי בעוון נעשה מלאך משחית מטומאת העוון הנקרא נגע, כדרך אומרו נגעי בני האדם הם משחיתים הנעשים מעונות בני האדם, וזהו **נגע לבבו** שהוא משחית הנעשה על ידי יצרו הרע, וזהו אומרו **לבבו** שמשמע השני יצרים שנכלל בו היצר הרע ולשאול מחילה **פרש כפיו אל הבית הזה**.

לט ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל-דרכיו אשר תדע את-לבבו כי-אתה ידעת לבדך את-לבב כל-בני האדם.

והוא כי האיש הזה הבלתי מתחנן על צרה כי אם על עונו הלא שב מאהבה הוא, ומסקנת הגמרא הוא כי השב מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות כי מתהפך הכח טמא לטהור, ואין עשיה גדולה מזו, ועל זה יאמר **וסלחת ועשית** כי מלבד הסליחה תעשה מהנגע הנז' דבר שתקרא עשיה שהוא להיעשות זכות וקדושה, ואחר כך **ונתת לאיש ככל דרכיו**, כלומר ככל מה שתתנהג עמו בהטבה או בהפכה, לא יהיה ענין שבא להרהר כענין צדיק ורע לו כי אם **ככל דרכיו** ובאופן שיכיר כיוון ההשגחה **אשר תדע את לבבו**, ומה שאמרתי **תדע** לשון עתיד אינו שתתחדש לך הידיעה, כי הלא **אתה ידעת כבר לבדך את לבב כל בני האדם**, כלומר שאם אמרתי **תדע** הוא כי אני על מי שיתפלל אחר עת תפילתי זאת אני מדבר.

אך הידיעה מטרם יולד האדם ידעת את לבבו והיותך נותן לאיש כדרכי לבו הוא -

מ למען יראוך כל-הימים אשר-הם חיים על-פני האדמה אשר נתתה לאבותינו.

כי יתן אל לבו כיוון ההשגחה **וייראך** כל איש מה שאין כן אם תתנהג עמו בהפך או מידה שלא כנגד מידה שיבוא להרהר חלילה.

או יאמר מעין זה בדרך אחרת, כי אינו בא להתפלל כי אם איש איש על צרתו כל אחד שיודע כל אחד נגע לבבו אשר פעל ביצרו הרע, ושעל כן באה אליו הצרה הזאת, אז (פסוק לט) **וסלחת ועשית**, לומר אם לא תסלח טרם תענהו לא יהיה ראוי לקבל טובה, כי הלא חטא על הנפש על כך **וסלחת**, ועל ידי כן **ועשית** הרי הוא כאילו תעשה אותו בריה חדשה כנודע, כי בכל מצווה שאדם עושה מתחדש ונצרך חלאתו ונעשה איש טהור ככסף הנצרף ונטהר תוך הכור, וכמאמרם ז"ל אצל לא ניתנה תורה ומצוות כי אם לצרף בהן את הבריות.

ומה גם עתה השב מעונו שזולת הסיר חלאת טומאתו ממנו במה שעושה מצות תשובה הוא קונה קדושה תחת טומאה ונעשה בריה חדשה, שעל כן מלכו של עולם מקבל תשובה, מה

שאין כן מלך בשר ודם על כי השב מאשר חטא למלך אינו בשובו בריה חדשה כאשר החוטא לה', ועל כן מקבלו כי איננו זה אשר היה בעוונותיו כי זה חדש הוא, וזה יאמר פה כי יצעק על שברו ויתחנן והוא יודע נגע לבו **וסלחת** תחילה **ועשית** אותו על ידי כך בריה חדשה, וזהו **וסלחת ועשית**, ואז יזכה לעשות מבוקשו ונתת לאיש אשר שאל מתייחס אל מציאות טוב לבו, למען יכיר כיוון ההשגחה במספר במשקל **למען יראוך** על ידי תת אל לבו ההשגחה כמדובר.

עוד אפשר יאמר (פסוק לח) **ופרש כפיו כו'.** לומר כי לא ישכיל בתום לבו כי האלוהים בשמים, ואין בבית הזה רק התפשטות מה כמדובר, ולא יבין לפרוש כפיו השמימה כמוני כאמור למעלה (פסוק כב) **וכפיו פרושות השמים**, כי אם **ופרש כפיו אל הבית הזה**, כאילו ישב אלוהים לגמרי בבית שבארץ, אך ואתה ה' לא יעצרך פתיותו מלהעלות תפלתו השמים כי אם (פסוק לט) **ואתה תשמע השמים מכון שבתך** ותחילה **וסלחת** חטא זה שפרש כפיו אל הבית ולא אל השמים, ואחר כך **ועשית** בקשתו כי לא תשית לב כי אם אל דרכי לבו, ואם לבבו שלם ובתום לבב חשב כי **מכון שבתך** בעצם בבית לא יאשם, והוא כי **אתה ידעת** לבדך למען על ידי קבלת תפילתך ובלתי הקפיד **יראוך כו'.**

מא וגם אל-הנכרי אשר לא-מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך.
מב כי ישמעון את-שמך הגדול ואת-ידך החזקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל-הבית הזה.

ביקש שלמה שיעשה יתברך לקדש שמו גם בכל הגוים שבכל העולם, והנה **הנכרי** אין בו אמונה ואינו בא כי אם על ידי שישמע לשמך **הגדול**. להיטיב, **וידך החזקה** להכניע ולא בזמן ידוע כי אם תמיד זרוע משפטיך נטויה בהווה ובא לשמוע אמן.

[**עוד אפשר לומר**] **וגם אל הנכרי**, אין דעת לידע כי האלוהים בשמים כי אם שחושב שהאלוהים בבית הזה בלבד, ולא ידע כי עיקר שכינה למעלה ואין בבית הזה רק התפשטות מה על הדרך המפורש למעלה מה שלא ידע הנכרי, וגם אינו מתייחד כי אם שילכו איש בשם אלוהיו וזהו **אשר לא מעמך ישראל הוא** כי אינו מתגיר.

עם כל זה

מג אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר-יקרא אליך הנכרי למען ידעון-כל-עמי הארץ את-שמך ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי-שמך נקרא על-הבית הזה אשר בנית.

שהוא ככל היוצא מפיו גם שלא כן לבו, מה שאין כן לישראל שהוא כאשר עם לבבו כאמור למעלה, והוא כי כל העמים ילכו בלבם איש בשם אלוהיו.

והטעם הוא **למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כו'**. גם שלא יתגיירו וגם לדעת **כי שמך נקרא כו'**, והוא כי בהיות ששאלותם יהיו על ענייניהם שבמקומותם ויראו שעל ידי בקשתם בבית הזה יושגחו במקומותם ידעו כי מלאה כל הארץ כבודו ואין הפרש בין בית זה למקומות אחרים כי אם ש**שמך נקרא על הבית הזה** שעל כן התפילה פה נשמעת יותר על הכנת המקום גם ידעו מעלת ישראל, שאילו אחד מהם היה בונה בית כזה פה לשם ה' לא היה נקרא שמו יתברך עליו כי אם להיות **בית אשר בניתי**, כי מישראל אני.

מד כִּי-יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל-אֹיְבֹו בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלַחם וְהַתְּפַלְלוּ אֶל-ה' דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבֵּית אֲשֶׁר-בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ.

עד כה דבר בתפילה הנאמרת בבית המקדש, אמר עתה כי גם אשר יתפללו בצאתם להלחם עם אויביהם מרחוק שיפנו **דרך העיר והבית הזה**,

מה ושמעת השמים את-תפלתם ואת-תחנונתם ועשית משפטם.

ואמר **אשר תשלחם**, הוא כי לא היו יוצאים רק על ידי שליחותו יתברך במשפט האורים, ואחר שישלחם הוא יתברך צריכים תפילה, כי מי יודע אם יצלחו בו על ידי איזה עוון אשר חטא שיהיה ביני וביני, על כן אמר **ושמעת את תפלתם, ועשית משפטם** הוא משפט האורים אשר השיבו בשאלתם, שילכו ויתנם ה' ביד ישראל ואומרו משפטם הוא אשר יצא בתשובת האורים ותומים, וקראם משפטם כלשון התורה באומרו **ושאל לו במשפט האורים כו'**, שלא יעכב איזה עוון שנעשה בינתיים.

מו כי יחטאו-לך כי אין אדם אשר לא-יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושובם שביהם אל-ארץ האויב רחוקה או קרובה.

הנה בתחילה דבר על צרת רבים המתפללים עליה בבית המקדש, ואחר כך על יחידים המתפללים בו או נכרי הבא מארצו להתפלל אל הבית, ואחר כך על המתפללים מרחוק נוכח הבית, כי יצאו מארצם להלחם עם אויביהם ומתפללים שם דרך העיר והבית, ועדיין כל זה הוא עודנו בנוי, ועתה בא להתפלל על ישראל המתפללים על הבית אחר חרבנו בארץ שביים שלא יעצרו החורבן מלקבל תפילתם בהתפללם דרך ארצם נכחו, וזהו **כי יחטאו לך**, בזמן כי אין אדם אשר לא יחטא, כלומר כי כולם יחטאו כי יבוא זמן שלא יהיה אדם אשר לא יחטא מהם בעוון ומהם על שאינם מוחים, ועל כן **ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושובם שביהם אל ארץ האויב רחוקה** כבבל כדרך אומרו מארץ רחוקה באו אלי מבבל.

מז והשיבו אל-לבם בארץ אשר נשבו-שם ושבּו והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו.

מח ושבּו אליך בכל-לבבם ובכל-נפשם בארץ איביהם אשר-שבּו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר-נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר-(בנית) [בנית] לשמך.

מט ושמעת השמים מכן שבתך את-תפלתם ואת-תחנונתם ועשית משפטם.

נ וסלחת לעמך אשר חטאו-לך ולכל-פשעיהם אשר פשעו-בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמם.

נא כי-עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל.

נב להיות עיניך פתחת אל-תחנונת עבדך ואל-תחנונת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך.

נג כי-אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את-אבותינו ממצרים אדני יהוה.

ולבוא אל התכת תיבות המקראות נשית לב:

א. אל כפל אומרו בפסוק שאחר זה **והשיבו אל לבם כו' ושבּו והתחננו כו'**, הרי בזה התשובה שישבו והתפילה ולמה בפסוק שאחריו חוזר ואומר **ושבו אליך**.

ב. **ועוד** כי בכתוב הראשון אומר **בארץ אשר נשבו שם**, ובפסוק השני אומר **בארץ אויביהם אשר שבו אותם**.

ג. **ועוד** כי בפסוק הראשון אינו מזכיר העיר והבית [כי אם **והתחננו** סתם, ובשני מזכיר **העיר והבית**]. וגם שבראשון אינו אומר **בכל לבבם** כי אם בשני.

ד. **ועוד** כי בראשון מזכיר נוסח הוידוי **חטאנו והעוינו רשענו**, ובשני אינו מזכיר הנוסח כלל. **ועוד** כי בראשון אינו אומר **ועשית משפטם** כאשר בשני, ואם הוא שהראשון והשני אחד הוא אלא שישבו בשני פעמים הפעם הראשון לא תהיה תשובה בכל לבבם כי אם בשנית, אם כן למה מעתה יחזיק בדבר שלא ישבו בבת אחת.

ו. **ועוד אומרו** (פסוק נ) **וסלחת כו' ונתתם לרחמים לפני כל שוביהם ורחמם**, למה לא התפלל שישבו לעירם כי אם ששוביהם ירחמם.

ז. **ועוד אומרו** אחר כך **כי עמך ונחלתך הם כו'** (פסוק נב) **להיות עיניך פתחות אל תחנונת עבדך כו'**, שנראה שהוציאם מכור הברזל כדי להיות עיניו יתברך פתחות אל תחנונו, והוא משולל הבנה, וגם יש ייתורי דברים בפסוק זה **להיות עיניך כו'**.

ח. **ועוד אומרו** (פסוק נג) **כי אתה הבדלתם לך לנחלה כו' כאשר דברת ביד משה בהוציאך את אבותינו ממצרים** כי לא מצינו נאמר למשה שהבדילים לו לנחלה בצאתם ממצרים.

ט. **ועוד אומרו ה' אלוהים** בסוף דבריו יראה כי יותר היה צודק בתחילת דברי התפלה כמאמר משה ה' אלוקים אתה החילות כו'.

אמנם אין ספק כי רוח הקדש היה עם שלמה בדברי תפלתו זאת.

ונבוא אל הענין והוא, כי על כל העתיד לבוא לישראל מאז נחרב בית ראשון דבר שלמה בחכמתו, והוא כי כאשר גלו לבבל שנה אחת קודם שעלה על לב דניאל כי מלאו הימים של הגלות ההוא שבעים שנה התעורר, והעיר לב ישראל לשוב (דניאל ט ב) ויתפלל לה' ויאמר בינותי בספרים מספר הימים כו', (שם ד) ואתפללה לה' ואומרה אנא ה' כו', (שם ה) חטאנו עוינו הרשענו כו', אך לא שבו כל ישראל אז בעצם בתשובה שלמה עד גלות מדי בגזרת המן, כי על כן אמרו רבותינו ז"ל **במדרש חזית** שהיה השטן מקטרג בגלות מדי, מה תעשה באומה זו שאינם באים בתשובה שלמה לפניך, עד שאחרי כן על ידי מרדכי שבו אל ה' בכל לבבם, ויעש ה' משפטם להפוך שישלטו היהודים המה בשונאיהם ואת המן ובניו תלו ועל ידי התשובה השלמה ההיא כמו שכתוב שהושחרו פניהם בצומות כנרמז בשם אחשורוש, אז זכו שמה שביטל הוא עבודת בית המקדש בא כורש ויתן ה' אותם לרחמים וריחמם, ושבּוּ וגמרו בנין הבית הוא בית שני, והן כל זה היה על ידי סעד גדול מתפלת שלמה, כי הן הם דבריו ואמר שאחר ששבּוּם שוביהם אל ארץ אויב היא בבל ימשך בגלות ההוא.

כי

מז והשיבו אל-לבם בארץ אשר נשבו-שם ושבּוּ והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו.

כי עונותיהם גרמו רעתם, ואז **ושבו** בתשובה **והתחננו** היא תפלת דניאל בבבל אשר נשבו שם ותהיה טובה התחנה **חטאנו עוינו הרשענו**, שהוא נוסח דניאל עצמו בתפלתו, וגם שהוא לשון רבים ידבר על כללות ישראל לא שבו אז ישראל בכל לבבם, עם שאפשר שגם הם התפללו והתוודו גם כן עמו, ועל כן לא נאמר ששבּוּ בכל לבבם, וגם זה אפשר כיוון באומרו **לאמר חטאנו כו'**, כלומר אמירה הייתה **לאמר חטאנו כו'**, אך לא בכל לבבם כללות ההמון.

אמנם אחרי כן -

מח ושבּוּ אליך בכל-לבבם ובכל-נפשם בארץ איביהם אשר-שבּוּ אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר-נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר-בנית [בניתי] לשמך.

ושבו אליך בכל לבבם ובכל נפשם, ולא יהיה בארץ אשר נשבו שם מירושלם שהוא בבבל, כי אם **בארץ אויביהם אשר שבו אותם** אחרי כן שהוא במדי, ואז על ידי גזרת אחשורוש שביטל עבודת בית המקדש וגזר להשמיד להרוג כו' בעצת המן, אז **והתפללו אליך** בכוונת **העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך** כי בכלל תשובתם ותפלתם היה גם על הגזרה ראשונה שביטל בנין בית המקדש וירושלים.

על כן הוזכרו פה, אז -

מט ושמעת השמים מכן שבתך את-תפלתם ואת-תחנונתם ועשית משפטים.
ושמעת על שתי הגזרות כי תחילה ועשית משפטים באויביהם המן וסיעתו.

וגם על השנית שהוא בנין הבית כי -

נ וסלחת לעמך אשר חטאו-לך ולכל-פושעיהם אשר פשעו-בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום.

וסלחת כו' ונתתם לרחמים לפני שוביהם, הוא מלכות כורש ורחמים שציוה לבנות בית המקדש ולהשיבם אל ארצם, וזהו **ועשית משפטים** על הראשונה **ורחמום** על השנית שציוה לבנותו ולהושיבם על אדמתם, וכהתימו לדבר עד בנין בית שני, אמר עתה הנה מה שהוצרכתי לבקש הוא על חורבן ראשון שישוב ליבנות.

כי על החורבן השני שיבנה שלישיית אין צריך אני לבקש זה,

נא כי-עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל.

כי עמך ונחלתך הוא ואין נקראים נחלה כי אם בגאולה העתידה בבית שלישי, כדרך אומרו ונחל ה' את יהודה חלקו כו', כי לא תניחם כי הלא המה **אשר הוצאת מכור הברזל** שהיה קשה מגלות זה,

אך בקשתי היא -

נב להיות עיניך פתחת אל-תחנונת עבדך ואל-תחנונת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך.

להיות עיניך פתחת אל תפלת עבדך ואל תחנונת עמך ישראל המתפללים על הכלל כמוני, שהוא כדי לשמע אליהם בכל קראם אליך בגלותם,

נג כי-אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את-אבותינו ממצרים אדני יהוה.

כי אתה הבדלתם לך לנחלה שהוא על הגאולה העתידה ואין צריך להתפלל על זה שודאי תגאלם באחרונה **כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את אבותינו ממצרים,** והוא האמור פרשת וארא וזה לשון הכתובים **לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם כו' ולקחתי כו' והייתי לכם לאלוהים וידעתם כו' והבאתי אתכם אל הארץ כו',** והוא בשום לב כי זולת כפל ענין הרבה גם בפסוק האחרון הזה למה מזכיר שבועת האבות.

וגם אומרו **לתת להם** ולא אמר לזרעם, וכן אומרו **לכם מורשה** למה נאמר מורשה מה שלא נאמר כן במקומות אחרים. אך הנה רז"ל אמרו כי נזכרו שם ארבע גאולות, ויתכן לפי הפשט לפרשם בדרך אחרת והוא שאומר מאז הוא יתברך מגאולת מצרים תבטחו בגאולת הארבע

גליות אשר נתעתדו על ידי אברהם אימה חשיכה גדולה נופלת, וזהו אומרו **אני ה'** תמיד בלתי משתנה –

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים כעת,

מזה תדעו כי גם **והצלתי אתכם מעבודתם של גלות בבל** שנאמר בו ועבדו אותו כל הגוים, אני אציל אתכם מעבודתם המעבידים את כל הגוים, **וגאלתי אתכם ממדי**,

בזרוע נטויה ובשפטים גדולים כהמן וסיעתו,

ולקחתי אתכם לי לעם מיון המבטלים אתכם מהיות לעם לה', ואומרים על קרן השור כתבו שאין לכם חלק באלוהי ישראל,

והייתי לכם לאלוהים בגאולה אחרונה,

וידעתם אז כי אני ה' המוציא כו' כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות,

ואז **והבאתי אתכם אל הארץ** אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב בעצמם שהוא **בגאולה אחרונה**,

ואז תהיה **לכם מורשה** שאין לה הפסק לעולם כירושה ולא כמתנה שלא יהיה עוד גלות,

וזהו אומרו פה **לנחלה כאשר דברת ביד משה בהוציאך את אבותינו ממצרים** והוא גם כן אשר אמר אברהם ה' אלוהים במה אדע כי אירשנה.

נד ויהי ככלות שלמה להתפלל אל-ה' את כל-התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מְכַרֵּעַ-עַל-בְּרַכְיוֹ וְכַפְּיוֹ פְּרָשׁוֹת הַשָּׁמַיִם.

ויהי ככלות שלמה כו' קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו. כי למה שהיה מתפלל לפני ה' היה בהכנעה בכריעה, אך עתה שלא רצה רק לברך את העם קם מן הכריעה, אך נשאר עדיין בכפיו פרושות השמים לפניו יתברך מתחנן אליו יקיים את ברכתו.

נה ויעמד ויברך את כל-קהל ישראל קול גדול לאמר.

ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל. כי זה היה המכוון, אך כדי לאמר ברכה את העם, הקדים תחלה לברך את ה'.

וזהו אומרו:

נו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא-נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד מִשֶׁה עַבְדּוֹ.

לאמר ברוך ה' כו' ושיעור הכתובים **ברוך ה' אשר נתן מנוחה כו' לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר**, ועל כן יאות לנו לדאוג פן כאשר נתקיים הטוב יתקיים גם הרע אשר ייעד, אם חס וחלילה נשחית מעשינו לעשות את הרע בעיניו.

על כן אוחילה לאל אחלה פניו -

נְהִי ה' אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כְּאִשֶּׁר הָיָה עִם-אַבְתִּינוּ אֶל-יַעֲזָבֵנוּ וְאֶל-יִטְשָׁנוּ.

יהי ה' אלוהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו כו'. אברהם יצחק ויעקב שהן הם היו המרכבה, כן יזכנו נהיה אנחנו היכל ה', שעל ידי כן יהיה בית המקדש קיים תמיד כענין היכל ה' המה, ועל ידי כן **אל יעזבנו ואל יטשנו**, והוא כי בתפילתו נרמזו **גלות חורבן בית ראשון וחורבן בית שני** אשר הראשון יתייחס לעזיבה ביד אויביו, והשני לנטישה גדולה מעזיבה, כי הראשון היה שבעים שנה והשני ארוך עד ישקיף וירא וירחם ה' משמים, ואמר כי על ידי היותו עמנו **אל יעזבנו בראשון ואל יטשנו** בשני.

או יאמר ענין מאמרנו על אומרם ז"ל בגמרא שקרא יתברך אותנו כפויי טובה על שלא אמרנו אתה תן, באומרו אלינו **מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים**, כי הלא כמו זר נחשב, איך נאמר אתה תן והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והבחירה חפשית, אך חשבתי למשפט כי מה שאין הוא יתברך עושה הוא לשנות הבחירה מרע לטוב או הפכו, אך לעזור את אשר הוא חסיד שלבבו שלם להמשיך צדקו יעשה כי רגלי חסידיו ישמור, ואפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן.

וזה יהיה מאמר שלמה בחכמתו הלא אמרתי **יהי ה' אלוהינו עמנו כו'**, איני שואל שינוי בחירה, כי אם שאל יעזבנו מלשמור אותנו מן החטא, כי בהיותו עמנו אנו נשמרים ועל ידי **שאל יעזבנו** מעט **לא יטשנו** הרבה אחר כך.

והוא סוף מאמרו באר היטב שאומר:

סֵא וְהָיָה לְבַבְכֶּם שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹהֵינוּ לִלְכֹּת בְּחֻקָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו כִּי־יִוֹם הַזֶּה.

והיה לבבכם שלם עם ה' כו' כיום הזה, שהוא כי אינו שינוי בחירה רק המשכת הכישרון כיום הזה להיות כך תמיד.

וגם הטיה מה -

נַח לַהֲטֹט לְבַבְנוּ אֵלָיו לִלְכֹּת בְּכָל-דַּרְכָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת-אַבְתִּינוּ.

להטות לבבנו אליו במה שבין אדם לחברו **ללכת בכל דרכיו**, מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון כו', ולמה שבין אדם למקום אמר **ולשמור כו'.** **ושמא תאמר** כי הקשתי לשאול שתהיה עמנו כאשר היית עם האבות, והלא המה לא היו צריכים סעד לתומכם, ואיך תשאל אסעד אתכם להטות לבבכם אליו, הלא הוא אשר ציוה את אבותינו שהוא בסיני, והענין מאמרם ז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

וכתבנו למעלה טעם הראשונים בדבר כי יותר מגרה היצר הרע את האדם במצווה ממה שמגרה בבלתי מצווה, ככתוב אצלנו בענין שמעי בן גרא שלא עצר כח להתאפק לבלתי צאת מן ירושלים בהיותו מצווה ובעונש מות, ובזה יאמר מה ששאלתי להטות לבבנו אליו עם שהאבות לא הוצרכו לכך, ואני שואל תהיה עמנו כאשר היית עימהם, הלא הוא כי המה לא היו מצווים והיו עושים אך אנחנו מצווים והיצר הרע מגרה ביותר למצווים.

וזוהו אמרו מה שאמרתי **להטות לבבנו אליו כו'** הלא הוא אשר ציוה את אבותינו בסיני, נמצא שאנו מצווים כי לא עליהם בלבד היה הציווי כי אם על כל זרעם עד סוף כל הדורות, כנודע כי נפש כל בשר איש שם היה באופן כי **אשר ציוה את אבותינו** היא צוואה לכולנו. **ושמא תאמרו** איך יתקיים זה שיתמיד שלומנו ועונות לא יעדרו ממנו בכל דור.

לזה אמר:

נט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' קרבים אלה' אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר-יום ביומו.

ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה'. הוא מידת הרחמים גם יהיו קרובים אל שיתוף שתי המידות שהם ה' אלוהינו, וזהו קרובים אל ה' אלוהינו, ואיך יהיו לנו טובות הלא הוא לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו, שהוא שעם כל הטובה שתיטיב לנו בין הטובות ייסרנו אשמת כל יום ביומו ולא יתחברו אשמות רבות יחד כי לא נוכל לסובלן אחרי כן.

ובזה -

ס למען דעת כל-עמי הארץ כי ה' הוא האלהים אין עוד.

ידעו **כל עמי הארץ כי ה'** המטיב לנו הוא האלוהים המייסרנו ביני וביני דבר יום ביומו, וגם במה שלא יפלו ישראל בידם לעולם יכירו **כי אין עוד** מלבדו וכל אלהי העכו"ם הבל המה.

גם בתפילתי הוא כי -

סא והיה לבבכם שלם עם ה' אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה.

והיה לבבכם שלם עם ה' אלוהינו. שהוא בשתי המידות ההוות אתכם **ללכת בחקיו כו'**, ואינו מן התימה יעזור הוא יתברך לשיהיה **לבבכם שלם** ולא נקפיד על היות ייסורין כאמור, עם היות שהבחירה בת חורין, כי הלא הוא כיום הזה שאינו לשנות הבחירה כי אם להמשיכה תמיד כהיום הזה, כענין אומרו יתברך היה לכם לומר תן אתה על פסוק **מי יתן והיה כמדובר בסמוך.**

פרק ט

א וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת-בֵּית ה' וְאֶת-בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל-חֹשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת.

ב וַיֹּרֶא ה' אֶל-שְׁלֹמֹה שְׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן.

ג וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת-תַּפְלִתְךָ וְאֶת-תַּחֲנוּנְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לִפְנֵי הַקְּדֹשִׁי אֶת-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם-שְׁמִי שֵׁם עַד-עוֹלָם וְהָיוּ עֵינִי וְלִבִּי שֵׁם כָּל-הַיָּמִים.

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי כו'. הַקְּדֹשִׁי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ, כְּלוֹמַר אֵין צָרִיךְ לֹמַר הַבַּיִת הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר אֵיכּוֹתוֹ הוֹשַׁפֵּעַ בְּתַחֲתוֹן, כִּי אִם אֵף אֲשֶׁר בָּנִיתָ שֶׁהוּא הַתַּחֲתוֹן הַקְּדֹשִׁי לְשׁוֹם שְׁמִי שֵׁם עַד עוֹלָם, אִפִּילוֹ אַחֵר שִׁיחֲרַב אֶךְ לֹא בִשְׁוִי אֶחָד, כִּי אִם וְהָיוּ עֵינִי וְלִבִּי שֶׁהוּא עֵינִי וְהִשְׁגַּחְתִּי בְּבִנְיָנוֹ וְלִבִּי שֵׁם כָּל הַיָּמִים. גַּם בְּחֹרְבָנוֹ שֶׁתִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתִּי תָמִיד הוּוֹה לְהִיטִיב לוֹ.

אך -

ד וְאַתָּה אִם-תֵּלֵךְ לִפְנֵי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אֲבִיךָ בְּתֵם-לֵבָב וּבִישָׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקִּי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר.

ה וְהִקְמַתִי אֶת-כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל-יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל-דָּוִד אֲבִיךָ לֵאמֹר לֹא-יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל.

ו אִם-שׁוֹב תֵּשְׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרֵי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתֵי חֻקֵּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם.

אם שוב תשובון אתם ובניכם כו'. זאת ההטבה ורחמנות אעשה לכם שאשלח אתכם בגלות, ואשפוך חמתי בבית עד שכל עובר עליו ישם וישרק, שאם הייתי שופך החמה בכם הייתם מתים כולכם.

ואמר:

ז וְהִכָּרַתִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת-הַבַּיִת אֲשֶׁר הַקְּדֹשִׁי לְשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמַשָּׁל וּלְשִׁנְיָה בְּכָל-הָעַמִּים.

ח וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֲלִיּוֹן כָּל-עֹבֵר עָלָיו יִשֹּׁם וְיִשְׁרַק וְאָמְרוּ עַל-מֶה עָשָׂה ה' כֹּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה.

והבית הזה יהיה עליון, הוא מה שכתוב במקום אחר, ובאו בה זרים וחיללוה, כי כשבאו בה זרים נעשה חול שקדושתו עלתה למעלה, וזה יאמר והבית הזה יהיה עליון ועל ידי כן לא אחוש להחריבה עד שכל עובר ישם כו'.

או יאמר מאמרנו על פסוק חשב ה' להשחית חומת בת ציון נטה קו והוא כי אין קו אלא לבנות, ובזה יאמר אל תתמהו איך השחית יתברך את בית מקדשו, כי הלא מאז חשב להשחית חומת בת ציון נטה קו למעלה בשמים לבנותו, ועד ממחר יחזקאל שפירש כל מידות הבית השלישי מטרם יחרב הראשון והוא בשמים. כי לעתיד רוחני ירד מן השמים כנודע, ועל ידי כן לא חש הוא יתברך על חורבנו של זה כי הלא על השמים כבודו מונח, וזה יאמר אל תתמהו שאניח לשלוח יד במקדשי כי הלא **הבית הזה יהיה עליין** ועל ידי כן לא אחוש גם שפה יחרב עד שכל עובר ישום, כי גדול כבודו עשוי ומוכן למעלה ואמרו העוברים **על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה**, מה פשע הארץ והבית שלקו.

ט ואמרו על-אשר עזבו את-ה' אלהיהם אשר הוציא את-אבותם מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים (וישתחו) [וישתחו] להם ויעבדום על-כן הביא ה' עליהם את כל-הרעה הזאת.

ואמרו על אשר עזבו הוכפלו וגדלו אשמותם אשר עזבו כו', על אשר היטיב להם שהוציא את אבותם מארץ מצרים ויחזיקו כו' וישתחו כו' ויעבדום, על כן אם חרון אפו היה שופך בהם הלא יכלו לגמרי, על כן הביא ה' עליהם בעל הרחמים שהוא על הארץ והבית את כל הרעה הזאת לבלתי כלות את עמו.

פרק י

א ומלכת-שבא שמעת את-שמע שלמה לשם ה' ותבא לנסתו בחידות. ט יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על-כסא ישראל באהבת ה' את-ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה.

אמר כי שמעה את שמע שלמה ולא היה ההלול את שלמה, כי כל כך הייתה חכמתו, שלא תתייחס אליו כי אם לה' לבדו שחלק לו מחכמתו, באופן שהשמועה הייתה לשם ה' שהיה השמע להלל את שם ה' שכך חלק לו מחכמתו, לא לשם שלמה, ועל כן ותבא לנסותו בחידות לראות אם חכמתו הייתה למעלה משכל בן אדם, על כן במוצאה אז יותר ברכה את ה', ותאמר יהי ה' אלוהיך ברוך.

פרק יב

א וַיֵּלֶךְ רַחֲבֵעַם שָׁכֵם כִּי שָׁכֵם בָּא כָל-יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ.
וַיֵּלֶךְ רַחֲבֵעַם שָׁכֵם כו'. אפשר כי לב הרבה מהעם היה אחרי ירבעם על כן באו **שכם להמליך אותו**, כי שם חלקת בני שבטו.

ולהורות זה אמר -
ב וַיְהִי כַשְׁמֵעַ יִרְבֵּעַם בֶּן-נִבְטָט וְהוּא עֹדֵדוֹ בַּמִּצְרִים אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיָּשָׁב יִרְבֵּעַם בַּמִּצְרִים.
וַיְהִי כַשְׁמֵעַ יִרְבֵּעַם בֶּן נִבְטָט עֹדֵדוֹ בַּמִּצְרִים חשבו שבשמעו יבוא והוא לא כן עשה כי אם אדרבה וישב ירבעם במצרים.

ובראות כן -
ג וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ-לוֹ (וַיֵּבְאוּ) יִרְבֵּעַם וְכָל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל-רַחֲבֵעַם לֵאמֹר.
וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ לוֹ, ואז לבקש תואנה להמליכו מרחבעם שאלו להקל עולו ולא ערבו אל לבם לעשות עד בא ירבעם אתם, על כן המתינו לשאל עד בואו ממצרים, וילך אתם וידברו אל רחבעם לא נהגו בו אדר מלכות לאמר לו מלכנו אתה ואנו עבדיך אך הקל מעלינו, כי אם כמדברים אל אחד העם, וזהו אומרו **אל רחבעם** ולא נאמר אל המלך, עם שכבר היה מולך עד בא ירבעם ממצרים.

וגם לא שלחו לו על ידי שליח כי לא בושו ממנו, כי אם וידברו אל רחבעם הם בעצמם וגם לא דרך תחינה כי אם דבור כאשר ידבר המבקש תנאים בעסק עם חברו, ואמרו לו **לאמר**, שהוא לאמר להם הן או לאו בל ידחה אותם בדברים או בשתיקה.

ותהי שאלתם:

ד אֲבִיךָ הִקְשָׁה אֶת-עַלְנוּ וְאַתָּה עָתָה הִקַּל-מַעֲבַדְתְּ אֲבִיךָ הִקְשָׁה וּמַעַלּוֹ הַכֶּבֶד אֲשֶׁר-נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדְךָ.
ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֹכּוּ עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלַי וַיֵּלְכוּ הָעָם.
ו וַיִּזְעַץ הַמֶּלֶךְ רַחֲבֵעַם אֶת-הַזִּקְנִים אֲשֶׁר-הָיוּ עֹמְדִים אֶת-פְּנֵי שְׁלֹמֹה אֲבִיו בְּהִיתוֹ חִי לֵאמֹר אִיךָ אַתֶּם נֹעֲצִים לְהַשִּׁיב אֶת-הָעָם-הַזֶּה דָּבָר.
ז (וַיְדַבֵּר) [וַיְדַבְּרוּ] אֵלָיו לֵאמֹר אִם-הַיּוֹם תִּהְיֶה-עֹבֵד לָעַם הַזֶּה וְעַבַּדְתֶּם וְעָנִיתֶם וְדַבַּרְתֶּם אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לָךְ עֹבְדִים כָּל-הַיָּמִים.
ח וַיַּעֲזֹב אֶת-עֲצַת הַזִּקְנִים אֲשֶׁר יַעֲצֶהוּ וַיִּזְעַץ אֶת-הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים לִפְנָיו.

ט וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם מָה אַתֶּם נוֹעְצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת-הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הֲקָל מִן-הָעֵל אֲשֶׁר-נָתַן אֲבִיךָ עָלֵינוּ.

י וַיִּדְּבְרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה-תֹאמַר לָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר-דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אֲבִיךָ הִכְבִּיד אֶת-עַלְנוּ וְאַתָּה הֲקָל מֵעָלֵינוּ כֹּה תִּדְּבַר אֵלֵיהֶם קִטְנִי עֲבָה מִמֶּתְנִי אֲבִי.

יא וְעַתָּה אֲבִי הָעַמִּים עָלֵיכֶם עַל כָּבֵד וְאֲנִי אוֹסִיף עַל-עַלְכֶם אֲבִי יִסֹּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי אִיִּסֹּר אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים.

וראו להעיר:

- א. שנכנסו באחד ויצאו בשתיים אמרו **הקשה את עולנו** ויצאו בעבודה ובעול, וגם תחילה אמרו בעול קושי ואחר כך אמר קושי בעבודה וכבודות בעול.
 - ב. ועוד אמרו **וילכו העם** שהוא מיותר.
 - ג. ועוד אמרו **ויועץ המלך רחבעם** למה לא קראו מלך כי אם בזה.
 - ד. ועוד אמרו **אשר היו עומדים כו'** בהיותו חי כי מי לא ידע כי בהיותו חי היה.
 - ה. ועוד אמרו **וידברו אליו לאמר** כי הלאמר הזה מיותר ובלתי מובן כי אינו לאמר לזולת.
 - ו. ועוד כי גזרת **אם היום תהיה עבד לעם הזה** היא **והיו לך לעבדים כל הימים** כל מה שבינתיים הוא מיותר.
 - ז. ועוד אמרו **ועבדתם** שאם הוא שלא בלבד הוראת עבדות כי אם עבודה ממש לא יעלה על לב.
 - ח. ועוד שאם כן היה לו לקצר ולומר אם היום תעבוד.
 - ט. ועוד שאחר אמר **ועבדתם** אומר **ועניתם ודברת אליהם כו'**, שמורה שאין הענין עבודה רק עניית דברים טובים, ואם תנא היום תהיה עבד והדר מפרש מה הוא העבדות שהוא **ועניתם כו'**, הלא אין זה משמעות הוי"ו וגם אמרו **ועבדתם** מורה ששולל פירוש זה.
 - י. ועוד אמרו **ויעזוב את עצת כו'** היה ראוי לאומרו אחר אמרו **ויועץ את הילדים** ואחר כך יאמר שעזב עצת הזקנים בעד עצת הילדים.
- וגם אמרו **אשר יעצוהו** הוא מיותר
- וכן אמרו **אשר העומדים לפניו**.
- יא. ועוד למה משנה נוסח דברי העם בדברו את הילדים, וכן הם בהשיבם אליו מעתיקי לשון העם, וגם משנים מאשר אמר הוא להם, וגם יש כמה ייתורי לשון בדבריהם.
- וגם אמרו **לאמר** זה פעמים,
- וגם אמרו **אבי יסר כו'** זה דרוש ללא שאלו.

ד אֲבִיךָ הִקְשָׁה אֶת-עַלְנוּ וְאַתָּה עַתָּה הֲקָל-מֵעֲבַדְתָּ אֲבִיךָ הִקְשָׁה וּמַעַלּו הִכְבֵּד אֲשֶׁר-נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדָךְ.

אך הנה שני דברים היו:

אחת עבודת המלך כענין שרי הנצבים המכלכלים את המלך וכיוצא בעבודות אשר למלכים מאת העם,

שנית עול מיסים וכיוצא,

והנה העובדים את המלך ובלתי עושים לביתם לא יוכלו לסבול עול מיסים כי מאין יבוא להם ואין עושים לביתם, והנה שתיהן היו לשלשה באופן שהאחד מקשה את השני מלסובלו.

וזה מאמרם **אביך הקשה את עולנו**. כלומר שבעבודה הקשה היה מקשה את העול מלסובלו נמצאו שתיהן נזכרים כאחת, ועל שתיהן סיימו ואמרו **ועתה הקל מעבודת אביך הקשה**. שהיה מקשה את העול, וגם בהקלך העבודה שלא יהיה עלינו כל כך קשה, גם אחר הקל העבודה לא נרצה כי אם שגם תקל העול, ועל ידי כן **ונעבדך**, שאם לא כן גם עבודה לא נעבוד אפילו לא תהיה עבודה קשה, ובכלל מאמרם הקלו בכבודו ובכבוד אביו שלא אמרו המלך אביך כי אם **אביך** בלבד, וגם לא אמרו לו אדוננו או מלכנו הקל מעלינו כי אם **ואתה** עתה, וכן באמרו **ונעבדך** הוא כאמרו ואם לאו לא נעבדך.

ובהיותו נדון בקרבם מה ישיב להם, שלחם

ה ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם.

שלשת ימים, ואחר ישובו ואמר **וילכו העם** שלא נהגו עמו אדר מלכות מלהניח אתו אנשים רבים ונכבדים להיות קרובים אליו לפי כבודו, כי אם מיד **וילכו העם** כלו.

ו ויועץ המלך רחבעם את-הזקנים אשר-היו עומדים את-פני שלמה אביו בהיותו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב את-העם-הזה דבר.

ויועץ עם הזקנים ועד כה לא קראו מלך כי אם **רחבעם** אך הוא, כי בזה עשה כטכסיסי מלך להתייעץ **עם הזקנים** ואמר שהיו אותם **אשר היו עומדים את פני שלמה אביו בהיותו חי** טרם יכתוב עליו ויעש הרע בעיני ה' שהוא תואר שהעושה כן אינו נקרא חי, ואותם הזקנים יתכן שבעשותו הדבר ההוא לא היו עומדים לפניו כי רע בעיניהם הדבר, ושאל לאמר לו מה **אתם נועצים כו'.**

אז -

ז (וידבר) [וידברו] אליו לאמר אם-היום תהיה-עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל-הימים.

וידברו אליו דברים שמהם יבין מה יאות **לאמר** להם, וזהו **וידברו אליו לאמר** והיו הדברים **אם היום תהיה עבד לעם הזה**, אין צריך להיות עבדות דברים כי אפילו **ועבדתם** שהוא

בפועל כ"ש, כי ואם היות עונה אותם **דברים טובים** בלבד **היו לך עבדים כל הימים**, וכך היה לך לעשות ומזה תדע מה שתשיב.

ואמר כי בין להיותה עצת הזקנים בין מצד העצה בעצמה היה לו לקבלה, ולא כן עשה כי אם - **ח ויעזב את-עצת הזקנים אשר יעצו וינעץ את-הילדים אשר גדלו אתו אשר העמדים לפניו.**

ויעזב עצת הזקנים שהוא הבחינה הראשונה, בין **אשר יעצוהו** מצד עצמה שהיא השנית עזבה טרם ישמע הפכה, ומה ששב להועץ **עם הילדים** לא היה אם יודה להם אם לאו כי אם שבהנחת המיאון איזה יהיה נוסח התשובה.

וזוהו אומרו:

ט ויאמר אליהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את-העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן-העל אשר-נתן אביך עלינו.

מה אתם נועצים ונשיב דבר ולא אמר איך אתם נועצים להשיב כאשר שאל לראשונים שהוא הן או לאו, אך עתה תקע עצמו על לאו, אלא ששאל מה יהיה נוסח ונשיב להם, ועל כן לא אמר להשיב ולהיות דעתו כך הראה להם פנים להרחיק מהם עצת הזקנים, והוא כאמור שם שאמרו לו **הקל מן העול אשר נתן אביך**, שהוא שלא דברו דרך בקשה ותחינה כי אם כמצווים וגוזרים.

וגם לא אמר אדונינו המלך הקל מן העול אשר נתן המלך אביך עלינו, כי אם בלי תואר מלכות לא לו ולא לאביו, ועשה כן למען יתחמץ לבבם עליהם לייעץ רעה וכן עשו.

כי ויאמרו -

י וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה-תאמר לעם הזה אשר-דברו אליך לאמר אביך הכביד את-עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר אליהם קטני עבה ממתיני אבי. לאמר להם כה תאמר לעם הזה כו', והענין בשום לב אל אומרו כה זה פעמים, באחד לשון אמירה ובאחד לשון דבור, וגם אל כפל אומרו קטני עבה כו',

וגם אומרו אחרי כן -

יא ועתה אבי העמים עליכם על כבוד ואני אוסיף על-עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים.

אבי יסר כו' בהיותו שמהראשון יובן השני כי הכל אחד הוא, אך הוא כי אמרו אם רצונך לדבר דרך לשון חיבה או לשון קושי והכל ענין אחד, אם לשון חיבה שהוא לשון אמר **כה תאמר לעם הזה** שהוא **אביך הכביד את עולינו** שהוא כי נסו בעול אביך ואין יכולים לסובלו.

ואם תרצה **לאמור** בלשון **קושי** וזהו אומרו **כה תדבר** כנודע כי לשון אמירה הוא לשון חיבה ולשון דבור הוא לשון קושי, ואמר מה שאמרתי כה תאמר שהוא לשון חיבה הוא לומר דרך כבוד ונסתר **קטני עבה ממתני אבי**, והם יבינו פשר דבר והוא בלשון כבוד ואשר אמרתי **כה תדבר** שהוא לשון קושי הוא אמור להם בפירוש **אבי** ך **העמיס עליכם עול כבד כו'**, ואם לא תקבלו **אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים**. ובבואם באו לקבל התשובה הביאו את ירבעם לפניהם, כלומר אם תחפוץ ואם לאו הנה מלכנו אתנו.

וזה נרמז באומרו:

יב (ויבו) [ויבוא] ירבעם וכל-העם אל-רחבעם ביום השלישי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי ביום השלישי.

ויבו בוי"ו במקום אל"ף לרמז אל שבט מלכות שהוא ירבעם, וזהו **ויבא ירבעם** ולא נכלל אתם לומר ויבאו ירבעם וכל העם על כי הרמז הוא עליו לבדו כמדובר.

יג ויען המלך את-העם קשה ויעזב את-עצת הזקנים אשר יעצוהו. יד וידבר אליהם כעצת הילדים לאמר אבי הכביד את-עליכם ואני אסיף על-עליכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים.

הנה כל פסוק זה הוא מיותר, ובפסוק שאחריו הראוי יאמר בעצת הילדים ולא כעצת בכ"ף הדמיון, ומה גם כי הכל מיותר ויאמר מה שהשיב ואנחנו נדע כי היא עצת הילדים.

אך הנה כתבנו כי שלש חלוקות הנה:

אחת עצת הזקנים להורות לשאלתם,

ועוד שתיים בעצת הילדים:

אחת בלשון אמירה הוא לשון חיבה לומר **קטני עבה ממתני אבי**, שהוא לומר אני צריך יותר כח להתקיים ממנו, כי הוא בחכמתו כל העולם היו שולחים לו הון רב, **והשנית בלשון דבור וקושי** לומר **אבי העמיס כו' אבי יסר כו'** אמר כי מי יתן, והיה תופס לשון ראשון של הילדים הלא היה לשון קושי כי אם **ויען המלך את העם קשה** שהוא לשון קושי של הילדים, והם שתיים רעות אחת שמעצת הילדים תפס הלשון קשה.

ועוד שעצת הזקנים עזב אותה לגמרי שאחר דברו לשון הקושי היה יכול לחזור ולומר הנה הקושי הזה הוא הראוי לעשות, אך עם כל זה לא אשיב פניכם ואקל מעליכם, וזהו **ויען המלך את העם קשה ויעזב כו'**, ופירש מה שאמרתי **ויען המלך קשה** הוא כי,

יד וידבר אליהם כעצת הילדים לאמר אבי הכביד את-עליכם ואני אסיף על-עליכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים.

שתפס הלשון דבור שהוא **כעצת** ולא **עצת הילדים**, כי עיקרם היה מה שהתחילו בלשון אמירה והוא אפילו לא הזכיר רק לשונם האחרון של קושי.

ועל מה שאמרתי **ויעזוב את עצת הזקנים** הוא כי -

טו ולא-שמע המלך אל-העם כי-היתה סבה מעם ה' למען הקים את-דברו אשר דבר ה' ביד אחיה השילני אל-ירבעם בן-נבט.

כי אפילו בהתחלות קשות שהתחיל היה יכול לסיים בנחמה ולומר עם כל זה לא אשיב פניכם ריקם היום להקל מעולכם כאמור.

עוד אפשר כיוון באומרו (פסוק יד) כעצת הילדים שאינו חוזר בייחוד אל אשר יעצוהו הילדים שגדלו אתו, כי אם שדבר אליהם שלא בדעת כי אם **כעצת הילדים** דעלמא שאינם רואים את הנולד.

עוד אפשר בייחוד הלשון כי פסוק ראשון היה מספיק (פסוק יג) **ויען המלך את העם קשה כו',** אך הפסוק השני הוא נמשך עם השלישי, ושיעורו מה שידבר אליהם **כעצת הילדים לאמר כו', ולא שמע המלך אל העם** אל תתמה על פתיותו, כי הנה הייתה סבה מעם ה' כו'.

טז וירא כל-ישראל כי לא-שמע המלך אלהם וישבו העם את-המלך דבר לאמר מה-לנו-חלק בדוד ולא-נחלה בבן-ישי לאהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד וילך ישראל לאהליו.

רז"ל פירשו:

מה לנו חלק בדוד זה מלכות שמים, ולא נחלה בבן ישי זה מלכות בית דוד, איש לאהליו ישראל זה בית המקדש, אל תקרי לאוהליך אלא לאלהיך, א"ר סימון בן מנסיא אין ישראל רואים סימן גאולה עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, הה"ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלוהיהם זה מלכות שמים, ואת דוד מלכם זה מלכות דוד, ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש עד כאן.

ולכאורה פירושם בלתי מתיישב על הלשון, ואפשר כווננו לומר שאין לנו חלק בדוד הוא אותו חלק אלוה שהיא שכינה אשר היא שורה בדוד, מה לנו ממנה חלילה, ואותה הנחלה שהנחיל לו הקדוש ברוך הוא שהוא מלכותו וזרעו גם כן **לאהליך ישראל** ולא לאהל דוד הוא בית המקדש, ועל מה שנאמר דרך דיוק **לאהליך** כלומר ולא לאהל דוד, על כן אמרו אל תקרי שכווננו שדי להם אלוהיהם יתברך בכל מקום שהוא ואין להם חפץ בבית המקדש שבנה דוד, ונסתייעו לפרש כך מפסוק אחר ישובו שיורה מכללם, כי שלש אלה מאסו, והוא כי פירשו אל

ה' ואל טובו לומר, לא כאשר עד כה שלא פחדו רק מה' לבדו, כי אם אל ה' ואל טובו הוא בית המקדש, כדרך אומרו ההר הטוב הזה הוא בית המקדש.

ועל דרך הפשט יאמר מה לנו עתה חלק בדוד כמו שהיה בתחילה כשאמרנו, כי עשר ידות לו במלך, כי עתה כבר ניתנו העשרת שבטים לזולתו, כי לא נעלם ענין אחיה השלוני, שעל כן שלחו אחריו מצרימה, כאמור למעלה (פסוק ג) **וישלחו ויקראו לו כו'**, ואין צריך לומר עתה כי אם אפילו לעתיד שנאמר לירבעם ואענה את זרע דוד, אך לא כל הימים שהוא משיח בן דוד לעתיד, גם זה אין לנו חפץ, וזהו **ולא נחלה בבן ישי**. הוא דוד כדרך אומרו ונחל ה' את יהודה חלקו ובחר עוד בירושלם הוא דוד שעל ידו בחר בירושלם, כאמרו לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד, שפירשו ז"ל שעל ידי מה שבחרתי בו בחרתי בירושלם על כן **לאהליך ישראל** ולא אחרי רחבעם.

ולא יבצר כי גם שדוד היה בגן עדן מכאן היו בושים ממנו, ועל כן עשו כמדברים עמו מפה ואומרים לו **ראה ביתך דוד** והוא רחבעם, כי כל זרעו נקרא בית דוד, כי הוא סיבת הדבר כי לא ידע להתנהג עם העם, ואז **וילך ישראל לאהליו**.

יז ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם.
יח וישלח המלך רחבעם את-אדרם אשר על-המס וירגמו כל-ישראל בו אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם.
יט ויפגעו ישראל בבית דוד עד היום הזה.

ויניחו את המלך זולתי **היושבים בערי יהודה**, אפילו אשר מעשרת השבטים המתגוררים בערי יהודה מלך עליהם בכלל שבט יהודה. וזהו **ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך כו'.**

כ ויהי כשמע כל-ישראל כי-שב ירבעם וישלחו ויקראו אותו אל-העדה וימליכו אותו על-כל-ישראל לא היה אחרי בית-דוד זולתי שבט-יהודה לבדו:
ראוי לשים לב, כי למעלה נאמר ששלחו אחריו מצרימה וילך אתם לדבר אל רחבעם, שנאמר (פסוק ג) **וישלחו ויקראו לו ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו אל רחבעם**, נראה כי לא שב מעצמו כי אם ששלחו אחריו, וגם שלא המליכוהו מיד כשבא כי אם שהלך אתם בשליחותם לדבר אל המלך, ושב אחרי כן ביום השלישי לקבל תשובת המלך, ולא הומלך המלך עדיין, וכה יאמר כי **בשמוע כל ישראל שבא מיד וישלחו ויקראו אותו אל העדה וימליכו אותו**.

ועוד כי מפסוק זה נראה ששב מעצמו, ולמעלה הוא אומר וישב ירבעם במצרים וישלחו ויקראו לו.

אמנם הוא בשום לב כי למעלה נאמר **קהל ישראל**, ופה נאמר **כל ישראל**, ואומרה כי **קהל** הוא אותם שהם ראשים על כל העם אשר הם הנקהלים לכל דבר כללי, וכשאומר **כל ישראל** הם כל הכללות כמשמעו, ומלבד הכרח הענין והמשמעות גם הוא מוכרח מצד אחר, כי לא יתכן הלכו כל ישראל לדבר עם המלך ולשוב גם כן כולם ביום השלישי, אך הם כל כללות הנקהלים בעד כל ישראל, ועליהם נאמר **וישלחו ויקראו ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו אל רחבעם**, ואותם ראשי העם הן הם אשר שלחו אחרי ירבעם יבוא ממצרים, והביאוהו אתם לדבר אל המלך, אך כל כללות ישראל לא ידעו ששלחו אחריו, כי אם ראו ששב ולא נודע לכל הכללות כי אם אחר עבור כל שלשת הימים כל השאלה והתשובה של רחבעם, ואחר הפרדם קהל ישראל מעליו, וכשמוע אחר כך כל כללות ישראל המליכוהו, וזהו אומרו **ויהי כשמוע כל ישראל כי שב ירבעם וישלחו וכו' וימליכו אותו כו'.**

פרק יג

א והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר ה' אל-בית אל וירבעם עמד על-המזבח להקטיר.
 ב ויקרא על-המזבח בדבר ה' ויאמר מזבח מזבח כה אמר ה' הנה-בן נולד לבית-דוד
 ואשיהו שמו וזבח עליך את-כהני הבמות המקטירים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך.
 ג ונתן-ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר ה'
 הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר-עליו.
 ד ויהי-כשמע המלך את-דבר איש-האלהים אשר קרא על-המזבח בבית-אל וישלח ירבעם
 את-ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו.

ויהי כשמוע המלך כו'. הנה כל מאמרו של נביא היה דברי ה' זולתי **קריאת מזבח** מזבח שהיו דברי עצמו שקרא את המזבח ודבר אליו **כה אמר ה' וכו'**, ואמר שלא המתין עד אומרו דברי נבואתו כי אם שמאז קרא **מזבח מזבח** שהיו דברי הנביא מעצמו **שלח ידו** אליו, ומיד **ותיבש ידו**, והנביא השלים כל דברי נבואתו עד תומם ויד המלך יבשה עד גמר.

ה והמזבח נקרע ונשפך הדשן מן-המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר ה'.
 ו ויען המלך ויאמר אל-איש האלהים חל-נא את-פני ה' אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי
 אלי ויחל איש-האלהים את-פני ה' ותשב יד-המלך אליו ותהי כבראשנה.

ויען המלך ויאמר אל איש האלוהים חל נא כו', והמה דברים כפולים ומיותרים, אך אמר אפשר כי ה' אשר שורה על הנביא בצלם אלוהים אשר על פניו ולא מש מאתו, ומה גם שהיה במזבח אשר יקטירן לעבודת אלילים אשר דרך השכינה ליפרד משם כמעשהו עם אסתר בבית הצלמים שנסתלקה ממנה שכינה, על כן אמר ירבעם בלבו אם ה' לא סר מלפני הנביא גם שהוא במקום אשר בו יקטירן לעבודת אלילים, אם כן בדבור קל יעננו אל ואם נסתלקה ממנו תצטרך תפילה, על כן אמר **חל נא את פני ה' אלוהיך** אשר פניו אתך סלה כי הוא אלוהיך תמיד ואינו סר ממך, ואם נסתלקה פה ממך **התפלל בעדי** אליו יתברך **ותשב ידי אלי**, והעיד הכתוב כי חל **איש האלוהים את פני ה'** כי היה פני ה' במקום ובלי תפילה, רק במה שחל פניו הספיק **ותהי כבראשונה** ממש, והנה ארז"ל מאי כבראשונה? כאשר בראשונה היה מקטיר לעבודת אלילים ביד ההיא כן עשה, גם עתה אחרי ראותו נפלאות אלוהים חיים.

והאמת כי הלא יפלא הפלא ופלא מה אמולה לבתו ומה עז מארי יצר סמוך אשר לאיש ההוא, כי לו הייתה נפש אחר תחת נפשו היה עושה מיד כאלעזר בן דורדייא, לכלות הריסת המזבח ולמרר בבכי עד כי תצא נפשו בתשובה לפני ה' אלוהים אמת ומלך עולם, והן לו היה אחד הריקים החרשתי אך חכם גדול כמוהו איך נסרחת חכמתו, אך שתים הנה אשר הסבו את לבו אחרנית:

אחת, השררה כי איככה יוכל וראה באבדן מלכותו אם יראו עם ה' את רחבעם יושב בעזרת בית המקדש והוא עומד, ולא אמרו כי רחבעם לבדו הוא המלך וילכו אחריו כל איש ישראל, **שנית**, כי מי שנשתרש בחטא כבר משועבד כעבד ליצרו הרע, וקשה מאד לכובשו ומה גם המחטיא את הרבים שאין מספיקין בידו לשוב בתשובה.

ז וידבר המלך אל-איש האלוהים באה-אתי הביתה וסעדה ואפתנה לך מתת.

הנה אין ספק כי רבים אשר שם נמצאו, ושם היו אנשים גדולים היושבים ראשונה במלכות רואי פני המלך, וראו את חרפת המלך וחרפת אלוהיו ומזבח ויבושת ידו ובזיונו, באמור אל הנביא (פסוק ו) **חל נא את פני ה' אלוהיך**, ואומרו בפיו כי ה' אלוהים אמת המרפא שבר יד לא אלוהי ירבעם הוא, כי אם אלוהי הנביא ההוא ושהאלוהים אשר בחר לו ירבעם לא הועיל לו, וה' אלוהי הנביא הוא אשר רפאו, וראו ראו **קריעת המזבח ושפך הדשן**, כי הלא דברים אלו מרים ומאררים ומכסים כלימה פני ירבעם וכדאי בזיון וקצף נגד שריו וגדוליו, כי עתה יאמרו אוי לנו כי הנחילנו שקר העוכר הזה שקר ואין בו מועיל, כי אין ספק כי המר לו מאד, על כן התנכל לאמר אל הנביא כבדני נא נגד זקני עמי **ובא אתי הביתה וסעדה** כי בזה לא יהיה בזוי בעיניהם על אשר ראו, כי עתה יאמרו כי לא נבזה נמאס הוא בעיני הנביא כי אם אנוש כערכו, ומה גם כי המלך ילך לפניו והוא אחריו ויראה כי עם כל המאורע, גדול הוא גם בעיני הנביא.

וזה אומרו **בואה אתי הביתה** כי אני העיקר ואתה אתי שהוא אחרי, ועל זה **אתנה לך מתת** על הכבוד.

על כן השיב לו:

ח ויאמר איש-האלהים אל-המלך אם-תתן-לי את-חצי ביתך לא אבא עמך ולא-אכל לחם ולא אשתה-מים במקום הזה.

אם תתן לי כו' לא אבא עמך שתתכבד שאבא עמך אחריו זה הוא על אשר אמרת **בואה אתי**, ועל אשר אמרת **וסעדה** אני אומר **ולא אוכל כו'**, ולא תחשוב ששני הדברים שווים כי דע לך כי מה שצוה לי המלאך,

ט כִּי-כֵן צִוָּה אֶתִּי בְּדִבְרֵי ה' לֵאמֹר לֹא-תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה-מַּיִם וְלֹא תִשׁוּב בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ.

בדבר ה' אינו, כי אם **לא תאכל לחם ולא תשתה מים** והשיבה **בדרך אשר הלכתי**, אלא שמכל שכן אני דן ההליכה אתך אל ביתך ואכול בלחמך, כי הלא עיקר העוון והטומאה שבמקום הזה ועל זה באתי, ואם אפילו אכול לחם בכל מקום מהעיר נאסר עלי מפני הטומאה שחטאת והחטאת. ואפילו לשוב בדרך אשר באתי אל העיר לא אשוב בה, בל יהיה דרך העיר הזאת מצויר נגד עיני וזוכרו כי היא דרך אל מקום טמא, וקל וחומר אל התחבר עמך ולכת אתך ואכול בביתך, אחר שאבי אבות כל טומאת העיר אתה, הוא באופן כי גדולה הייתה לו חרפת תשובת הנביא אליו מהקודם.

וכאשר דבר כן עשה, כי מיד -

י וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא-שָׁב בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָּהּ אֶל-בֵּית-אֵל.

וילך בדרך אחר כו', והן אמת כי הדברים אשר עשה הרגישו כל הרואים גלוי לכל הרואים חרפת ירבעם וחרפת נכריה עבודתו, אך תשובתו הרמתה אשר השיב ודבר אל המלך עם היות כי עוקצו כמחט בבשר החי והמר לו מאד לא הורגש בעצם לכל השומעים, כי אם למבינים וטועמים עד היכן יד כל דבר מגעת, והנה כל בני הנביא הזקן שם נמצאו ושם היו, אך אחד מהם לא ירד אל תוכן הדברים המרים ולא טעם עקיצתם כי אם מהמעשה אשר עשה בפועל אשר הורגש, והיו פלא לעיני כל ההמון אך כל יתר אחיו הבינו גם בדברים כי המה ירדו חדרי בטן, על כן האחד בא **ויספר המעשה** אשר נעשה בפועל בלבד.

וזהו -

יא וַנְּבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית-אֵל וַיְבֹא בְנוֹ וַיְסַפֵּר-לוֹ אֶת-כָּל-הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר-עָשָׂה-אִישׁ-הָאֱלֹהִים הַיּוֹם בְּבֵית-אֵל אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל-הַמֶּלֶךְ וַיְסַפְּרוּם לְאֲבִיהֶם.

ונביא כו' ויבא בנו ויספר לו את כל המעשה אך לא אשר דבר, אך את הדברים אשר דבר אל המלך לא סיפר הבן הנזכר כי אם יתר אחיו באו ויספרו לאביהם.

טו ויאמר אליו לך אתי הביתה ואכל לחם.

הנה ראוי לשים לב מה עלה על לב הנביא הזקן הלז להמית את איש האלוהים קדוש ההוא, על לא חמס עשה להעבירו על דבר ה' באשר שקר כיזב. באמור אליו –

טז ויאמר לא אוכל לשוב אתך ולבוא אתך ולא-אכל לחם ולא-אשתה אתך מים במקום הזה.
יז כי-דבר אלי בדבר ה' לא-תאכל לחם ולא-תשתה שם מים לא-תשוב ללכת בדרך אשר-הלכת בה.
יח ויאמר לו גם-אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי-בדבר ה' לאמר השבהו אתך אל-ביתך ויאכל לחם וישת מים כחש לו.
יט וישב אתו ויאכל לחם בביתו וישת מים.
כ ויהי הם יושבים אל-השלחן ויהי דבר ה' אל-הנביא אשר השיבו.
כא ויקרא אל-איש האלהים אשר-בא מיהודה לאמר כה אמר ה' יען כי מרית פי ה' ולא שמרת את-המצוה אשר צוה ה' אלהיך.
כב ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל-תאכל לחם ואל-תשת מים לא-תבוא נבלתך אל-קבר אבתיך.
כג ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש-לו החמור לנביא אשר השיבו.
כד וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתוהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה.

גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי כו', והאכילו לחם כזבים וחייב את נפשו למלכו של עולם, וגם האיש הלז איש האלוהים, למה האמין לו ולא ראה כי אם כדברי הזקן ההוא איזה הדרך הלך רוח ה' מאת איש האלוהים לדבר אתו, ולעצמו היה לו לדבר שילך אל בית הנביא הזקן באופן שלא היה לו להאמינו.

וגם על המלך הקדוש ראוי לשים לב:

א. איך העניש את איש אלוהים הלז ולא העניש את אשר החטיאו במהתלותיו והכריחו לחטא, בחשבו שכנים דבריו,

ב. וגם נשים לב אל כפל אומרו לא אוכל לשוב אתך ולבא אתך.

ג. ועוד כי בדבר ה' לא נזכרה אזהרה לשוב אתו ולבוא אתו כי אם על אכול ושתה בלבד.

- ד. **ועוד אומרו כחש לו** שהיה לו לומר היתל בו ולא כחש.
- ה. **ועוד אומרו ויחבוש לו החמור כו'** שהלשון בלתי מובן.
- ו. **ועוד** מאין ולאין היה **דבר ה' אמת אל נביא השקר**, וידוע מאמרם ז"ל שהיה בזכות הלגימה, אך איננו שווה אחר שהוא לחם כזבים.

והנה לדעת האומרים מרז"ל כי (כה) **הנביא הזקן** הוא **מיכה**, אם דעת בעל מאמר זה הוא כדעת האומרים מרז"ל פרק חלק, כי **מיכה** הוא **שבע בן בכרי** הוא **נבט אבי ירבעם**, יהיה כי על מה שסופר לו שעשה לבנו, כיוון להעבירו להענישו בלחם אשר הוא אוכל בביתו כאשר היה, ואם דעת האומר שהוא **מיכה** אינו סובר שהוא נבט כפשט הפסוקים, יתכן כי לטובה כיוון, כי הלא ארז"ל למה לא נמנה **מיכה** עם אשר אין להם חלק לעולם הבא, מפני שהייתה פתו מצויה לעוברים ושבים, הנה כי עם שהיה עובד עבודת אלילים הייתה לו מצווה זו לשם שמים רצויה לפניו יתברך, ועל כן לא יפלא אם להאכילו להמשיך מצוותו לא חש לשקר כאשר לא היה חש על העבודת אלילים, והיה עושה מצווה זו.

ויצדק בזה מאמר ר' יוחנן האומר גדולה לגימה שבזכות מה שהאכילו זכה לנבואת אמת מאת ה', מצורף לזה כי יתכן שלא חשב שיענש איש האלוהים, כי הן אמת שנצטווה שלא לאכול לחם ולא לשתות מים בשליחות ההיא, אך הוא בלכתו ועודנו בעיר ההיא ואחר שכבר שב והחזיק בדרך לשוב אל ארצו, הרי הוא כאילו גמר שליחותו ההיא, ועתה שחוזר לדבר אחר שהוא לזכות את הזקן בהכנסת אורחים, ענין אחר הוא וחשב הזקן שענין אחר הוא ולא יענש על ככה, נמצא כי לדעתו אין רעתו כי אם שהיתל בו לאמר **שמלאך** אמר לו **בדבר ה'**, וזה יהיה כי נראה לו כי כאשר מותר לשנות מפני השלום כך מותר לשנות מפני גמילות חסדים, ועל כן זכה להינבא אמת בשם ה' ולשם שמים כיוון.

וזוה מאמרו

טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵךְ אֶתִּי הַבֵּיתָה וְאָכַל לֶחֶם.

לך אתי הביתה כו', לומר כבר נגמר שליחותך, ועתה הליכה חדשה היא לדבר אחר, וזהו **לך אתי הביתה** ועל ידי כן לא תאסר אכילתך **ואכול כו'**, ואומרו **"הביתה"** בשני ההי"ן והיה די יאמר ביתה שהוא כאומר לבית, כי ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה, אך כיוון פנימה חדר בחדר על דרך אומרם ז"ל לשאולה באמבטי התחתונה שבשאול על היות למ"ד בראשה וה"א בסופה.

והענין להאכילו בהיחבא פן ירגיש המלך ויכעוס באומרו בביתי לא רצה לאכול ובבית עובד עבודת אלילים כמוהו הוא אוכל על כן אמר **הביתה** שהוא בהיחבא.

טז ויאמר לא אוכל לשוב אתך ולבוא אתך ולא-אכל לחם ולא-אשתה אתך מים במקום הזה.

והנה **איש האלוהים** השיב כהוגן ואמר אשר אמרת **לך אתי הביתה** (פסוק טז) **לא אוכל לשוב**, וכן אשר אמרת **הביתה לא אוכל לבא** שהוא להיכנס, וכן **לא אוכל לחם כו'**

והטעם לענין אוכל הוא

יז כי-דבר אלי בדבר ה' לא-תאכל לחם ולא-תשתה שם מים לא-תשוב ללכת בדרך אשר-הלכת בה.

כי דבר אלי בדבר ה' שהוא דבר מלאך מפי ה' **לא תאכל לחם ולא תשתה שם מים**, ואשר אמרתי **לא אוכל לשוב ולא אוכל לבא** הוא, כי גם זה ציוויתי כי נאמר לי **לא תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה** ואם אשובה עמך נמצאתי שב בדרך אשר הלכתי בה, ומכל שכן לבוא תוך ביתך כי אם אפילו בדרך שהוא חוץ לעיר אשר טומאת העבודה זרה בה נאסר עלי מה גם עתה ליכנס בקרב בית יושביה.

אז אמר לו:

יח ויאמר לו גם-אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי-בדבר ה' לאמר השבהו אתך אל-ביתך ויאכל לחם וישת מים כחש לו.

והנה לכאורה אפשר שהשיב לו אל תחשבני לנביא שקר או עובד עבודת אלילים כי אם **גם אני נביא כמוך** ואם נאסר עליך לאכול לא על בית איש כמוני.

עוד יתכן שאמר לו אילו נבואתך מפי ה' אליך ונבואתי על ידי מלאך, היה אפשר לך לדחות דברי מפני דבריו אך שנינו שווים, כי הלא אמרת שנבואתך על ידי מלאך שאמרת לי **כי דבר אלי בדבר ה'** שהוא דבר מלאך בדבר ה', והוא כאשר אמר אל המלאך צוה אותי **בדבר ה'** שהוא צוה אותו בדבר המלאך, והנה **גם אני נביא כמוך** במדרגה זו, **ומלאך דבר אלי בדבר ה'.**

ואם כן כאשר תאמין בדבר המלאך הדובר בך האמן במלאך הדובר בי, ומה גם עתה כי אינו חולק על נבואתך, כי הנאמר לך הוא שמעצמך **לא תשוב בדרך** אך לא אם זולתך ישיבך.

ועוד כי לא נאסר עליך רק לשוב לארצך בדרך אשר באת לעיר הזאת, אך לא שבחזרה לביתך שלא תשוב בדרך זו אל ביתי,

ועוד שלישית שלא נאסר לך לאכול רק בשליחות הליכתך ליאמר נבואתך אל המלאך, אך עתה אינך הולך לאותו שליחות כי כבר נגמר כי דבר אחר הוא שהוא לאכול לחוץ, וזהו **ויאכל לחם וישת מים.**

והנה האמין אותו על הטעמים הנאמרים, לא כמו זר נחשב באומרו כן לא היה בן מות, כי חשב כי לא ידבר כזב ואין בפיו לשון תרמית ומה לו לשקר ולהחריד את כל החרדה הזאת לבוא מביתו עד שם רק לקיים עמו מצות גמילת חסדים וגם הוא עושה מצווה, כי יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עמו ולמה יענש איש האלוהים, על כן אמר הכתוב אילו היה איש האלוהים מאמין בכל לבו ולא היה נכנס לא היה הוא יתברך ספק בלבו וממיתו, אך הנה **כחש לו**, שאיש האלוהים הכחישו ואמר לו ששקר ענה כי לא נביא הוא כמוהו, וזהו **כחש לו** ועם כל זה שב להיות נדון אולי לגמול חסד כיוון ושלש הטענות טובות.

הנה, שעל כיוצא בזה אולי לא נאסר זכות תחשב לו גם הוא, ועל הספק -
יט וישב אתו ויאכל לחם בביתו וישת מים.

על כן נאשם -

כ ויהי הם יושבים אל-השולחן ויהי דבר ה' אל-הנביא אשר השיבו.

ויהי הם יושבים אל השולחן בזכות הלגימה הוא הגמילות חסד בלחם אשר הוא אוכל כי לשם שמים נתכוון, שרתה עליו נבואה נוסף טעם זה נרמז באומרו **אשר השיבו.**

וגם באומרו:

כא ויקרא אל-איש האלהים אשר-בא מיהודה לאמר כה אמר ה' יען כי מרית פי ה' ולא שמרת את-המצוה אשר צוה ה' אלהיך.

ויקרא אל איש האלוהים, כי הלא עמו היה יושב ומה צורך קריאה, אך הוא כי האלוהים עשה בל יאמר ירבעם כי על אשר עשה לו איש האלוהים בא האליל אשר אליו היה זובח ויפגע בו וימיתו על כן בא הוא יתברך ויעש כי נביאו של ירבעם העובד את הבלו כמוהו הוא יגיד, כי אדרבה על **אשר השיבו** והאכילו ומרה **את פי ה'** המיתו ה'.

וזהו אומרו (פסוק כ) **אשר השיבו** ועל כן (פסוק כא) **ויקרא** בקול גדול להשמיע לכל ואמר **כה אמר ה' יען כי מרית פי ה' כו'**, וזהו אומרו **ויקרא אל איש האלוהים כו'**, שקריאה היא הרמת קול כנודע, ומעגמת נפשו על אשר גרם לו הרעה הזאת נכנע לפניו **ויחבש לו** הוא עצמו את **החמור.**

וזהו -

כג ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש-לו החמור לנביא אשר השיבו.

ויהי כו' ויחבש לו החמור לנביא, מי היה החובש הלא הוא **אשר השיבו**, לרמוז לו אף על פי שהנבאתי, אתה הוא הנביא בעצם ואני משרתך, ועל כן לא נקרא נביא בזה הפסוק כי אם

האיש האלוהים, ולאחר כן לא כן כי אם **אשר השיבו** סתם בלי תואר נביא, ועל פי דרכו הודיע כי אחרי שמעו הנבואה הזאת פסק מלאכול.

וזהו **ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו** כי הוא הלחם אשר אמר למעלה **ויאכל לחם בביתו וישת מים**, כי מיד **ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו כו' יען כי מרית כו' ותאכל לחם ותשת מים כו'.**

גם אפשר כיוון באומרו (פסוק כג) **ויהי אחרי אכלו ואחרי שתותו ויחבוש כו'.** שלא הפסיק בין אכילה ושתיה לחבישת החמור ללכת כי לא בירך על המזון כמי שאוכל דבר אסור שאינו מברך אלא מנאץ. והיה מיתתו על ידי אריה אפשר, כי לבל יאמר ירבעם כי העגל אשר אליו היה זובח ומקטיר על המזבח שאיש האלוהים התנבא נגדו הוא המיתו שהוא מכח פני שור עליון שהיה ממשיך דרך טומאותיו, כי אדרבה לא המיתו כי אם האריה הנגדי אל השור.

עוד יתכן במה שעשה יתברך שהממית אותו הוא יהיה השומר אותו והוא כי הנה באכילה אשר אכל ושתה היה טוב ורע, טוב כי על ידו זכה האחר למצות גמילות חסד עד גדר שעל ידי הלגימה ההיא זה זכה להיות נביא אמת, ואם כן מכל שכן שיגדל זכות איש האלוהים יותר מזה כי הלא יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, הנה שזכות עשה איש האלוהים באשר אכל ושתה. ומצד אחר חייב את ראשו למלכו של עולם, והוא יתברך אינו מנכה זה בזה כי אם את הרע וגם את הטוב נקבל מאת האלוהים אפילו שניהם בדבר אחד, והנה יראה כי מלאך החסד הוא פני אריה ועל ידי גמילות חסד זה באכילה ושתיה ההיא נתחייב מיתה וזכה, על כן להורות זה הייתה מיתתו על ידי מלאך החסד בלי צער כלל, וגם הוא היה שאמרו וזהו שלא עשה האריה בו שום פגם כדרכו שדורס ואוכל.

וזה מאמר הזקן:

כו' וישמע הנביא אשר השיבו מן-הדרך ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את-פי ה' ויתנהו ה' לאריה וישברו וימיתו כדבר ה' אשר דבר-לו.

ויתנהו ה' לאריה וישברו וימיתו, לומר שבמידת רחמים היה שנתנו ה' לאריה שהוא בפת"ח הלמ"ד, כאומרו להאריה הידוע הוא אל המלאך פני אריה, ועל כן לא דרס ולא אכל ממנו כי אם **וישברו** שהכניעו והתיש כחו **וימיתו** בלבד.

ויתכן כי הוא היה המלאך אשר ציוהו לבלתי אכול ושתה שם כמאמרו למלך, כי כן ציוה אותו בדבר ה' שהוא צווי המלאך בשמו יתברך הוא מיכאל הנקרא אריה שמצד החסד, ובכן יתכן מה שאמר **איש האלוהים** למלך כי כן ציוה אותי בדבר האלוהים ולא פירש מי אשר ציוה, אך אחשבה שהטמין ברמז שהוא מיכאל שעולה כמספר תיבת ציוה, ואשר אמרנו שהורה ענין זה

מה שלא עשה בו האריה חבורה עם היות דרכו לדרוס ולאכול הוא מה שאחר כך ביאר הנביא הזקן לבניו לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור שהיא השגחת חסד שלא עשה בו פגם מהטעם הנזכר, וגם לא שבר את החמור למען ינשא משם עליו.

ואשר קרא את גופו נבלה, עם היותו צדיק ונביא, הוא כענין מאמרם ז"ל על פסוק נתנו את נבלת עבדיך, שארז"ל אם היו רשעים למה קורא אותם עבדי ה', אלא כיון שקבלו עונשם קראם עבדיך, והלא יקשה מי הגיד להם שעל רשעים ידבר אולי הם צדיקים שניתן להם רשות לפגוע בהם על שלא מיחו בעושי רשעה, אך הוא על כי שינה כי את החסידים קרא בשר ואת עבדי ה' נבלה, על כן אמר אין זה כי אם על שבחטאם מתו כי רשעים היו, ועל דרך זה על כי בעונו מת קראו נבלה, אך על צדקתו האריה בעצמו היה משמרו כמדובר.

כז וַיְדַבֵּר אֶל-בְּנָיו לֵאמֹר חֲבֹשׁוּ-לִי אֶת-הַחֲמֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ.
כח וַיֵּלֶךְ וַיִּמָּצֵא אֶת-נִבְלָתוֹ מִשְׁלָכָה בְּדֶרֶךְ וַחֲמֹר וְהָאֲרִיָּה עֹמְדִים אֶצֶל הַנִּבְלָה לֹא-אָכַל הָאֲרִיָּה אֶת-הַנִּבְלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת-הַחֲמֹר.
כט וַיֵּשָׂא הַנָּבִיא אֶת-נִבְלַת אִישׁ-הָאֱלֹהִים וַיִּנְחֶהוּ אֶל-הַחֲמֹר וַיִּשְׁיבֵהוּ וַיָּבֵא אֶל-עִיר הַנָּבִיא הַזֶּקֶן לִסְפֹּד וּלְקָבְרוֹ.

הנה אומרו **לאמר** הוא בלתי צודק כי אינו לאמר לזולת, אך הנה אין ספק כי בניו מיאנו להניח את אביהם ללכת באומרם פן יפגענו האריה ההוא וימיתנו, או בטבע כי האריה ממית את המתקרב אליו, או בהשגחה כי כאשר המית האריה את האוכל כן ימית את המאכיל, על כן לא רצו בניו לחבוש את החמור לאביהם כי אם אדרבה יעכבו בידו שלא ילך שמה, כי שם יהיה לו למזכיר עוון להיתפש, על כן הוצרך אביהם לדבר להם תחילה ענין שאחרי כן ישמעו ממנו להכין הליכתו והוא, לדבר להם כי לא בטבע היה הדבר ההוא.

ואשר האריה שהמיתו הוא שאמרו אין זה כי אם שכאשר על ידי הגמילות חסד שעשיתי עמו זכיתי להינבא אמת בשם ה', כך הוא אשר על ידי זכותו האריה שהוא מצד החסד על הזכות ההוא משמרו, ואם כן אפוא ודאי הוא של מי שעל ידי זכה שישמרנו שלא ימית אותנו, כי אדרבה מצווה גוררת מצווה כי כאשר זכיתי לעשות עמו חסד האכילה אזכה לעשות עמו חסד הקבורה, ואם כן לא אמות כי אחיה כי קבור אקברנו ושלום יהיה לי.

והוא במה שכתבנו שעלה בדעתו כי מצווה היה עושה משלש הטענות שרמז לו, באומרו **השיבהו אתך כו'** כי אפילו מה ששקר כיזב באומרו גם אני כמוך חשב כי מותר לשנות לעשות מצווה, ועל פי הדברים כאלה ירצו בניו לחבוש את החמור לאביהם ולהניחו ללכת, וזהו אומרו

וידבר אל בניו לאמר כי הקדים ודבר להם דברים כדי לאמר אחר כך **חבשו לי את החמור**, שאלך, **ויחבשו**, ע"י כן ולא מיאנו.

ל וינח את-נגלתו בקברו ויספדו עליו הוי אחי.
לא ויהי אחרי קברו אתו ויאמר אל-בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמתי הניחו את-עצמתי.
לב כי-היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר ה' על-המזבח אשר בבית-אל ועל כל-בתי הבמות אשר בערי שמרון.

ואמר שקברו **בקברו** אשר כרה לעצמו למען שים עצמותיו גם המה עם **עצמותיו** כאשר צוה לבניו **ויספדו עליו הוי אחי**, כלומר שאם היה מת בכבודו בעירו היו סופדים ואומרים הוי אחי והוי הודו, אך עתה שפנה הודו כי מת בעונו פנה הודו וכבודו ולא נספד כי אם **הוי אחי** על האהבה שהייתה לו כאחוה.

לג אחר הדבר הזה לא-שב ירבעם מדרך הרעה וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את-ידו ויהי כהני במות.

אחר הדבר הזה שראה ירבעם את כל הנוראות האלה בין מיבושת ידו בין משפך הדשן וקריעת המזבח ומיתת איש האלוהים על שאל כלם במקום הטמא הוא אשר טימא ירבעם, עם כל זה **לא שב ירבעם מדרך הרעה**, אך מה ששב הוא מלהיות כהן משרת מקטיר בבמה כאשר היה בבוא איש האלוהים שם, פן יקרנו כאשר קרה לאיש האלוהים על המזבח שאת כהני הבמות ישרוף במזבח, ויירא שישרפנו יאשיהו במזבח.

וכן ראשי עם לא רצו להיות כהני במות מדאגה מדבר זה, **כי את עצמות כהני הבמות ישרוף במזבח המלך יאשיהו**, על כן **וישב** שהוא ששב מהיות כהן במות. **ויעש מקצות העם.** הם הגרועים הנמשלים אחריהם כי החשובים לא היו רוצים גם כן ופירשו גם הם כמוהו, ובא הענין עד גדר שתחת אשר בתחילה מי ומי אשר היה יכול להיות כהן במות כי לגדולה היה בעיניהם, עתה נהפך כי כל הבא **ימלא ידו ויהי כהני במות** ואין מכלים כי החשובים היו פורשים, ובזה כבדה אשמת ירבעם ביותר כי כאשר בפרוש הוא מהיות כהן במות היו פורשים ראשי עם, כי החלו להבזות בעליהם ופסיליהם בעיניהם כך אם היה הוא פורש מהעבודת אלילים לגמרי היו פורשים כולם ושבים אל אלוהי עולם ה'.

וזוהו -

לד ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה.

ויהי בדבר הזה האמור **לחטאת בית ירבעם**, מלבד כל הקודם, כי בדבר זה הכביד עונו עד להכחיד ולהשמיד כו'.

פרק יד

יד וְהָקִים ה' לֹא מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִכְרִית אֶת-בֵּית יִרְבְּעָם זֶה הַיּוֹם וּמָה גַם-עֵתָהּ. וְהָקִים ה' לֹא לְמֶלֶךְ כּו'. אמר אשר יכרית את בית ירבעם זה הבן היום ומה גם עתה, אחרי מות זה שיש לו זכות הדבר טוב אשר נמצא בו, שכל שכן שיכרית הכל בלי תקווה, כי אין נשאר בביתו מי שיהיה בו דבר טוב, אך את ישראל לא יכרית לגמרי חס וחלילה כי הוא החטיאם רק יכה אותם ה'.

טו וְהָכָה ה' אֶת-יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר יִנּוּד הַקֶּנָּה בְּמִים וְנָתַשׂ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לְאַבְוֹתֵיהֶם וְזָרַם מֵעֵבֶר לְנָהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-אֲשֵׁרֵיהֶם מִכַּעֲסִים אֶת-ה'.

כאשר ינוד הקנה במים, שינוד אנה ואנה ושורשו במקומו נשאר רענן וטוב תמיד כן שורשם לא ימוט לעולם.

פרק טו

א וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה לְמֶלֶךְ יִרְבְּעָם בֶּן-נִבְט מֶלֶךְ אֲבִים עַל-יְהוּדָה. ב שְׁלֹשׁ שָׁנִים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת-אֲבִישָׁלוֹם. ג וַיֵּלֶךְ בְּכָל-חַטָּאוֹת אָבִיו אֲשֶׁר-עָשָׂה לִפְנֵי וְלֹא-הָיָה לָבֹב שָׁלֵם עִם-ה' אֱלֹהָיו כְּלָבֵב דָּוִד אָבִיו.

הנה למעלה לא הזכיר חטאת רחבעם שאמר פה שהלך בנו בחטאתיו,

וגם אומרו לפניו, בלתי מובן עניינו.

ועוד שאחר אומרו שהיו לו חטאות ודאי שלא היה כדוד.

אך הנה בדברי הימים נאמר כי רחבעם ויהודה עזבו את תורת ה' ויתנם ה' ביד שישק, ושאחרי כן נכנעו לפני ה' ואחר כך אומר ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה', וזה יכוון פה באומרו וילך בכל חטאת אביו אשר עשה לפניו של הבן בגלוי, כי למד ממנו וגם כשנכנע

ושב אל ה' **ולא היה לבבו שלם עם ה'**, שהיה בלתי נגלה לפניו, כי העדר הכישרון בלב בלבד היה גם אביה בנו כך היה.

או יאמר וילך בכל חטאת אביו אשר עשה. אך זה בהיותו לפניו של אביו שהוא בחייו וגם לא היה לבבו שלם כאשר לא היה לאביו גם בשובו לה', וכל זה לפניו אך אחרי מות אביו צדיק גמור היה ככל האמור בדברי הימים, שקנא קנאת ה' על חטאת ירבעם והרג מישראל ת"ק אלף איש ולא נאשם רק במה שקיצץ חוטמם לעגן נשותיהם בל יוכלו להעיד על בעליהם, כי אין מעידים אלא על פרצוף פנים עם החוטם או שהושיב שומרים עד עברו שלשה ימים שתשתנה צורתם.

פרק טז

א וַיְהִי דְבַר-ה' אֶל-יְהוּא בֶן-חֲנָנִי עַל-בַּעֲשָׁא לֵאמֹר.
 ב יֵעַן אֲשֶׁר הִרְמִיתִיךָ מִן-הַעֶפֶר וְאַתָּנֶךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְתִלְךָ בְּדֶרֶךְ יִרְבְּעָם וְתַחֲטֹא אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטָּאתָם.
 ג הֲנִי מִבְּעִיר אַחֲרִי בַּעֲשָׂא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנִתְּתִי אֶת-בֵּיתְךָ כְּבֵית יִרְבְּעָם בֶּן-נָבָט.
 ז וְגַם בֵּיד--יְהוּא בֶן-חֲנָנִי הַנְּבִיא דְּבַר-ה' הִיא-אֶל-בַּעֲשָׂא וְאֶל-בֵּיתוֹ וְעַל כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר-עָשָׂה בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ בַּמַּעֲשָׂה יָדְיוֹ לְהִיטֹת כְּבֵית יִרְבְּעָם וְעַל אֲשֶׁר-הִכָּה אֹתוֹ.

הלא יראה משולל הבנה שכהתימו לספר דבר ה' אשר היה אל יהוא בן חנני על בעשא ועל ביתו, איך חוזר עתה ואומר וגם ביד יהוא בן חנני דבר ה' היה אל בעשא ואל ביתו כו', כאילו מה שנאמר למעלה היה על ידי נביא אחר שאומר עתה, כי ביד יהוא גם הוא הייתה גם נבואה כזו אך הוא עצמו הנביא הנזכר למעלה.

אמנם אחרי אומרו שאחר (פרק טו לד) שויעש הרע כו', היה (פרק טז א) דבר ה' אל יהוא בן חנני על בעשא לאמר כו' (פסוק ב) ותחטיא את עמי ישראל להכעיסני כו', (פסוק ג) הנני מבעיר כו', הרגיש אם יאמר איש למה המתין הוא יתברך עד עשותו את כל הרעה הזאת, וטוב טוב היה מעת החילו לעשות להתרות בו ולהודיעו כי רעה זאת תבוא עליו וישוב מרשעו. לזה אמר דע כי וגם ביד יהוא בן חנני עצמו היה דבר ה' כבר אל בעשא ואל ביתו. בין על לכתו בחטאת ירבעם שהוא הנזכר למעלה, בין על אשר עשה בידיו, בין על אשר המית את ירבעם, אחרי שהוא ירבעם הוא רשע ועושה כמעשיו כי זה יורה שלא לעשות רצונו יתברך על שחטא לה' המיתו, ואם כן דמו בנפשו הוא.

לד בימיו בנה חֵיאל בֵּית הָאֱלִי אֶת-יְרִיחָה בְּאֲבִירִים בְּכֹרֹ יִסְדָּהּ (ובשגוב) [ובשגוב] צִעִירוֹ הַצִּיב דִּלְתֶּיהָ כְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹנָן:

לומר כי עד כה לא ערב איש אל לבו לעשות כן מפני קללות יהושע, אך אחר שנתפקר אחאב כל כך, ערב אל לבו האיש הזה לדון קל וחומר, ומה אם גזרתו יתברך אשר קלל למתפקרים בעבודת אלילים שנאמר ועצר את השמים כו' לא נתקיים אחרי אשר הפליג אחאב כל כך, כמו שאמרו רבותינו ז"ל קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם כל שכן שלא נתקיים, ועל כן **בימיו בנה כו'.**

ולא עוד, כי אם גם שראה כי **ביסדו מת בכורו** לא נתן אל לבו, שכאשר נתקיימה ההתחלה יתקיים הסוף, כי אין זה כי אם התפקרות להכעיס ויהי מה, ואז בהיגמר הדבר גלה אל אחאב מה שגרם ההתפקרות שהוא הקל וחומר אם מאמר הרב לא נתקיים איך יתקיים מאמר יהושע התלמיד, כמו שאמרו רבותינו ז"ל שהיה אחאב באבילות **שגוב צעירו,** ואמר לפני אליהו מה זה שדברי משה שדבר שעל העבודת אלילים יעצרו השמים לא נתקיים וקללת יהושע על הבונה את יריחו נתקיימה.

פרק יז

א ויאמר-אליהו התשבי מתשבי גלעד אל-אחאב חי-ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם-יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם-לפי דברי.

ואז השיב אליהו ויאמר: **חי ה' אלוהי ישראל כו' אם יהיה השנים האלו טל ומטר כו'.** וענין אומרו **אשר עמדתי לפניו** אמרו רבותינו ז"ל וכי לפני ה' עמד אלא שעמד לפני אחיה השלוני, שהעומד לפני הצדיק כעומד לפני השכינה.

ועל דרך הפשט יתכן במה שנשים לב אל אומרו **כי אם לפי דברי,** למה תלה הדבר בו ולא אמר כי אם בשובכם אל ה' וכיוצא בענין זה.

אך הנה ידענו כי **פינחס הוא אליהו,** והנה כאשר קנא קנאת ה' על דבר זמרי, כך קנא פה קנאת ה' על העבודת אלילים, והנה חש פן יקצוף האלוהים על קולו באמת, באמור הלא הקנאה ההיא שעמדת וקמת בקנאתך שנאמר **וירא פנחס ויקם מתוך העדה היה להשיב חמתו יתברך מהשחית הכל כמאמרו יתברך ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי,** אך קנאתך עתה היא לכלותם ברעב, על כן אמר **חי ה' אשר עמדתי לפניו** כדרך אומרו **ויקם מתוך העדה,** שאותה העמידה הייתה לפניו שהיה נצב לכלות את שונאי ישראל, ואני עמדתי לפניו

בקנאת ה' להשיב חמתו מהשחית, גם עתה אני נשבע בשמו לקנאת קנאתו ולא יחשב לי למקנא להשחית הפך הקנאה ההיא, כי הלא אני אומר שלא יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי.

נמצא כי על ידי דברי יותן טל ומטר להחיותם ברעב, ולא יבצר שיראו וישובו ואני בדברי אחיה אותם בטל ומטר, וכן היה כי אמר אליהו אל אחאב (פרק יח פס' מא-מב) עלה אכול ושתה כי קול המון הגשם ויעלה כו' ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה כו', ועל פיו בא הגשם ומה שהוא יתברך היה מאריך להם, ולא כן בקללת יהושע הוא כי הוא יתברך מקים דבר עבדו ועל הנוגע אל עצמו מאריך.

ועוד כי רבים שאני ומה גם כי גם אז היו צדיקים בדור כעובדיה ומאה נביאי אמת שהיה מפרנס הוא חמישים חמישים במערה ושבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו.

ועוד כי גם הכתוב רמז טעם אחר באומרו (פסוק לד) כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון, לומר כי גם קללת יהושע לא מלבו כי אם מרוח ה' דבר בו.

ועוד אפשר כי רעב זה הוא מעשרה שנתעתדו לבוא בעולם ולא חידש אליהו, אלא שתיקונו יהיה על פי דברו, וזה יורה באומרו השנים האלה כאילו כבר היה מציאותן והן אמת שאפשר כי גם מאז נתעתדו היה על ידי מה שהיה עתיד לקנא אליהו כי הכל גלוי לפניו יתברך גם מקודם לעולם.

ב ויהי דבר-ה' אליו לאמר.

ג לך מזה ופניית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית אשר על-פני הירדן.
ד ויהי מהנחל תשתה ואת-הערבים צייתי לכלכלך שם.

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו לאמר כי אינו לאמר לזולת.

ב. ועוד אומרו לך ופניית לך קדמה מה הוא לשון פניה זו, והראוי יאמר לך אל נחל כרית אשר על פני הירדן.

ג. ועוד למה היה במקום ההוא מבזולתו.

ד. ועוד למה כלכלו על ידי עורבים שהם עופות טמאים, כמאמר הגמרא שאם היו אנשים שנים מעיר ששמה עורב היה לו לומר עורביים.

ולא עוד אלא שאומרו צייתי לכלכלך כי אין ציוויו יתברך בלי כיוון אל דבר נאות.

אך לזה נזכירה מאמרם ז"ל ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ, כי העורב יצא יצוא ושוב שלא נעשה שליחות על ידו עד יבשת המים מעל הארץ בימי אליהו שישתלחו לכלכלו, וראוי לדעת מה זה היחס לרמז ענין אליהו מאז בימי נח,

ועוד נזכירה מאמר ר' פלוני שאמר לר' שלא היה ראוי לפרנס בשני בצורת אלא לבני תורה ושלא להשתמש בתגא, א"ל ר' פרנסני כעורב וככלב, וראוי לדעת למה תפס עורב וכלב יותר משאר בעלי חיים,

אך יהיה כי הנה הוא יתברך צוה אל נח להפריש זכרים מנקבות שלא ישמשו בתיבה ושיפרנסם, והנה עורב וכלב שימשו והיה ראוי שלא יפרנסם נח, ועם כל זה לא מש מלזונם, כן אמר לו פרנסני כעורב וככלב שעם היותם בלתי ראויים פרנסם נח.

ונבוא אל הענין, והוא כי רמז לו יתברך לאליהו שלש טענות, שהיה לו להאריך עם היות כי לקדש שמו יתברך כיוון:

הא. שיביט אל אברהם אבינו שהיה זן את כל גויי הארץ עוברים ושבים כולם עובדי עבודת אלילים על כי מעט מזער מהם היו מתקרבים אל ה', וראוי לעשות כן לזרעו לבלתי דקדק כל כך אם עובדים עבודת אלילים כי אם להאריך להם.

וזוהו -

ג לך מזה ופניית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית אשר על-פני הירדן.

ופניית לך קדמה. שישים פנייתו אל איתן האזרחי, הוא אברהם שעליו נאמר מי העיר ממזרח שהוא קדמה, ובזכותו יאות להאריך.

שנית יביט כי גם אם יש עובדי אלילים בתוכם גם כן יש צדיקים עובדיה ומאה נביאי אמת ושבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו', כי הלא הוא יתברך גזר ים סוף לגזרים ויכרת את הירדן, עם שעבר פסל מיכה בים ובירדן.

וזוהו רמז באומרו **ונסתרת בנחל כרית**, לרמז אל כריתת ים סוף אשר על פני הירדן שמימיו תמו נכרתו עם שעבר פסל מיכה שם, כי בשביל הצדיקים אשר בקרבם לא חש הוא יתברך.

ועוד, כי גם אם נאמר שלא היו ראויים ליזון, יביט אל העורב וכלב שעם ששימשו בתיבה זן אותם נח, ולא מנעו ה' כך יניחם להתפרנס כעורב וככלב.

וזוהו רמז לו באומרו:

ד ויהי מהנחל תשתה ואת-הערבים צייתי לכלכלך שם.

ה וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כְּדִבְרֵי ה' וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנֶחֱל אֲשֶׁר-עַל-פְּנֵי הַיַּרְדֵּן.
ו וְהָעֲרָבִים מֵבִיאים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בְּבִקְרָ וְלֶחֶם וּבָשָׂר בְּעָרֵב וּמִן-הַנֶּחֱל יִשְׁתֶּה.
ז וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבֹשׁ הַנֶּחֱל כִּי לֹא-הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ.

ואת העורבים צויתי לכלכלך למען יזכור דבר נח ויתן אל לבו, ועל כן נרמז מאז באומרו עד יבושת המים ולמען יזכור הדבר אירע לו כן, כי עורבים זנו אותו עד יבושת המים מהנחל, ולא נזכר פה כלב כי לא היה דרך להתפרנס על ידו, כי עוף פורח נוטל משולחן אחאב כמו שכתוב בגמרא או משולחן יהושפט ופורח באוויר ומביאו אליו, מה שאין כן הכלבים, והן אמת כי לא יבצר מהחשב לאליהו לזכות גדול שקדש שם שמים ברבים עם כל זה להיות הוא יתברך חפץ חסד להאריך גם לבלתי ראויים, רצה הוא יתברך לרמוז לו ענין זה, ולצער מעט להורות לו כי חפץ ה' להיות ארך אפים לרבים.

ולהיות כי כל ענין זה היה לרמוז לו ענין נוסף על פשוטו, נאמר:

ח וַיְהִי דְבַר-ה' אֵלָיו לֵאמֹר.

כלומר כי דבר זה שאומר לו לך כו' הוא לאמר לו ענין זולת פשוטו שהוא הרמז כמדובר.

ט קוּם לך צִרְפֶּתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וַיִּשְׁבֶּת שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה לְכַלְכֶּלָךְ.
י וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צִרְפֶּתָה וַיָּבֵא אֶל-פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה-שָׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה מְקַשֶּׁשֶׁת עֲצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר קַח־נָא לִי מַעֲט-מִים בְּכִלִּי וְאַשְׁתֶּה.
יא וַתֵּלֶךְ לִקְחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר לְקַח־נָא לִי פֶת-לֶחֶם בְּיָדְךָ.
יב וַתֹּאמֶר חִי-ה' אֱלֹהֶיךָ אִם-יִשְׁ-לִי מַעֲוֹג כִּי אִם-מֵלֶא כֶּף-קָמַח בְּכַד וּמַעֲט-שֶׁמֶן בְּצַפְחַת וְהִנֵּנִי מְקַשֶּׁשֶׁת שְׁנַיִם עֲצִים וּבֹאֲתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי וּלְבָנִי וְאֶכְלֶנָה וּמִתְּנוּ.
יג וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלֹהֶיהָ אֶל-תִּירָאִי בָּאִי עָשִׂי כְּדִבְרֶךָ
אך עשי-לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרונה.
יד כי כה-אמר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּד הַקָּמַח לֹא תִכְלֶה וְצַפְחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר
עד יום (תתן-) [תת-ה'] גֶּשֶׁם עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה.

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו לאמר כי אינו לומר לזולת.

ב. ועוד אומרו צויתי אשה אלמנה לכלכלך, כי הלא נהפוך היה כי הוא כלכל אותה ואת בנה, שעל ידו כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר מטרם תאכילנו, כי לא היה כי אם מלא כף קמח והוציאה לו עוגה ולה ולבנה ואכלו כולם ימים.

ג. **ועוד למה** התחיל לשאול ממנה **מים** לשתות, וכפי הנראה לא שטה אז כי מיד עיכבה בשאלת פת לחם, וציוה לה לעשות **עוגה** והוטפלה בזה ולעשות לה ולבנה וגם היה לו להמתין עד תביא המים וישטה ואחר כך ישאל הפת לחם.

ד. **ועוד** כי מתשובתה על **הפת לחם** נראה שלא הודת לתת מאשר לה כי אם לעשות עוגה לה ולבנה.

ה. **ועוד** כי מה הייתה זכותה באשר עשתה לו אם ראתה הברכה בעיניה כי **כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר**.

ולא עוד אלא שאמרו חכמי האמת כי נכתב תת בשני תוי"ן כאומרו תתן, כי היא בזכותה תתן גשם על פני האדמה ולפי הנראה לא גדלה זכותה בזה כמדובר.

אמנם הנה הוא יתברך רצה להקים דבר עבדו לבלתי תת מטר כי אם לפי דברו, אך היה חפץ ה' לא יאריך אליהו עוד מלשאול מטר מאת ה', וירמוז לו שלשת הרמזים הנאמרים:

בכלכל אותו על ידי העורבים בנחל כרית,

ובקנאתו על כבוד ה' צבאות לא שאל,

לכן רמז עוד ביבושת הנחל וחסרו לו מים לשתות,

והוצרך להטלטל למען יתן אל לבו כי כן כמה עניים ואביונים יבקשו מים ואין, ועם כל זה לא שב מקנאתו כי גדולה קנאת ה'.

על כן אלוהינו שמרחם ציוהו לכת **צרפתה אשר לצידון** וקרוב לשמוע, שגם בזה רמז לו שכבר נצרפו ישראל בענין צידה שחסרה מהם עד כה, אך עיקר הענין הוא למען יראה במקום ההוא **צרת אלמנה ויתום** אשר הוא יתברך מרחמם ומזהיר על עינויים שאלמלא הוא, מתו גם שניהם כדברה אליו.

ועשיתיה לי ולבני ואכלנוה ומתנו. ומהם יראה כי כמה וכמה כיוצא בהם בכל המון ישראל אשר יתמו ברעב ללחם, באופן שטוב הוא יבקש עליהם רחמים ויהיה טל ומטר לפי דברו, ושם יראה כי אף גם הוא על ידי זכות אשה אלמנה ע"ד נס מתפרנס מה יעשו זולתו.

וזוהו -

י ויקם וילך צרפתה ויבא אל-פתח העיר והנה-שם אשה אלמנה מקששת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי-נא לי מעט-מים בכלי ואשטה.

הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך, אז **ויקם וילך צרפתה ויבא אל פתח העיר והנה היא לפניו מקוששת עצים,** אז נתן אל לבו כי זאת האשה אשר הוכיח ה' לכלכלו, ויעש גם הוא כהנהו כותאי ידיעי למישאל ששואל העני בצל, ובנותנם אליו אמר בצלא בלא פיתא נסיב

ליבא, ככה בוש אליהו להתחיל בשאלת לחם כי היה יקר בימים ההם, על כן התחיל במים לשתות. וגם זה מעט.

וכאשר -

יֵא וְתִלָּךְ לִקְחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר לִקְחִי נָא לִי פֶת-לֶחֶם בִּידְךָ.

ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי נא לי פת לחם בידך, כלומר מים בלא לחם תחילה נסיב לבוא, לכן **לקחי נא** עתה תחילה **פת לחם בידך** קודם שאשתה. הנה במעשה הזה מצאנו ראינו גדולת חסד יוצרנו עם נותני צדקה, כי בו הורה הוא יתברך כי טרם יתן האדם הצדקה הוא יתברך נותן בלבו לעשותה ומאז תחשב עליו כאילו מעצמו עשאה. **ועוד שנית**, כי הוא עולה בדעתו שזן את הדל ונהפוך הוא שאדרבה הדל זן אותו. **שלישית**, כי טרם תת האדם מלחמו לדל הוא ית' נותן לו ברכה.

רביעית, כי אפילו שלא יראה הנותן תוספת בקרוב במה שנותן ממנו, ואדרבה אם מעשרה זהב נותן אחד ורואה שנשארים ט' והאחד איננו, אל יעלה על רוחו כי חסרון עשה בהם, כי אם שבתשעה הנותרים נותרה ברכת ה' היא תעשיר ובאיכותם נשארה ברכה, אשר לא יוכל איש לשער כי מעשה האלוהים הוא ואין יד שכל אדם משגת דרך ה'.

נמצא כי אין זכות לאדם רק ברצון הטוב אשר ידבנו לבו, כי לפי האמת הוא הניזון בזכות מה שנותן לדל ולא הדל במה שמקבל, ורב חסד לאדון הכל שמעלה על הבעל הבית שמכלכל את העני על רצונו הטוב עם היותו להפך, ושלוש אלה נזכרים פה באר היטב. **ובראשון** החל כי פי ה' דבר **צויתי אשה אלמנה לכלכלך**, והלא אין הציווי הלז שדבר הוא יתברך עמה כי אם שמה שמעתה הכין לבה לעשות הדבר מעלה עליה כאילו מעצמה היא תכלכלנו.

והשנית הנה מחשיב הוא יתברך כאילו היא כלכלה אותו. ועין בעין נראה כי נהפוך הוא כי היא ובנה היו מתים אחרי אכלם מלא כף קמח שבכד ומעט שמן כדברה אליו.

יב וַתֹּאמֶר חִי-ה' אֱלֹהֶיךָ אִם-יֵשׁ-לִי מַעוּג כִּי אִם-מֶלֶא כֹף-קֶמַח בְּכַד וּמַעַט-שֶׁמֶן בַּצִּפְחַת וְהִנְנִי מְקַשֶּׁשֶׁת שְׁנַיִם עֲצִים וּבָאתִי וְעָשִׂיתִיהוּ לִי וּלְבָנִי וְאֶכְלֵנָהּ וּמִתְּנוּ.

ואדרבה הוא יתברך בזכות אליהו המקבל, הרבה את הקמח ואת השמן ונזונו שלשתן זמן רב, ואחר שנאמר כי העלה עליה הוא יתברך כאילו היא כלכלה אותו, נתבאר כי לא משלה כלכלתו כי אין לה רק רצון הטוב לעשות, והוא כי באמור אליה **קחה נא לי מעט מים** מיד הלכה.

ובאמור לה **קחי נא פת לחם** לא אמרה אין לי, כי אם אמרה **חי ה' אם יש לי כי אם מעט קמח כו' ואכלנוהו ומתנו**, כלומר אם אכלנוהו אני ובני לא נחיה בו כי על כל פנים ומתנו בלי

ספק, ואם כן אחר שגם שאם אכלנו ומתנו נמצינו אם נאכלהו בלתי עושים מצווה ומתים, כלומר ולכן טוב תיתי אותו לך וצדקה תחשב לנו ונמותה אחר עשות המצווה ולא שנמות בלי עשותה.

עוד כיוונה כי הנה אשר לו פת בסלו סובל על תקוות הפת ההוא, אך באכול הנשאר ואין כל מאומה טרם יתעכל זה ימות בדמיון כי אין עוד פת בסלו להשיב אל לבו וימות על אפס תקווה. הנה שפירש הכתוב כי מה שאמר הוא יתברך שהיא תכלכלהו הלא הוא על רצונה הטוב להיטיב כמדובר.

ועוד על הביטחון כי אז השיב הוא ואמר:

יג ויאמר אליה אליהו אל-תיראי באי עשי כדברך אך עשי-לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולבנך ולבנך תעשי באחרנה.

אל תראי מהמוות ומענין האכילה עשי כדברך עוגות בשמן, אך שתבטחי בה' שתעשי לי **עוגה קטנה בראשונה** ובטחי בה' שישאר אחר כן בשבילכם, ואיני אומר שאוכל אני תחילה ואחרי כן אתם, כי אם **והוצאת לי** שבהוצאה תהיה ראשונה אך לא באכילה.

וזהו אומרו אחרי כן:

טו ותלך ותעשה כדבר אליהו ותאכל (הוא-והיא) [היא-והוא] וביתה ימים. ותאכל היא והוא וביתה היא אכלה תחילה.

ועל הג' אמר ולא ירע לבבך באמור אולי כאשר תוציא לי לא ישאר לכם, כי דעי כי אחר שהוצאת לי תעשי לך ולבנך באחרונה כי תישאר ברכה, הנה כי טרם עשות האדם הצדקה הוא יתברך מרבה לו תחילה, כי הלא לפי הטבע במלא כף קמח לא יספיק אפילו לעוגה קטנה, ואיך אחר העשותה ישאר כדי לעשות לה ולבנה, ומה גם כי אין הברכה משתלחת על לא דבר, ובהכרח בקחת לו משם עוגה צריך לישאר לחול ברכה להוציא לה ולבנה.

הנה הענין הראשון כי מקודם יעשה האדם הצדקה הוא יתברך מרבה לו תחילה וממה שמרבה לו תחילה בשבילה הוא נותנה אחרי כן, וזה יתכן כיוונה התורה באומרה איש כמתנת ידו, לומר איש עצמו הנותן הוא כמתנת ידו, מה מתנת ידו משל הקדוש ברוך הוא כך האיש עצמו משלו יתברך והוא מאמר התנא כי אתה ושלך שלו.

ולא עוד, כי אם שאינו ממתין הוא יתברך לברכך אחר שתתן כי אם שמקדימו לך טרם תתן, וזהו כברכת ה' אלוקיך אשר נתן לומר, שכבר נתן מטרם תתן אתה, והשני גם הוא שהעני הוא המפרנס את הנותן, אמר:

יד כי כה-אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום (תתן-) [תת-ה'] גשם על-פני האדמה.

טו ותלך ותעשה כדבר אליהו ותאכל (הוא-והיא) [היא-והוא] וביתה ימים.

והנה עדיין היה מקום להקל בזכותה הרבה באמת, באמור מי האיש אשר לו מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת, ותשמע ותראה כי כד הקמח וצפחת המים מתמלאים בתתו מהם צדקה שימאן מלתת.

לזה אומר **כה אמר ה' כד הקמח לא תכלה כו'**, והוא הדבר השלישי שהזכרנו, והוא כי אם הייתה רואה הכד מתמלא קמח והצפחת שמן, ודאי אין להחזיק לה טובה על נותנה, ואפילו אמירה לא נאמר לה שיתמלאו כליה קמח ושמן, כי אם שלא יכלה הקמח לישאר הכד ריקם וגם לא יחסר שיעור המעט שמן, כי גם בהריק מהכד ומהצפחת לא יתרוקנו גם בקחת מהם יום יום אך אם לא יתראה שיעור יתר על הקודם.

ובכן לזכות תחשב תת הצדקה כי הכל היה באמנה ולא נראה בעין בעצם, והוא הדבר השלישי שכתבנו, כי רצה הוא יתברך כי גם שלא יראה האדם הריבוי ניכר בנכסיו בתתו הצדקה יאמן, כי בנותר נותרה בו ברכה ולא ירע לבבו בחשבו כי מה שנותן יחסר מאשר לו, כי אם כמעשה זה יקרנו כי הייתה נוטלת קמח מהכד ולא הייתה רואה שגדל שיעורו כי אם שלא היה כלה, כך יבטח האדם כי בנשאר יתברך ולא יכלה לעולם כי מלח ממון חסר.

והנה מהראוי היה יאמר קמח מהכד לא יכלה ולא כד הקמח שנראה שהכד לא יכלה ומה בצע בכד.

ועוד שהכד והקמח עניינם לשון זכר, ותכלה הוא לשון נקבה והיה לו לומר לא יכלה, **וכן באומרו וצפחת השמן לא תחסר** גם כן הראוי יאמר ושמן מהצפחת לא יחסר, אך אם היה אומר כך היה נראה שהקמח ההוא והשמן ההוא לא יכלו, ולא כן הוא כי הלא מהיום הא' נתהווה קמח ניסי הרבה בכד, באופן שהקמח הטבעי נתבטל במיעוטו.

וכן בשמן באופן שהקמח ההוא והשמן כלו וילכו בימים הרבים, כי אין לומר שהמתרבה דרך נס הוא מה שהיו נוטלים ואופים ומבשלים יום יום והמעט הקודם היה נשאר לעולם, ואם כן איך יאמר הקמח הנשאר בכד לא יכלה ושמן שבצפחת, אך הוא כי אם היו מריקים מאותו הכד בכלי אחר. או מאותו השמן בצפחת אחרת לא היה מתרבה בכלי השני כי אם בכלי הראשון כי שם ציוה ה' את הברכה, ועל כן אמר **כד הקמח לא תכלה** מהקרא כד, כי תמיד יהיה בו קמח כי לא תתרוקן ליקרא כד בלי שם ליווי.

ותכלה הוא לשון מניעה כדרך אומרו לא יכלה ממך לא תכלא רחמיך, הנה שפתי לא אכלא וכן **צפחת השמן לא תחסר** תואר זה ממנה, ומה שנאמר לשון נקבה הוא ליודעים כי אין

ברכת ה' דבר משולל מהאות, כי אם כן איך יאמר הכתוב **יצו ה' את הברכה**, וכן **כי שם ציוה ה' את הברכה** וכן **ברכת ה' היא תעשיר**, אך הוא כח רם ונשא מאתו יתברך כנודע, והכח ההוא הוא המעשיר והמרבה את המועט, ואותה ציוה הוא יתברך **בכד ובצפחת** האלו ויאמר לה **כד הקמח** לא תמנע מליקרא כה כי תהיה בו קמח תמיד כי ברכת ה' עצמה היא המעשירה ומרבה.

וכן **צפחת השמן לא תחסר** ממנה שם זה כי תרבה בה שמן תמיד.

ועל כן נאמר למטה:

טז כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו.

לרמז אל הברכה שהוא העושה שלא כלתה היא משם, וב**שמן** לא חס לרמז זה גם כן כי כבר נרמז ב**כד הקמח** כי אם אמר **שלא חסר** שם זה כאמור.

יז ויהי אחר הדברים האלה חלה בן-האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא-נותרה-בו נשמה.

ויהי אחר כו'. הורה הוא יתברך כמה גדול כח הצדקה ושל מקבלה שעל ידו זוכה הנותן, כמו שאמרו רבותינו ז"ל יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית. והוא כי הנותנת זכתה להחיות את בנה והמקבלה זכה שתהיה התחיה על ידו, וסיפר ואמר **ויהי אחר הדברים האלה** של נותן ומקבל **חלה כו'**, עד שלא נותרה בו נשמה שהוא נשמה באפו כי הוא מופת המוות היותר אמיתי לראות אם נשימה בחוטמו, שהוא יורה כי מת לגמרי.

יח ותאמר אל-אליהו מה-לי ולך איש האלהים באת אלי להזכיר את-עוני ולהמית את-בני. יט ויאמר אליה תני-לי את-בגדך ויקחהו מחיקה ויעלהו אל-העליה אשר-הוא ישב שם וישכבהו על-מטתו.

ותאמר אל אליהו כו'. בפרקי דרבי אליעזר אמרו, שאמרה לו באת אלי בתשמיש **להזכיר עוני זה ולהמית בו את בני**, ויאמר הוא לפניו יתברך ידעתי כי מרוב צערה אמרה כך כו', ובבראשית **רבה** אמרו שאמרה כשהיה הקדוש ברוך הוא מביט במעשי ומעשי בני עירי הייתי טובה לפניו, עכשיו שבאת אלי בביתי ובחומותי כשנערכין מעשיך עם מעשי אני נחשבת לחוטאת וגרועה, ולפי זה יהיה ביאור הכתוב **מה לי ולך**, כלומר **מה לי ולך** שנדמה ונשוה בהיותך אתה **איש האלוהים** ואני אשה אלמנה, כי הנה **באת אלי להזכיר את עוני** מה שאין בכך עוון נמצאת ממה שגדל עוני בהיותך אצלי שהומת בני.

כ ויקרא אל-ה' ויאמר ה' אלהי הגם על-האלמנה אשר-אני מתגורר עמה הרעות להמית את-בנה.

ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלוהי אם על שקנאתי על כבודך נגד ישראל אני גולה ומצטער ממקום למקום על כי הענשתי את עמך ישראל, **הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה** הגיע מזה משכונתי **שהרעות** לה, הלא גם אם היה ראוי כך לא תהיה הרעתה שהיא כאגב יותר מהרעתי, כי זה הוא **להמית את בנה** שהוא הרעה גדולה משלי עם היות אני העיקר.

אז -

כא ויתמדד על-הילד שלש פַעמים ויקרא אֶל-ה' ויאמר ה' אֱלֹהֵי תִשְׁב־נָא נֶפֶשׁ-הַיֶּלֶד הַזֶּה על-קִרְבּוֹ.
כב וישמע ה' בקול אֱלֹהֵיו וַתִּשְׁב נֶפֶשׁ-הַיֶּלֶד על-קִרְבּוֹ וַיְחִי.
כג וַיִּקַּח אֱלֹהֵיו אֶת-הַיֶּלֶד וַיְרִדְהוּ מִן-הָעֵלְיָה הַבֵּיתָה וַיִּתְּנֶהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיו רְאֵי חֵי בְנִי.

ויתמודד כו' להשפיע בו חיוניות מכל חלקיו.

כד ותאמר האשה אל-אֱלֹהֵיו עֲתָה זֶה יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אַתָּה ודבר-ה' בְּפִיךָ אָמַת:
הלא כמו זר נחשב, כי אחרי אומרה אליו **מה לי ולך איש האלוהים** כי ידעה מאז כי כן הוא, יאמר עתה שעתה זה ידעה **כי איש אלוהים** הוא.
ועוד אומרו ודבר ה' בפיך אמת, כי הלא בכד הקמח וצפחת השמן, ראתה בפירוש כי דבר ה' בפיו אמת, ואיך תאמר שעתה ידעה ולא מאז, אך יהיה כי הנה בתחילה אשר ידעה כי על פיו הייתה עצירת הגשם, אמרה בלבה כי איש זה כלו מתייחס למידת הדין הוא שם אלוהים ויצדק הקראו **איש אלוהים**.

ועל כן באומרך (פסוק יד) **כה אמר ה' כד הקמח כו'** שהיה דבר ה' בפיך ולא דבר אלוהים, אמרתי בלבי כי **דבר אלוהים** היה לך באמת, אך אומרך שם ה' היה על אחדות המידות, אך עתה בענין זה נתחדש לי כי ידעתי כי שתי המידות יחד לך ודבק אתה בקדושת שתיהן כי עם שאיש **אלוהים אתה**, כאשר נראה בענין הקנאה אם יהיה טל ומטר כו' גם **ודבר ה' בפיך** שאתה אומר כה אמר ה' שהוא שם הרחמים אמת הוא כי איש ה' אתה, כי אין מידת רחמים גדולה מזו להחיות את המת כי אין מיתה בלא חטא, ואיך חזר על ידך לחיות אם לא במידת רחמים כי גם היא דבקה בך באופן שעתה במעשה, זה **ידעתי כי איש אלוהים אתה ושבדבר ה' בפיך אמת**, ואינו הפך היותך איש אלוהים, כי כחך כולל בשתי המידות לפי מה שהוא ענין וצורך השעה.

פרק יח

א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וַדְּבַר-ה' הָיָה אֶל-אֱלֹהֵיוּ בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לְךָ הִרְאָה אֶל-אַחָב וְאַתָּנָה מִטֵּר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה.

בראותו יתברך כי עברו **ימים רבים** ולא שב אליהו מקנאתו לחלות פני אל ויחנם ויהיה מטר על פי דברו, אז אמר לו הוא יתברך כי אין ראוי להאריך יותר, אך אם אתן מטר יאמר אחאב שלא נתקיים מאמרו שאמר **אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי, לכן לך הראה אל אחאב** ואמור לו כי עתה אתן **מטר** על פני ארץ באופן יראה כי על פיך יהיה, וידע כי נתקיימה גזרתך **אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברך.**

יב וְהָיָה אֲנִי אֲלֶיךָ מֵאֵתֶּךָ וְרוּחַ ה' יִשְׁאַף עַל אֲשֶׁר לֹא-אֲדַע וּבֹאֲתִי לְהַגִּיד לְאַחָב וְלֹא יִמָּצֵאךָ וְהִרְגֵנִי וְעִבְדְּךָ יִרָא אֶת-ה' מִנְעָרִי.

והיה אני אֵלֶיךָ מֵאֵתֶּךָ כו'. ולאחת משתים אל תגרום מיתתי, או על **כי ירא** אלוהים אני כי עבדך ירא את ה'.

או על כי -

יג הֲלֹא-הֲגַדְתִּי לְאֲדֹנִי אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בְּהַרְגִּי אִיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי ה' וְאַחָב־מִנְבִּיאֵי ה' מֵאֵה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה וְאֶכְלָכֶלֶם לֶחֶם וָמִים.

יד וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לְךָ אָמַר לְאֲדֹנִיךָ הִנֵּה אֱלֹהֵיוּ וְהִרְגֵנִי. וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לְךָ כו' וְהִרְגֵנִי, וּבְמוֹתֵי יָמוֹתָיו מֵאֵה נְבִיאֵי ה', וְאִם אֵינְךָ עוֹשֶׂה בְּגִינִי עֲשֵׂה בְּגִין אֱלֹהִים.

טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיוּ חִי ה' צִבְאוֹת אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לִפְנֵיו כִּי הַיּוֹם אֶרְאֶה אֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיוּ הַעוֹלָה עַל רוּחַךְ כִּי יִרָא אֲנִי מִמֶּנּוּ וְעַל כֵּן רוּחַ ה' תִּשְׁאֲנֵנִי לְהִימְלֹט מִמֶּנּוּ, לֹא כֵן הוּא כִּי חִי ה' אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לִפְנֵיו בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי שֶׁהוּא וִירָא פִּנְחָס וִיקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וִיקַח רוּמָח בִּידּוֹ, וְלֹא יִרְאֵתִי מְכַל שִׁבְט שִׁמְעוֹן כִּי לִפְנֵיו יִתְבַּרַךְ הַיִּיתִי, כִּי הַיּוֹם אֶרְאֶה אֱלֹהִים וְלֹא אִירָא כִּי אֲשֶׁר הִצִּילֵנִי אֲזַי צִילֵנִי עַתָּה כִּי עוֹדֵנִי לִפְנֵיו כִּמְאֹז.

כג וַיִּתְּנוּ-לָנוּ שָׁנִים פְּרִים וַיִּבְחָרוּ לָהֶם-הַפֶּר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחֻהוּ וַיִּשְׂימוּ עַל-הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂימוּ וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת-הַפֶּר הָאֶחָד וְנִתְּתִי עַל-הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אֶשִׂים. כד וַיִּקְרְאוּם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם-ה' וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-יַעֲבֹד בְּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבַר.

כה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו.

כו ויקחו את-הפר אשר-נתן להם ויעשו ויקראו בשם-הבעל מהבקר ועד-הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על-המזבח אשר עשה.

כז ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול-גדול כי-אלהים הוא כי-שיח וכי-שיג לו וכי-דרך לו אולי ישן הוא ויקץ.

כח ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות ובכרמחים עד-שפך-דם עליהם.

כט ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין-קול ואין-ענה ואין קשב.

ל ויאמר אליהו לכל-העם גשו אלי ויגשו כל-העם אליו וירפא את-מזבח ה' ההרוס.

לא ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני-יעקב אשר-היה דבר-ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך.

לב ויבנה את-האבנים מזבח בשם ה' ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח.

לג ויערך את-העצים וינתח את-הפר וישם על-העצים.

לד ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על-העלה ועל-העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו.

לה וילכו המים סביב למזבח וגם את-התעלה מלא-מים.

לו ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי-אתה אלהים בישראל ואני עבדך (ויבדברך)

[ויבדברך] עשיתי את כל-הדברים האלה.

לז ענני ה' ענני וידעו העם הנה כי-אתה ה' האלהים ואתה הסבת את-לבם אחרנית.

ראוי לשים לב:

- א. באומרו **שנים פרים** ולא אמר שני הפרים.
- ב. ועוד אומרו **הפר האחד ואני אעשה את הפר האחד**, ולא אמר את הפר השני.
- ג. ועוד אומרו **אשר יענה באש**, הראוי יאמר אשר יתן אש או תנקד הבית בשו"א.
- ד. ועוד מה היה שבאומרו **עד מתי אתם פוסחים כו'**, לא ענו דבר ועתה ענו ואמרו **טוב הדבר**.
- ה. ועוד אומרו **ויאמר אליהו לנביאי הבעל**, למה עד כה דבר אל העם ועתה לנביאי הבעל.
- ו. ועוד אומרו **ואש לא תשימו**, שהוא מיותר שהרי נאמר למעלה, וגם הוא שלא כסדר שהיה לו לומר תחילה **ואש לא תשימו** ואחר כך **וקראו בשם אלהיכם**.
- ז. ועוד אומרו **אשר נתן להם**, כי הלא היה להם לבחור וליקח ולא שהוא יתן אותו להם.
- ח. ועוד מה הסכלות אשר נכנס בלבם של אלו שיענה הבעל באש מן השמים ולא מן הארץ.
- ט. ועוד מאי **אין קול ואין עונה** כי שני הדברים אחד.

- י. ועוד אומרו **ויפסחו על המזבח אשר עשה**, מה עניינו וגם היה לו לומר **אשר עשו**.
- יא. ועוד באומרו **ויהתל בהם אליהו**, האם חמורים היו שלא הבינו שהוא מלעיג עליהם.
- יב. ועוד מה הוא **השיח והשיג** והדרך והשינה שיש לבעל.
- יג. ועוד מלת **לו**, שבין **שיג לדרך** הוא מיותר.
- יד. ועוד ענין קריאה **בקול גדול וחרבות ורמחים** האם עלה על רוחם שעל ידי כן יאמרו לעץ הקיצה.
- טו. ועוד מהו מה שהוסיף עתה **ואין קשב על ואין קול ואין עונה**, וגם שתחילה היה צודק לומר **אין קשב** ואחר כך **אין קול**.
- טז. ועוד מה היא הגשה הזאת שאמר להם אליהו, **גשו אלי ויגשו כו'**.
- יז. ועוד אומרו **וירפא את מזבח ה' ההרוס**, מי נתן שם מזבח ושיהא צריך רפואה, וגם כי רפואה לא תצדק בבנות ההרוס, והנה אמרו רז"ל שרפא לב ישראל לאביהם שבשמים איך יצדק זה במשמעות המלות האלו.
- יח. ועוד למה רצה שיהיו **האבנים כמספר** השבטים ולמה הודיע **אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך**.
- יט. ועוד אומרו **ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'** והיה לו לומר מזבח לה'.
- כ. ועוד אומרו **ויעש תעלה כבית סאתים זרע** שיעור שבעים אמה ושירים, כי הלא לבנות המזבח ולחפור השיעור ההוא היה צריך זמן רב ואיך נעשה אחר עלות המנחה, והיא מלאה מים ושחט את הפר ונתחו ושמו על העצים אשר על המזבח, ויתפלל ותרד אש מן השמים ותאכל כו' והכל בשעת מנחת ערב.
- כא. ועוד למה ציוה למלאת מים אפילו התעלה האם מעט בעיניו ירידת האש ותאכל על העולה שבקש שגם תלחוך את המים, ולמה היו **ד' כדים וישנו וישלשו**.
- כב. ועוד אומרו **ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא**, למה קראו פה **נביא** מה שלא עשה כן בכל שאר הכתובים.
- כג. ועוד אומרו **ואני עבדך**, מאליו נודע.
- כד. ועוד אומרו **ענני** זה פעמים.
- כה. ועוד אומרו **וידעו העם הזה כי אתה ה' האלוהים**, ובפסוק הקודם לא אמר כן כי אם כי **אתה אלוהים בישראל כו'**.
- ועוד אומרו **ואתה הסבות את לבם אחורנית**, שיראה חלילה שהוא יתברך מחטיאם.

אמנם גם שאלוהו ז"ל אמר (פסוק יז א) **אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי**, והוא יתברך לקיים דבר עבדו, לא רצה לתת מים על הארץ עד יראה אל אחאב ויאמר לו כי עתה יהיה הגשם על הארץ, עם כל זה למה שמפתח של גשמים אינו כי אם בידו של הקדוש ברוך הוא, השתדל בכל עוז להחזיר לב עם ה' אל קונם תחילה, כי אז גשם נדבות יניף אלוהים והיה

הברכה על ידי הראות לעיני כל ישראל, כי **ה' הוא האלוהים** והרוג את מכעיסיו נביאי הבעל. והנה היו ג' חלוקות:

א. אליהו ז"ל ומאה נביאי ה' ועובדיהו המכלכלם וקצת קדושים אשר בארץ המה, וכת המנגדת אל הקצה האחר, הם נביאי הבעל ח' מאות איש הנצמדים בבעל ומחטיאים את עם ה' אחרי ההבל.

והכת הג' היא כל שאר המון ישראל אשר היו פוסחים על ב' הסעיפים, נגררים אחר פיתויי כזבי נביאי הבעל, ולבם נכון בקרבם כי לא שלם לבם אחר הבעל, גם שהתעו כזביהם של נביאי השקר, ועל הכת הג' הזאת שם אליהו את לבו להטות לבבם אל ה' אלוהיהם ולהעמידם על האמת, וזה היה כל יגיעו וכל חפץ בל יאבדו אחרי ההבל עם אלוהי אברהם, ויצו לקבץ את החטאים בנפשותם נביאי הבעל המתעים את העם, למען עשות כיום ההוא להחיות עם רב להראות לכל המון ישראל לעיני המתעים אותם, כי **ה' הוא האלוהים** ואין זולתו ואך שקר למדום הרשעים ההם.

כא ויגש אליהו אל-כל-העם ויאמר עד-מתי אתם פסחים על-שתי הסעפים אם-ה' האלהים לכו אחריו ואם-הבעל לכו אחריו ולא-ענו העם אתו דבר. כב ויאמר אליהו אל-העם אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע-מאות וחמשים איש.

ולחיות כל חפצו להטות לב המון עם בני ישראל הנכונים בלבם אל ה', ולהסירם מלהתפתות מהחטאים ההם, נגש אל כל העם הם הכת הג' (פסוק כא) **ויאמר אליהם עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים** שאינכם גומרים בלבכם איזו האמת, **אם ה' האלוהים לכו אחריו ואם כו'**, ולחיות שהם לא ידעו כי היה לבם נכון לא ענו העם אותו דבר, אז ויאמר אליהו אל העם התייצבו וראו אות ומופת והסירו ספק מלבכם, הנה **אני נותרתי נביא לה' ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש**, ותראו כחי להיותי דבק בהם ותראו כח חמש מאות איש כי הבל הוא להיותם נצמדים לבעל.

כג ויתנו-לנו שנים פרים ויבחרו להם-הפר האחד וינתחיו וישימו על-העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את-הפר האחד ונתתי על-העצים ואש לא אשים.

ובזה יודע **יתנו לנו שנים פרים**. ולא אמר שני פרים כי אם שנים, הוא מאמרם ז"ל מגידי האמת כי שאל תאומים בל תהיה בחינה משונה לזה מזה כי אם אחדים, ועל כן לא אמר שני פרים בל יראה שני פרים נפרדים, כי אם **שנים** שיוורה על אחדותם זה עם זה, **ויבחרו להם תחילה הפר האחד כו' ואני את הפר האחד** ולא אמר השני, כי להיותם דבקים זה בזה להיותם תאומים לא אמר אחד ושני, על דרך מאמרם ז"ל על פסוק ויפתח האחד את שקו זה לוי, מי הוא שנפרד מאחיו גם שיהיה עם אחרים נקרא אחד זה לוי, כי שמעון ולוי אחים

ובהיפרדם כי לקח מאתם את שמעון נמצא יחידי, כך הפר הזה השני בהיפרדו מאחיו נמצא יחידי להיותם תאומים דבקים באיכותם.

כד וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם-ה' והיה האלהים אשר-יענה באש הוא האלהים ויען כל-העם ויאמרו טוב הדבר.

(כד) וקראתם בשם אלהיכם אתם גם אתם עם נביאי הבעל, **והיה האלוהים אשר יענה באש** הוא האלוהים, והנה באחד מב' דרכים היה אפשר להם להביא אש: **או** על ידי השבעה בשמות הקדש לשר האש, **או** על ידי כשופים ולהטים כעשות את א' השדים יביא אש מיקוד, לשלול שתיהם.

אמר **וקראתם בשם אלהיכם**. והוא כי אם יעשו השבעת שמות לא יועיל להם בקוראם בשם הבעל, כי אין הקדושה פועלת בהזכיר דבר טמא, כי מי יתן טהור מטמא, ולשלול הדרך הב' אמר אשר יענה באש בקמ"ץ הבי"ת, שהוא **באש** הידוע הוא **אש מן השמים**, מה שאין כן על ידי שד שאין לו כח רק באש של מטה, ויבחן באכול את העולה פר א' מנותח, כי אין אש של הדיוט אוכלת את העולה שעל העצים אם לא שיבעירו העצים תחילה, וירבו לנפוח בנאד של נפחים שלא יכבה בלחות נתחי הפר, מה שאין כן באש של מעלה שמיד אוזנת בעולה שעל העצים טרם תאחוז בעצים כאשר עשה אליהו, כי **ותפול אש ה' ותאכל את העולה** ואחר כך **ואת העצים כו'.**

ואז להיות כי המון העם היו תאבים לפקוח עיניהם לדעת האמת, מיד כשמעם אמרו **טוב הדבר** כי בזה נדעה בינינו מה טוב, אך לא אמרו שהיו הם חפצים לעשות הדבר להיות מהקוראים בשם הבעל, כי לא שלם לבם עמו כי אם שטוב הדבר בעצמו ליעשות, אך לא שיעשוהו הם, כי אם כל כת יעשה להחזיק סברתו, אליהו מצד השם יתברך, החטאים ההם מן הצד האחר, אז בראות אליהו כן, עזב אותם ופנה אל נביאי הבעל וידבר אליהם:

כה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו.

בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה כי אתם הרבים, וקראו בשם אלהיכם, שתזכירו שם הבעל כמדובר למעלה, ובזה אני מבשרכם שעל ידי כן **ואש לא תשימו**, כי הבל הוא לשים אתם על ידו אש.

אז -

כו ויקחו את-הפר אשר-נתן להם ויעשו ויקראו בשם-הבעל מהבקר ועד-הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על-המזבח אשר עשה.

ויקחו את הפר אשר נתן להם אליהו, אשרי חכמינו ז"ל מגידי האמת כי אם הוא אמר להם (פסוק כה) **בחרו לכם הפר האחד** איך הוא אומר **אשר נתן להם** אליהו, אך אין זה כי אם שאשר יצא עליו הגורל לעזאזל לא יכלו כל נביאי הבעל לזוז אותו ממקומו, עד שפתח אליהו פיו וא"ל לך עימהם. ואל ימצאו עלילה, כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על ידי זה שעמי, כך מתקדש על ידך, אמר לו וכך אתה יועצני שבועה שלא אזוז מכאן עד שתמסרני בידם, מיד **ויקחו** את הפר אשר נתן להם **ויעשו** המזבח והפשט ונתוח ושום על העצים אשר על המזבח **ויקראו בשם הבעל**, כאשר היה התנאי להישמר מההשבעה כאשר כתבנו למעלה באומרו (פסוק כד) **וקראתם בשם אלהיכם**.

והיה **מהבקר ועד הצהרים** לומר הבעל עננו בה"א הידיעה, שהוא על מי שזה שלהם למטה הוא דוגמתו, ואמר **לאמר הבעל עננו** שעזבו שאלת האש, והיו מתרצים במציאות מענה מה שיענה אותם כדי שיוכלו לומר כבר ענה, אלא שאין לו חפץ בניסיון **ואין** מציאות **קול** עם היות כי **אין עונה**, והוא על דרך מאמרם ז"ל שכשאמר הוא יתברך אנכי ה' אלוהיך השתיק את כל העולם בל יאמרו אם ישמעו איזה קול שאחר הוא שעונה נגדו חלילה, ואפילו עשה שלא יהיה לקולו בת קול שהיא הברה הנשמעת בהרמת קול, כאילו יש מדבר הברה כדברי הקול בל יאמרו שהיה אחר עונה נגדו, למען יודע לעיני הכל כי הוא לבדו ובלעדיו אין אלוהים.

ועל דרך זה יאמר אין קול במציאות, בל יאמרו כי הוא קול הבעל ולא בלבד קול כי אם אפילו הברה להיות לקול איש בת קול שהיא הברה שנראית כעונה, גם זה לא היה בעולם, בל יהיה להם פתחון פה לתלות אז בראותם כך **ויפסחו על המזבח**, והוא כי התחילו להיות פוסחים כמתחרטים על המזבח לבטל הניסיון, ולבלתי גמור הדבר באומרם **אשר עשה**, כלומר כי אליהו שנתן להם הפר הוא אשר עשה זה, ואם כך לא היה בא אל הפועל גמר הענין, והוא כי עיקר כחם הוא מהצהרים והלאה, כי ינטו צללי ערב והלילה שהוא זמן שליטת כחות הטומאה. ועתה יאמר כי **מהבקר עד הצהרים** אינו ניסיון גמור.

ועוד כי דרכם כסל למו היה כדי להשרות עליהם כח טומאה, והם כמתנבאים קוראים קולות גדולים ומתגודדים ומכים עצמם כמשתגעים **בחרבות וברמחים עד שפך דם** כהרהורי כחות טומאות ואז שורה עליהם הרוח, וראה אליהו כי עתה יאמרו אילו היינו עושים כמשפטינו היינו נענים ומה גם אחר עבור הצהרים.

על כן -

כז ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי-אלהים הוא כי-שיח וכי-שיג לו וכי-דרך לו אולי ישן הוא ויקץ.

ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו למען יגמרו אז הדבר, **ויאמר קראו בקול גדול כו'**, הנה ארז"ל שהשדים יש להם ג' דברים כמלאכי השרת וג' כבני אדם:

ג' כמלאכי השרת:

שיש להם כנפיים כמלאכי השרת,
וטסין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת,
ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת,

וג' כבני אדם:

אוכלין ושותין כבני אדם,
ופרים ורבים כבני אדם,
ומתים כבני אדם.

ובזה נבוא אל הענין והוא כי הנה זובח לאלהים נאמר על השדים, והנה כח טומאת הבעל אשר היו עובדים הוא אחד מהשדים אשר לו דברים שבהם דומים לבני אדם ודברים שדומים למלאכים.

והנה מה שדומים למלאכים במה שיש להם כנפיים או במה שטסים באוויר אין לו ענין בנדון זה, כי אם בחלוקה ג', וזה יאמר כי אלוהים הוא, כלומר דומה למלאך הנקרא אלוהים שמגיד עתידות, וזהו **כי שיח** להגיד **וכי שיג** היא השגה לדעת העתיד, ואם לא השיב עד כה הלא הוא כי **וכי דרך לו** גם כן הוא דרך אנשים אכול ושתה ופריה ורביה ומיתה, ואם כן כאשר יש לו דרך אנשים בקצת דברים, **אולי** גם כן יש לו שינה וישן הוא **וייקץ** ובזה היתל בהן כי שינה אין לו, ואז כשמעם כן עשו כל מה שהוא דרכם לעשות להשרות עליהם כח הטומאה,

כח ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות ובכרמחים עד-שפך-דם עליהם.

לקרא **בקול גדול** ולהתגודד **בחרבות ובכרמחים עד שפך דם** עד ששרתה עליהם כוח הטומאה.

כט ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין-קול ואין-ענה ואין קשב.

ויתנבאו מכח מלתין כדיבין כדרכם **עד לעלות המנחה ואין קול ואין עונה**, כמדובר למעלה, כי השקיט הקדוש ברוך הוא את כל העולם בל יאמרו הנה נשמע קול ומהבעל הוא, על כן עשה יתברך שלא יהיה קול ולא הברה היא הבת קול גם היא, אך מאז שהגיע העת ההיא ונתיאשו אפילו לבלתי הקשיב, וזהו **ואין קשב** כי מי שלא ענה עד העת ההיא לא יענה עוד.

אז -

ל ויאמר אליהו לכל-העם גשו אלי ויגשו כל-העם אליו וירפא את-מזבח ה' ההרוס.

ויאמר אליהו לכל העם המתאווים לדעת האמת הם **הכת הג'** שכתבנו הם **המון העם גשו אלי** לגמרי והסירו ספק מלבכם, כי הנה ראיתם כי תהו המה אז **ויגשו כל העם אליו וירפא כו'** והוא מאמרם ז"ל **בתנחומא** וזה לשונו:

וירפא את מזבח ה' ההרוס שריפא אותם והביאן לדרך טובה, ואפשר כיוונו כי הן האדם היה היכל ה' והוא המזבח, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ הלא השמים ושמי השמים לא יכלולוך כו' אך האדם הוא מרכבה אל השכינה והוא עיקר השראת שכינה, כמאמר הנביא ירמיה היכל ה' המה, וכאשר על ידי מזבח אדמה עולה הקרבן לריח ניחוח לה' כך זבחי אלוהים רוח נשברה.

והגוף הוא מזבח אדמה והנפש אשר בו הוא הקרבן המתקרב לה', על ידי טיב מחשבת הלב בהרהורי תשובה, ועל כן בהיות האדם תמיד בתשובה יום יום ובמעשים טובים נקרא מזבח בנוי, אך אם יעקוב הלב יהרס מלהיקרא מזבח לה', ובשובו אחרי כן לתקן יקרא מרפא **מזבח ה'** שהיה **הרוס**, ובכן כאשר היו ישראל צדיקים היה מזבח ה' בנוי, אך כאשר החטיאום נביאי השקר היה מזבח ה' הרוס, וכאשר בא אליהו ז"ל ויגישם אליו על ידי פעולה זו כי הרחיקם מלהיות פוסחים על ב' הסעיפים ויגישם אליו, לסברתו היא דעת אליו נמצא מרפא מזבח ה' ההרוס, ואם נאמר שעל מזבח ה' שבירושלם ידבר הוא מעין זה, גם הוא כי בהיות כל ישראל טועים ח"ו אחרי ההבל, אין חפץ לה' במזבח שבבית המקדש ויהרס והעומד ליהרס כהרוס דמי, אך עתה שהגישם אליו הוא כאילו ריפא מזבח ה' ההרוס שעתה יאריך קיומו.

עוד יתכן ובו נמשיך ענין מה שאמר, והוא כי הנה יעקב אבינו בהיותו בהר המוריה לקח מאבני המקום, שהיו כמו שאמרו ז"ל של מזבח שנעקד בו יצחק, ואמר לפני הקדוש ברוך הוא אם עתידים בני להיות צדיקים כל שנים עשר שבטים, יתאחדו שתיים עשרה אבנים אלו ויעשו אחת, וכן היה **ויקח את האבן ההיא וישם אותה מצבה ועשאה מזבח לה'**, והנה בהיות כל שבטי ישראל שנים עשר כולם עובדי ה', הנה המזבח ההוא בנוי כשאלת יעקב, אך בהיות קצת שבטים ומה גם רובם סרים מאחרי ה' חלילה והולכים אחרי אלוהים אחרים הנה המזבח ההוא להרוס יתייחס, ובכן כאשר רוב שבטי ישראל היו בימים ההם טועים אחרי ההבל הנה המזבח ההוא הרוס יקרא.

על כן אמר **וירפא את מזבח ה' ההרוס**, ופירש איך רפאו ואמר:

לא ויקח אליהו שתיים עשרה אבנים כמספר שבטי בני-יעקב אשר-היה דבר-ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך.

הוא רמז אל י"ב אבנים של יעקב שעשה בהם רמז לבניו, שאם יהיו הי"ב שבטים צדיקים יתאחדו ועשה מהם מזבח והודה בה' על הבשורה ההיא, ואימתי נתקיים זה בעצם הלא

הוא כאשר היה דבר ה' אליו **לאמר ישראל יהיה שמך**, והוא כי אחר מעשה שכם נאמר ויאמר **יעקב אל ביתו הסירו את אלהי הנכר כו' ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח כו' ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר ואת הנזמים כו' ויטמון אותם כו'**, ואז שהורו כי מאסו בכל הכיעור של עבודת אלילים ובכל הדומה לה, אז **ויבא יעקב לזוזה היא בית אל אז ויבן שם מזבח כו' ושם נראה אליו ה' ויאמר לו לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך כו'.**

הנה כי על ידי שהיטתו בניו מכל מה שהיה נמצא בתוכם מעבודת אלילים והורו טוהר לבם לשמים חזר לבית אל מקום שנגלה אליו ה' בבורחו מפני אחיו, כי שם נתבשר שלא יהיה בבניו מי שיהיה פסול כאשר היה הוא שהיה לו אח פסול, ועל זה נאמר **כי שם נגלו אליו האלוהים בבורחו מפני אחיו**, שהיה בכלל הדבר שהיה ירא פן יהיה בבניו כך, ועל ידי כן שם נקרא **ישראל ויבן שם מזבח** להודות לשם ה' אשר קיים הבטחתו אשר הבטיחו על ידי אבני המזבח, אשר עשה שם בראשונה מ"ב אבני מזבח שנעקד בהם אביו שאמר לו שלא יהיה פיסול בבניו כאשר היה ישמעאל מאברהם ועשו מיצחק, ונתאחדו האבנים ויעש מהם מצבה.

ועתה שב ויעש **מזבח לה'** על שם אחדות בניו עם ה' אלוהי ישראל, והנה עתה קודם מעשה זה היה אותו המזבח הרוס, כי ה"ב שבטים שהם ענין המזבח נטו אחרי אלוהי הנכר אשר מאסו ה"ב שבטים בעשות המזבח ההוא, אך עתה שהקריב אליהו לבם לאבינו שבשמים אז נרפא המזבח ההרוס כי ריפא משובתם, **ויקח י"ב אבנים** כנגד ה"ב ההם ועשן אחדים במזבח הזה למען זכות התאחד ישראל לה' יעזור לו כמאז ליעקב, כי עתה שבו ה"ב אל ה' ותגמר תשובתם על ידי המזבח הזה, והנה אליהו ז"ל ראה והנה היה המקום חוץ מירושלם והיה זמן איסור הבמות, על כן להוראת שעה עשה בחכמה מעין משכן שעשה משה במדבר, למען השפיע בו מעין השפעה שהיה נשפע במשכן שהיה חוץ לירושלים. והוא כי שיעור המשכן וכל סביביו היה.

לב ויבנה את-האבנים מזבח בשם ה' ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח.
כבית סאתים זרע מאה על חמשים אמה, כך עשה **תעלה** סביב למזבח **כבית סאתים זרע סביב** שהוא שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים כשיעור המשכן וסביביו, עוד ראה כי הלא לא יבצר פתחון פה משכנגדו לדבר ולומר כי לא ה' פעל כל זאת, כי אם כשפים או השבעת גבריאל שר האש, כי על זה ארז"ל שכפל ואמר **ענני** זה פעמים אחד לירידת האש ואחד לשלא יאמרו שהיה מעשה כשפים וכיוצא בו, נינקוט מיהא שהיא חששה שחשש עליה, על כן מה עשה ציוה למלאת **התעלה מים** ושהאש יאכל העולה והעצים ושתלחון המים כי כח זה איננו אפילו לשר האש.

והוא כי הנה ארז"ל ששה מיני אשות הן:

אוכלת ואינה שותה היא אש שלנו,

שותה ואינה אוכלת של חולה,

אוכלת ושותה של אליהו,

אש דוחה אש של גבריאלי כו'.

הנה כי אש של אליהו אוכל ושותה ולא של גבריאלי שהוא שר האש, ואם כן לא יאמרו כי של מלאך הייתה וכל שכן של כשפים, שאין כח בהן להביא אש עליונה אפילו של מלאך, על כן עשה בחכמה למלאת התעלה מים למען תהיה האש אוכלת ושותה, וידעו כי אש ה' היא ולא מזולתו.

והנה מהטעמים הנאמרים באמת היה צריך לבנות מזבח ולחפור תעלה שבעים אמה ושירים על שבעים ושירים, ולגרוף כל עפרה ולמלאה מים והיה לכל זה צריך ימים רבים והוא היה צריך לעשות כל זה בשעה קלה בזמן המנחה.

והנה **בתנא דבי אליהו** מתרץ ענין המים ואומר וכי בשנים עשר כדים נתמלאת התעלה מים, אלא שאמר לתלמידיו יצקו מים על ידיו, ובא אלישע בן שפט ויצק מים על ידיו ונעשו אצבעותיו כמבועי מים ונתמלאת התעלה, הנה הורה כי מעשה נסים היה, אך על בנין המזבח ועשיית התעלה לא נאמר שם דבר ואחשבה כי פורש בכתוב.

וזהו אומר: **ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'** והוא כי לה' לא נאמר כי אם לשם ה' שהוא כי בשם ה' שהזכיר בנאו, וזהו **ויבנה מזבח בשם ה' ויעש** השם הנזכר **תעלה כבית סאתים זרע כו'.**

ואז -

לג ויערף את-העצים וינתח את-הפר וישם על-העצים.

ויערוך הוא את העצים.

לד ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על-העלה ועל-העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו.

ויאמר מלאו ארבעה כדים, כנגד ד' אותיות של שם ויאמר **שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו** שהם ג' היות שמותיו יתברך שעולים עם האותיות צ"א כמספר מים עם התיבה.

ועל ידי כן -

לה וילכו המים סביב למזבח וגם את-התעלה מלא-מים.

וילכו מעצמם סביב למזבח עד שגם את כל התעלה מלא השם הנזכר **מים**, ועל כן לא נאמר מלאו כי אם **מלא** שהוא ה' הנזכר, ולפי דברי תנא דבי אליהו שיצק אלישע בן שפט את המים האלה על ידי אליהו, יצדק בעצם אומרו מלא מים ויחזור אל אליהו, שעם היות זולת היוצקים הוא יחשב לממלא כי ידיו קלחום עד מלאת התעלה.

לו ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי-אתה אלהים בישראל ואני עבדך (ובדברך) עשיתי את כל-הדברים האלה.
ויהי בעלות המנחה כו'. קראו הנביא על שאומר פה דברי נבואה, וזהו **ויגש אליהו הנביא** וגם דברי בקשה, ועליה אמר **ה' אלוהי אברהם יצחק וישראל**, והענין כי הנה בגמרא אמרו, שאליו היה רגיל לבוא בכל יום לבית המדרש, ויום אחד לא בא, אמרו לו ביום השני למה לא באת, אמר בקשו האבות להתפלל והקמתי את האחד ונטלתי ידיו והתפלל והשכבתיו, וכן ביצחק וכן ביעקב לכל אחד ואחד בפני עצמו, אמרו לו למה לא התפללו שלשתם יחד, אמר מפני שכל מה שיזכירו בתפלתן מיד יבוא ואינו עת, על כן הקמתי את כל אחד ואחד בפני עצמו.

והנה על הדרך הזה תהיה כוונת אליהו ששיתפן יחד לומר אלוהי אברהם יצחק ויעקב, ולא אמר אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי ישראל, כי התחברותם ממהרת קבלת התפילה, ופירש מה שנאמר אליהו הנביא נבואתו הייתה לומר דרך סיפור נבואי הנה ידעתי כי **היום יודע כו'**, והוא כי הנה בקבלת התפילה יש כמה תועלות:
א. כבוד ישראל שיודע כי לא מאס ה' בישראל כי על כן עושה להם ניסים, דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי, והוא כי עתה שבו אל ה' כמדובר למעלה על **ויגשו אליו**.

ובכן **יודע** כי יש **אלוהים בישראל**,
וגם **כבוד אליהו עצמו שיודע כי עבדו** יתברך הוא, ומה שהוא עושה ממנו יתברך הוא ולא מבלעדי ה' הקריב בבמה בזמן איסור הבמות, כי זה יודע על ידי מה שיענהו ה' באש.
שלישית, כבוד ה' שידעו כי הוא **אלוהים אמת** כי ה' הוא לבדו האלוהים ואין זולתו, אמר אליהו מתנבא אני כי הן אמת כי **היום יודע** כבוד ישראל והוא **כי יש אלוהים בישראל** וגם כבודי, כי **ואני עבדך** ולא עברתי רצונך להקריב בבמה כי אם עבודתך עשיתי.
כי בדברך עשיתי את כל הדברים האלה, כי נבואתי מאתך וציוויתני לעשות, אך אין כוונתי בעצם על שתי אלה.

כי אם מה שאני אומר:

לז עניני ה' עניני יודעו העם הזה כי-אתה ה' האלהים ואתה הסבת את-לבם אחרנית.

ענני ה' ענני, אינו אלא על דבר כבוד שמך, שהוא **וידעו העם הזה כי ה' הוא האלוהים**, וכפל ואמר **ענני ה' ענני** זה פעמים יהיה בשום לב אל הזכירו השם בין שתי העניות, והוא כי לפעמים מידת הדין מקטרגת על הטבת מידת רחמים, על כן על שתי המידות דבר **ענני ה' מידת רחמים**, **ענני** גם **מידת הדין** שהזכרתי באומרי **כי אתה אלוהים**. או יחזור אומרו **וידעו כי ה' הוא האלוהים** אל אומרו **ענני** פעם ראשונה, ואומרו **ואתה הסבות את לבם אחורנית**, אל **ענני** השני.

ושיעור הכתוב ענני ה' ענני מה שאמרתי **ענני ה' הוא**, כי **וידעו העם הזה כי ה' האלוהים**, ומה שחזרתי לומר **ענני** הוא כי בכלל מה שידעו יהיה כי **אתה הסיבות את לבם אחורנית**, והוא כי חש פן יאמרו העם היתכן כי כל כך סכלים היו נביאי הבעל, שרצו לנסות נגד אליהו ולא השכילו שישארו בפחי נפש, ומה גם בראות כי לא רצה הפר שעלה בגורלם לבוא אתם עד שדבר לו אליהו ואמר כך יתקדש שם שמים על ידך כמו על ידי חברך, ועם כל זה לא זז ממקומו עד שאלהו לקחו בידו ונתנו להם.

ואיך הרשעים החטאים ההם ראו כך ולא ידעו שמה שיתקדש שם שמים על ידי זה הוא שישארו בפחי נפש, אך יאמרו העם אין זה כי אם שממש היה בעניינם חלילה, אלא שכשהיה הפר שנפל בגורלם בלתי רוצה לבא ולקחו אליהו ונתנו להם או הזכיר עליו שם וכיוצא בזה שלא יצליחו בו ויסתור בניינם, ואם כך יהיה לא יתחזקו העם באות ומופת הלזה, על כן הוצרך להתפלל יעשה הוא יתברך גם זה שיתן בלב העם לדעת שמה שערכו אל לבם לבנות מזבח ולנתחו על העצים ולזעוק אל הבעל יענם לא מחכמה די אית בהו, כי אם **שאתה הסבות את לבם אחורנית** שלא שמו לב אל מה שדבר אליהו אל הפר שיתקדש בו שם שמים במה שלא יצליחו, כי אם שבו אחור להסתכל אל מה שלא היה הפר חפץ ללכת אתם באומרו שחברו נפל בגורל הקדושה והוא בטומאה, אמרו בלבם אם לא שהשכיל הפר שהם יצליחו למה היה ממאן הרי על ידו מתקדש שם שמים, אך היה ירא פן יצליחו ויהיה חילול ה' חלילה על ידו בזה שהיה אחור החזיקו ולא במה שלפנים מזה, שהוא שאמר לו אליהו שלא יירא שלא יצליחו ויתקדש שם שמים והוא מכלל פתיותם, באופן שהתפלל ידעו העם כי מה שרצו נביאי הבעל בניסיון הוא, כי הוא יתברך **הסב את לבם אחורנית**, שהביטו אל מה שנשאר אחור ולא אל מה שנשאר לפנים.

אז -

לח ותפל אש-ה' ותאכל את-העלה ואת-העצים ואת-האבנים ואת-העפר ואת-המים אֲשֶׁר-בַּתְּעֵלָה לַחֲכָה.

ותפל אש מן השמים ותאכל תחילה את העולה טרם תאחז בעצים ואחר כך **בעצים** ואחר כך **ליחכה המים** כולם,

אז -

לט וַיֵּרָא כָּל-הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא הָאֱלֹהִים.
וַיֵּרָא כָּל הָעָם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם יֵרְדָּה וּפְעֵלָה בָּאָרֶץ, אָמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים ה' הוּא
הָאֱלֹהִים בָּאָרֶץ.

מו וַיֵּד-ה' הִיטָה אֶל-אֱלֹהֵיו וַיִּשְׁנֶס מִתְּנִיו וַיֵּרֶץ לִפְנֵי אַחָב עַד-בְּאֶכָה יִזְרְעֵאלָה.
וַיֵּד ה' כו'. הנה אחאב הטה לבו אחרי אליהו באשר ראה האות והמופת הגדול ההוא, וישמע
את דברו באמור אליו **עלה אכול ושתי כו'**, ויעש כן ויעלה לאכול, ועל כן בראות אליהו כן
רצה להורות לו כי לא משנאה הדפו עד כה, כי הנה עתה שהטה לבו אחריו הנה אצ"ל
שמתחבר אליו כי אם גם חולק כבוד למלכות וירץ לפני סוסו עד באכה יזרעאלה.

פרק יט

א וַיַּגֵּד אַחָב לְאִיזְבֵּל אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵיו וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר הָרַג אֶת-כָּל-הַנְּבִיאִים בְּחָרֵב.
וַיַּגֵּד אַחָב לְאִיזְבֵּל כו'. ומאשר שמח מראות אשר עשה אליהו עמד ויספר לאשתו והיא
שלחה אליו מלאך רע לאמר:

ב וַתִּשְׁלַח אִיזְבֵּל מַלְאָךְ אֶל-אֱלֹהֵיו לֵאמֹר כֹּה-יַעֲשֹׂן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵפוֹן כִּי-כַעַת מָחָר אָשִׁים
אֶת-נַפְשְׁךָ כְּנַפֵּשׁ אֶחָד מֵהֶם.

כה יַעֲשֹׂן כו'. הנה הראוי לומר יעשון לי וכן היה ראוי יאמר אם לא כעת מחר כו'. אך יאמר
הנה חשבת לבטל אלוהים אחרים מישראל, דע לך כי **כה יעשון אלהים** מעשה ידיהם כאשר
היו עושים עד כה **וכה יוסיפון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם**, באופן יאמרו
העם כי כמות זה כן מות זה, וישובו לעשות אלוהי נכר יותר מבתחילה.

ג וַיֵּרָא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל-נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיִּנַּח אֶת-נַעְרוֹ שָׁם.
ד וְהוּא-הֵלֵךְ בְּמִדְבַּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֶתֶם (אֶחָד) [אֶחָד] וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לְמוֹת
וַיֹּאמֶר רַב עֵתָה ה' קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא-טוֹב אֲנִכִּי מֵאֲבֹתִי.
ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן תַּחַת רֶתֶם אֶחָד וְהִנֵּה-זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכוֹל.
ו וַיָּבֵט וְהִנֵּה מֵרָאשְׁתּוֹ עֵגֶת רְצָפִים וְצַפְחַת מִיָּם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתַּ וַיֵּשֶׁב וַיִּשְׁכַּב.
ז וַיֵּשֶׁב-מַלְאָךְ ה' שְׁנִית וַיִּגַּע-בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכַל כִּי רַב מִמָּךְ הַדֶּרֶךְ.

ח ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חרב.

ט ויבא-שם אל-המערה וילן שם והנה דבר-ה' אליו ויאמר לו מה-לך פה אליהו.
י ויאמר-קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי-עזבו בריתך בני ישראל את-מזבחתיך הרסו ואת-גביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את-נפשי לקחתה.
יא ויאמר צא ועמדת בחר לפני ה' והנה ה' עבר ורום גדולה וחזק מפרק-הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברום ה' ואחר הרום רעש לא ברעש ה'.
יב ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה.
יג ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה-לך פה אליהו.

יד ויאמר-קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי-עזבו בריתך בני ישראל את-מזבחתיך הרסו ואת-גביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את-נפשי לקחתה.
טו ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת את-חזאל למלך על-ארם.

א. הראוי יאמר וישמע ויקם.

ב. ועוד אומרו אל נפשו שהוא משולל הבנה.

ג. ועוד למה הלך במדבר דרך יום.

ד. ועוד אומרו ויבא וישב מה ביאה היא זו,

ולמה נזדמן לו רתם מאילן אחר.

ה. ועוד מה זו שאלה ששאל את נפשו, כי הראוי יאמר וישאל מות.

ו. ועוד מה ענין אומרו רב עתה ה',

וגם היכן היא תשובתו יתברך.

ז. ועוד אומר וישכב וישן תחת רתם אחד בדל"ת שהוא לשון זכר ולמעלה אמר רתם אחת בתי"ו.

ועוד אומרו והנה זה מלאך מאי זה והיה לו לומר והנה מלאך נגע בו.

ט. ועוד מה ענין עגת רצפים זאת,

ולמה חזר לשכב וישן וחזרו וקראוהו לאכול ולא האכילוהו האכילה השנית טרם ישכב וישן.

י. ועוד מה הייתה האכילה השנית כי לא נזכר רק הראשונה שהייתה עגת רצפים.

ולמה לא נאמר כי רב ממך הדרך כי אם בשניה.

יא. ועוד אומרו וילך בכח האכילה ההיא כו', איך יתכן יספיק כח אכילה אחת לארבעים יום.

יב. ועוד אומרו עד הר האלוהים חורב, כי לא יש מהלך מ' יום עד חורב כנודע, כי אחד עשר יום מחרב עד קדש ברנע הקרובה לארץ.

יג. ועוד כי מאמרו **רב ממך הדרך** היה כאומר לו ללכת להר חורב, ואיך היה שואל **מה לך פה אליהו**.

יד. ועוד למה שכב ויישן זה פעמים.

טו. ועוד מה זו שאלה **מה לך פה**, הוא כי היה בורח וימלט שם, וגם בתשובתו **קנא קנאתי כו'**, אם לזה בא הלא גם בזולת מקום זה היה יכול להתלונן תלונה זו.

טז. ועוד למה כפל **קנא קנאתי**.

יז. ועוד אומרו **צא ועמדת בהר לפני ה'**, כי הלא גם שם היה לפני ה', ומה ענין הנה ה' עובר.

יח. ועוד מה ענין ה' אל הרוח סערה ורעש ואש ודממה דקה.

יט. ועוד אומרו **ויצא ויעמוד פתח המערה**,

ולמה לא יצא ועמד בהר כמצוותו יתברך

ולמה חזר לומר אליו שנית **מה לך פה** והוא גם הוא השיב כאשר בתחילה **קנא קנאתי כו'**.

כ. ועוד איך נמשך מזה לשלחו **מדברה דמשק**,

ואיך היה זה דרכו של אליהו שיאמר לו **לך שוב לדרכך מדברה דמשק**.

כא. ועוד אם ללכת **להר חורב** היה בכח האכילה ההיא באיזה כח חזר עוד מ' יום מחורב, ולא יום אחד ולא יומיים בלי אכילה.

אמנם הנה אמרו רבותינו ז"ל על פסוק (יהושע ב ד):

ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו, ותצפנו לא נאמר אלא פינחס אמר לה אני כהן דומה למלאך, והמלאך מבקש נראה מבקש אינו נראה ולא הטמינה כי אם לכלב ע"כ.

והן אמת כי לא כל הכהנים יכולים להיות רואים ולא נראים, כי אם שהוא לא גלה לה שהוא אליהו שמאז נתכנה כשהרגו לזמרי נתקדש חומרו, כמאמרנו על ויקח רומח בידו שהוא חסר וא"ו לרמוז שלקח רמ"ח איברים באבר אחד, כי בידו פעל פעולה שקנה בה הויה חדשה וזיכוך חומרו, שעל כן נתברך שיחיה לעולם, כמאמרם ז"ל כי עליו נאמר בריתי הייתה אתו החיים והשלום, ומה גם לחכמי האמת האומרים שאז נכנסו בו שני נשמות של נדב ואביהוא, כי נעזר עזר גדול להזדכך בהן בלי ספק, אלא שלא הושלל לגמרי מהחומר רק שיעור שאם יחפוץ להמשיך איכות גופו אל איכות נפשו ולא יראה לעיני בשר יש לאל ידו, והוא אשר עשה בבית רחב ולא הוצרכה להטמינו.

ובזה נבוא אל ענין הכתובים, והוא בשום לב, כי כאשר איזבל שלחה אליו לאמר (פסוק ב) **קעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם**. למה לא שלחה לתופשו והניחוהו ללכת משם **בארה שבע** ומשם המדברה ואין אומר אליו דבר, אך הוא כי כשומעו עשה כאשר עשה בבית

רחב, שהמשיכה גופו הזך אחר איכות נפשו ולא נראה לעם, כי אם הוא היה רואה אותם והם לא יראוהו, וזהו אומרו **וירא ויקם וילך כו'**, לומר כי פחד ורגז פן יתפש לכן עשה שהוא יראה ולא הם.

ג וַיֵּרָא וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל-נַפְשׁוֹ וַיָּבֵא בָּאֵר שִׁבְעֵי אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיִּנַּח אֶת-נַעְרוֹ שָׁם.

זהו **וירא** כלומר הוא לבדו ולא השאר, וכך הוא דרך המקרא שלא לומר דבר כזה מפורש בעצם, כענין אומרו ותצפנו שיובן מאומרו לשון יחיד בלבד, כך פה באומרו **וירא** כלומר הוא לבדו ראה ואיך היה זה הלא הוא כי **ויקם וילך אל נפשו**, שהמשיך גופו אל נפשו שהוא אל איכותה להיות גם גופו כרוחני לבלתי יראוהו כאשר עשה בית רחב, **וילך** כך עם **נערו** עד **באר שבע** להניחו שם, והוא **הלך** המדברה.

והענין שהייתה כוונתו לבלתי בקש מי שיפרנסהו והוא בורח כאשר בתחילה על ידי עורבים ואשה אלמנה, רק ללכת אל נקרת הצור הוא המערה אשר בה יש מרז"ל אומרים כי שם נזדכך משה עד שנעשו לו קרני ההוד, כך רצה אליהו ללכת שם למען יגמר שם זיכוך חומרו לגמרי, שיתקיים בו החיים והשלום שיזדכך וחי לעולם, ושם לא יצטרך לאכול כי יזדכך חומרו ויהיה הולך אחר איכות נפשו.

וזהו גם הוא כיוון באומרו **וילך אל נפשו**, וכוונתו הייתה ללכת עד חורב כי שם המערה ההיא, אך אחר לכתו מהלך יום אחד לא יכול לסבול בלי אכילה, כי גם שחומרו היה זך עד יוכל להסתיר מעיני כל, לא היה עוד גדר שיתקיים בלי אוכל ומים, כי עדיין עביות חומר בצד מה היה בו, כי לא נהפך חומרו עדיין לרוחניות גמור, על כן אחר מהלך יום וירא כי לא יכול להתאפק בלא אכילה התחיל לשוב מדרכו.

וזוהו -

ד וְהוּא-הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רְתֵם (אֶחָד) וַיִּשְׂאֵל אֶת-נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה ה' קָח נַפְשִׁי כִּי לֹא-טוֹב אֲנִי מֵאֲבֹתִי.

ויבא. והזמין לו הוא יתברך **רותם אחד** יסתופף בצלו לנוח מעייפותו, ואפשר נרמז לו כי זה העיפות בא לו על ידי אש קנאתו לבלתי האריך אפו מישראל, על כן רמזו לו ב**רותם** ההוא, והוא הנודע מאמרם רבותינו ז"ל כי הרותם אין האש נכבה ממנו לעולם, כי בדקו ומצאו בו אש אחר י"ב חדש, ועם כל זה למה שצל הרותם מעט הוא לא נחה דעתו בצלו והיה מצטער שנלאה, ולא אכל לחם מאז יצא ממקומו, אז אמר בלבו הנה טוב היה לי מותי מחיי כי חיי צער כאלה אינן חיים, אך ראה כי אחר שברכו ה' בחיים והשלום, והוא מה שכתבנו על **הנני נותן לו את בריתי שלום**, כי למה קרא את החיים שלום הלא הוא, כי הנפש והגוף הם שני נגדיים ולא יוכלו לשבת יחדיו, ועל כן על כי אין שלום ביניהם אין זיווגם עולה יפה עד יתפרדו ויזדכך החומר בכור הארץ.

ואחר התחייה שיזדכך החומר בטל אורות אז תאווה הנפש להיות בו, כי חברים היו בעבוד את ה', ואת אדם הראשון אלמלא נתעכר חומרו לא היה יתברך ממיתו כמדובר במקומו, וזאת הברכה אשר בירך ה' את **פינחס הוא אליהו**, שיהיה לו שלום כי יזדכך חומרו ויחדיו יהיו תמים ברוחניות, ועל ידי כן תשמח ותנוח נפשו בו לעולם כי שלום ביניהם, והנה עתה כבר התחיל אליהו להזדכך כמדובר, על כן אמר בלבו אם אשאל למות הלא יהיה ב' ממאנים: **אחד** נפשי כי אחרי ראותה כי גופי התחיל להזדכך בעצם לא תחפוץ לצאת מחברתו כי זך הוא ועמו עשתה זכיות רבות.

והשני הוא יתברך החפץ חסד, והוא ברכני לחיות לעולם ואהיה לפניו יתברך כבועט בברכתו ועל כן רצה לפייס את שניהם, ואילו היה מתחיל בו יתברך לשאול ממנו המוות, יאמר לו שבשביל הנפש לא היה רוצה, על כן בה התחיל **וישאל את נפשו למות**, והוא על דרך מה שהיה משה מסיח עם נפשו קרוב לסילוקו על שהייתה מתקשה לצאת, כך עשה אליהו שאל את נפשו שהסיח עמה וישאל אותה שאלה זו כמתחנן אליה שלא תמאן, ואז כאשר שתקה ותודה לו שאל מאת ה' **ויאמר רב עתה**, כלומר הרבה הוא מה שחייתי עד כה.

לכן עתה שנפשי הודת לי אתה ה' **קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי** שלא חיו לעולם, אז הזמין לו הוא יתברך **רותם** אחר לא הראשון, כי הראשון שלא נח תחתיו נזכר בלשון נקבה וזה בלשון זכר, והוא כי הראשון היה אילן רתמים הנקרא בשם נקבה כתאנה וגפן שנזכרים בלשון נקבה, והוא אילן שצלו מועט כי כך הוא ליועדיו.

אך ה**רותם** הזה השני היה צלו נאה ובו -

ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן תַּחַת רֵתֶם אֶחָד וְהִנֵּה-זֶה מֵלֶאךָ נֹגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכֹל.

ומה היה ה**רותם** הזה ומה נשתנה מהראשון שכאן **שכב** ונח **ויישן** ולא בראשון, לזה אמר **והנה זה מלאך** לומר ה**רותם** הזה לא טבעי היה, כי הנה זה **מלאך** שעשה יתברך יהיה מחופף עליו עד ינוח **ויישן** דוגמת אילן רותם עב, ועתה הוא נוגע **בו ויאמר לו קום אכול**. והייתה השכינה תחת צל המלאך ההוא למען בעלות הנפש למעלה בהיותו ישן, תקבל מלמעלה יתרון איכות רוחני ותופיע ותשפיע בגופו שפע רוחני לזככו, כי הנה אפילו בכל אדם אמרו רבותינו ז"ל שכשאדם ישן הנפש עולה ושואבת לו חיים מלמעלה, ומה גם עתה בנושא זה ששואבת לו רוחניות לגמור זיכוכו, ולהיות שעדיין בשינה ההיא לא נגמר לו הזיכוכ, כי אם שנתרבה על הקודם ועדיין היה צריך לאכול דבר מלובש בגשמיות לקיים הגוף עם נפשו בו.

ו וַיֵּבֶט וְהִנֵּה מֵרָאשֵׁיתוֹ עֹגַת רִצְפִּים וְצַפְחַת מִים וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁב וַיִּשְׁכַּב.

על כן האכילו **עוגת רצפים** שהוא דוגמת פת הנאפה על הגחלים, אך היה דבר קרוב אל אור רוחני כקורבת הגחלים אל הלהבת היוצא מהן על ידי נפוח, כך היה מאכל קרוב אל הרוחניות

מעין מה שהיה גופו עדיין, ולשתהיה נפשו עולה לשאוב לו מלמעלה זיכור יתר, עד גדר שעל ידי אכול דבר רוחני יותר על עוגת רצפים הנזכר יוכל להתקיים מבלי אכול ושתה.

וכן היה, כי אחר השינה -

ז וַיֵּשֶׁב-מֶלֶאךָ ה' שְׁנִית וַיַּגַּע-בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכַל כִּי רַב מִמָּךְ הַדֶּרֶךְ.

השנית נגע בו ויאמר לו **קום אכול**, ולא אמר מה יאכל והוא כי האכילה ההיא הייתה דבר דק וקרוב אל הרוחניות הרבה יותר מהעוגת רצפים, אך מלובש דבר מה באופן יספיק על ידי השינה והאכילה ההיא ללכת מ' יום מבלי יאכל וישתה, וזהו **כי רב ממך הדרך**.

ועם כל זה הלך מהלך ט"ו ימים במ' -

ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בָּכֶם הָאֲכִילָה הִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הָרַ הָאֱלֹהִים חָרַב.

ט וַיָּבֹא-שֵׁם אֶל-הַמַּעֲרָה וַיֵּלֶן שֵׁם וְהָנָה דְּבַר-ה' אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה-לָּךְ פֶּה אֲלִיהוּ.

ויבא שם אל המערה וילן שם, כי שם יזון מזיו השכינה ולא יצטרך לאכול לחם אנשים, כי אם ששם יזדכך לגמרי בהתמידו שם, אז **והנה דבר ה' אליו מה לך פה אליהו** לומר, הנה המקום הזה מה שהיה בו הוא הפך מידתך, והוא כי שם נכנס משה במאמרו יתברך **ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך עד עברי**, ושם **ויעבר ה' על פניו כו'** שהם י"ג מידות רחמיו אשר אמר משה **הודיעני נא את דרכיך ואדעך למען אמצא חן בעיניך**, שהוא כמו שאמרו חכמינו ז"ל ואדעה במה אשכך רוגזך ואפייסך כשתכעוס על בניך.

ואז כביכול נתעטף כשליח צבור ויאמר כו' עשו לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מדות שאין חוזרות ריקם, נמצא כי במערה ההיא שם נגלה ה' אל משה כעובר לפניו ויאמר לו י"ג מידות לרחם על ישראל, ועל כן אמר לו הוא יתברך **מה לך פה אליהו**, כי מידתך הפך מה שהיה פה, כלומר האם שבת מאותה מידה ותבקש רחמים ואריכות אפים על בני, והיה חפצו יתברך שיתהפך ממידתו ויאמר שיעשה כן הוא יתברך ויאריך אפו ויחון את עמו.

אך הוא החזיק במידתו ואמר:

י וַיֹּאמֶר-קִנָּא קִנָּאתִי לֵה' אֱלֹהֵי צִבְאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֵב וְאוֹתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.

לומר הלא לא פעם אחד **קנאתי** על כבודך, כי אם פעמים והוי חזקה לא אשוב ממנה והוא **קנא בשטים קנאתי עתה**, ופירש מה שקנאתי בראשונה הוא **כי עזבו ברית בני ישראל** שהוא בהיצמד לבעל פעור שחללו ברית מילתם.

ומה שקנאתי עתה הוא את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב, ומה שבאתי פה הוא כי ובקשו את נפשי לקחתה, כלומר ועל כן באתי להציל נפשי בבלי אוכל, כי פה אשב ממדכך גופי ותתקיים בי לעולם.

אז בראותו יתברך כי לא שב ממידתו, אמר לו:
יֹאמֶר צָא וְעַמְדַת בְּהַר לְפָנַי ה' וְהִנֵּה ה' עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָּה וְחֶזֶק מִפְּרֶקֶת-הָרִים וּמִשְׁבֵּר סֻלְעִים לְפָנַי ה' לֹא בְרוּחַ ה' וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בְּרַעַשׁ ה'.
 כי אעשה עמך כאשר עשיתי למשה שעברתי לפניו, והוא אומר ושכתי כפי עליך עד עברי וכן היה, כי יעבור ה' על פניו ויקרא ה'ג מדות, וזהו אומר **והנה ה' עובר**. כלומר לפניך כאשר היה אז במשה לראות אם יקבל גם הוא עתה לפייס את הקדוש ברוך הוא ב"ג מידותיו וטרם יעבור ה' על פניו ראה **רוח גדולה וחזק כו'.**

והנה בד' מידות אלו ובד' דברים אלו דברו האחרונים דברים ורמזים בלתי מתיישבים בענין ובכתובים, אך אנו אין לנו כי אם מה שגלו לנו חכמי האמת והצדק, כי לפני השכינה יש ד' מסכים אשר הזכירם יחזקאל הנביא:

רוח סערה,

ענן גדול,

ואש מתלקחת,

ובנוגה,

כי נוגה הוא המסך היותר פנימי קרוב אל שכינתו יתברך, והן הם אלה הראשון **רוח גדולה וחזק כו',** לפנים הימנו **ענן גדול** מרעיש הארץ והוא **אחר הרוח רעש ואחר הרעש** לפנים ממנו **אש** מתלקחת, **ואחר האש קול דממה דקה** בנוגה לו סביב כי שם דממה מיראת יוצר הכל.

וענין הכתוב כי אחרי אומר **צא ועמדת בהר לפני ה'** הוצרך לתת טעם מה היה, כי במשה נאמר שלא יצא מהמערה כי אם **ושמתוך בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי,** וארז"ל שאם היה פתוח בפי המערה כמלא פי מחט לא היה יכול לסבול, ולמה באליהו נאמר לו **צא ועמדת לפני ה',** שאפילו חוצה יכול **לעמוד לפני ה',** לזה אמר **והנה רוח סערה כו' ואחר כו'** לומר כי רק אך במשה לא היו מסכים, כי אדרבה **ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלוהים,** על כן להיות השגתו רבה והארתו יתברך אליו שיעור מופלג הוצרך היות בפנים, אך פה מה שנאמר לו **צא ועמדת לפני ה'** הוא כי היה על ידי מסך והיה בהדרגה, תחילה ראה המסך האחד והוא **רוח גדולה וחזק** ויכיר **כי לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש** והכיר **כי לא ברעש ה',** כלומר כי על כן אין צורך להליט פניו באדרתו.

וכן אחר כך -

יב ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה.

אש לא באש ה' ולא לט פניו, אך במסך הפנימי שהיה **קול דממה דקה**

יג ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה-לך פה אליהו.

אז **וילט פניו באדרתו**, ועם כל זאת לא ערב אל לבו לצאת חוצה בהר, כי בוש מכבוד אלוהים באופן כי גם מה שהיה לפני ה' לא ממש, כי אם על ידי מסך והוא מתוק כנודע מחכמי האמת. נמצא כי הכין לו הוא יתברך דרך שיבקש רחמים, כי עבר על פניו מעין מה שעשה למשה, למען ישוב מדרך קנאתו ויבקש רחמים בי"ג מידותיו להאריך אפים לישראל **ויאמר לו מה לך פה אליהו**, כלומר, אם עודך מחזיק בסברתך בהיותך פה מקום אשר בו נעשה הפכו, והשיב כי עודנו בסברתו כי קנאת ה' בוערה בו.

ואמר:

יד ו-יאמר-קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי-עזבו בריתך בני ישראל את-מזבחתיך הרסו ואת-גביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את-נפשי לקחתה.
כמפורש בקודם.

אז אמר לו הוא יתברך:

טו ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת את-חזאל למלך על-אֲרָם. טז ואת יהוא בן-נמשי תמשח למלך על-ישראל ואת-אלישע בן-שפט מאבל מחולה תמשח לגביא תחתיו. יז והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע. יח והשארתי בישראל שבעת אלפים כל-הברכים אשר לא-כרעו לבעל וכל-הפה אשר לא-נשק לו.

לך שוב לדרכך. אשר תפשת ושים מי שיפעול בהם קנאתך, כלומר כי אתה אשר בקשת להזדכך למטה אעשה לך למעלה כאשר היה אחרי כן, ומה שלא אכל לחם בשובו הוא, כי הלא כתבנו הוא כי על ידי זיכור שנזדכך בשינה ובאכילה ההיא נתקיים מ' יום בלי אכילה, מה גם עתה אחרי היותו במערה ההיא, כי בכח היותו שם נתקיים עד בואו אל עיר מושב לאכול שם לחם אנשים כי עודנו צריך עד שיעלה השמימה.

יט וילך משם וימצא את-אלישע בן-שפט והוא חרש שנים-עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו.

הנה לשדה שצריך י"ב ימים לחרוש אותו בשני פרים נקרא **י"ב צמדים** כמנהג הישמעאלים במקומותינו, ואמר שהיה כבר בשנים העשר כי כבר יגע י"א יום זולת זה והניח כל יגיעו ללכת אחרי אליהו, ונחה קדושתו במה שלא דבר עמו ולא עשה לו דבר כי אם שהשליך **אדרתו אליו**, כי האדרת אשר לט בה פניו בהיותו לפני ה' במערה מהופעת השכינה שהיה בה התפעל אלישע, כי מצא מין את מינו ונעור כי גם הוא שכינה עמו.

ומיד -

כ ויעזב את-הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה-נא לאבי ולאמי ואלכה אחריו ויאמר לו לך שוב כי מה-עשיתי לך.
ויעזוב את הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא לאבי כו' ויאמר לו לך שוב אלי ואל תישאר שם כי מה עשיתי לך בערך מה שאעשה לעתיד.

ומרוב שמחתו שהיה נדבק באלהיו למלאות מקומו עשה משתה לכל העם הנמצאים,
כא וישב מאחריו ויקח את-צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו.
כי זבח את צמד הבקר, ובכלי עץ של הבקר בשל להם הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך כו'.

פרק כ

א וכן-הדד מלך-אֲרָם קִבֵּץ אֶת-כָּל-חֵילוֹ וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אֲתוֹ וְסוֹס וָרֶכֶב וַיַּעַל וַיִּצַּר עַל-שִׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם בָּהּ.
ב וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל-אַחָאֵב מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל הַעִירָהּ.
ג וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בֶּן-הַדָּד כִּסְפֶךָ וְזֶהְבֶּךָ לִי-הוּא וְנָשִׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי-הֵם.
ד וַיַּעַן מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָךְ אֲנִי וְכָל-אֲשֶׁר-לִי.
ה וַיָּשְׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה-אָמַר בֶּן-הַדָּד לֵאמֹר כִּי-שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כִּסְפֶךָ וְזֶהְבֶּךָ וְנָשִׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן.

ויאמר לו כה אמר כו' הנה הראוי יאמר ויאמרו כי רבים היו.

ועוד מה הוסיפו המלאכים בפעם השנית,

וגם אומרו לאמר זה פעמים.

אך הוא כי הנה אומרו לי הוא סובל שני פירושים:
או לי הם כשלי לראות טוב רצונו אם יענה דרך כבוד לומר לך הם, אך לא לעשות כן בפועל,
או פירוש **לי הם** ותן אותם לי,
 והנה רוב **המלאכים** היה בלבם הפירוש הב' אך אחד מהם הבין הפירוש הא', והוא אשר דבר
 אל אחאב **ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך כו' לי הם**.
 ועל זה השיב הוא ואמר:

ד ויען מלך-ישראל ויאמר כדברך אדני המלך לך אני וכל-אשר-לי.
כדברך אדוני ובמה שאתה **אדוני** גם **כל אשר לי**, כי מה שקנה העבד קנה רבו, וזהו **כדברך**
אדוני ובכן אחר כי **לך אני** גם **כל אשר לי** כמשפט העבד שכל נכסיו לרבו אך לא שיקחם
 מהעבד.

בשמוע בן הדד כך השיבו:
ה וישבו המלאכים ויאמרו כה-אמר בן-הדד לאמר כי-שלחתי אליך לאמר כספך וזהבך
ונשיך ובניך לי תתן.
 כלומר צוה אותם **לאמר** כך ולא ישנו מפני הכבוד, ומה שיאמרו הוא **כי שלחתי אליך** לא
 כפירוש הא' אשר חשבת כי אם **לאמר**, כלומר שפירושו הוא **לאמר כספך וזהבך ונשיך**
ובנותיך לי תתן בפועל.

ו כי אם-כעת מחר אשלח את-עבדי אליך וחפשו את-ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל-
מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו.
כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך. שהוא אם לא תתן מעצמך היום, לא אתפייס בזה
 בלבד כי אם שיחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך כו' ולקחו.

אז טרם ישיב דבר -

ז ויקרא מלך-ישראל לכל-זקני הארץ ויאמר דעו-נא וראו כי רעה זה מבקש כי-שלח אלי
לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא מנעתי ממנו.
 קרא לכל זקני הארץ להתייעץ

ח ויאמרו אליו כל-הזקנים וכל-העם אל-תשמע ולוא תאבה.
ויאמרו לו, לא תשמע לקול השאלה הב' אפילו לשומעה **ולא תאבה** לשאלה הראשונה לאמר
 לו כי עבדו אתה, ומה שקנה עבד קנה כספו וזהבו ונשיו ובניו עבדים לו, כנשי עבדי האיש
 שהם שפחותיו והבנים עבדיו, והוא עשה פשרה והודה על הראשונה ואמר:

ט וַיֹּאמֶר לְמַלְאכָי בֶן-הַדָּד אֲמָרוּ לַאֲדָנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל-אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ אֶל-עַבְדְּךָ בְּרֹאשֹׁנָה אֲעֹשֶׂה וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ הַמַּלְאכִים וַיִּשְׁבְּהוּ דָּבָר:
כֹּל אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ אֶל עַבְדְּךָ בְּרֹאשֹׁנָה כו'. ובאומרו **עבדך** ביאר ענין הראשונה שהוא להיות עבד לו כאמור.

אז השיב לו על ידי מלאכיו:

י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו בֶּן-הַדָּד וַיֹּאמֶר כֹּה-יַעֲשׂוּן לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם-יִשְׁפַּק עֹפֶר שְׁמִרֹן לְשַׁעֲלִים לְכָל-הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלִי.
כֹּה יַעֲשׂוּן לִי אֱלֹהִים כאשר שאל מאחאב, וכה יוסיפון **אם ישפק כו'**,

יא וַיַּעַן מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר דַּבְּרוּ אֵל-יִתְהַלֵּל חֹגֵר כַּמְּפַתַּח.
וַיַּעַן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר דַּבְּרוּ, כלומר אל תמנעו מפני הכבוד מלומר למלך תשובתי זאת כי **אם דַּבְּרוּ,** ואמרו אליו **אל יתהלל חוגר כמפתח,** אל יתהלל חוגר חרב להלחם **כמפתח** החרב אחר שכבר נצח, כי אולי יחגרנה וחרבו תבוא בלבו.

יב וַיֹּאמֶר אִם-לְשָׁלוֹם יֵצְאוּ תַּפְשׁוֹם חַיִּים וְאִם לְמַלְחָמָה יֵצְאוּ חַיִּים תַּפְשׁוֹם:
אמר אם לשלום יצאו תפשוֹם חיים, עשו כל השתדלותכם לתופשם חיים, לשאול מהם טיבו של אחאב ועבדיו והעיר, אך **אם למלחמה יצאו** אם תוכלו לתופסם **חיים** מוטב, ואם לאו **תפשוֹם** כאשר תוכלו אפילו לא יהיו חיים, כי אם מגויידים ומדוקרים שלא יוכלו לחיות, ועל כן הקדים החיים לתפישה כי זה הוא עיקר המכוון כמדובר.

כב וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ הַתְּחַזֵּק וְדַע וְרָאָה אֶת אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה כִּי לַתְּשׁוּבָת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֶרֶם עָלֶיךָ.
ויגש הנביא כו'. אמר לו לך התחזק. ולא תעשה עיקר מחוזק אנושי, כי אם שלא תזנה אחרי לבבך ועיניך ללכת אחרי אלוהי נכר וכיוצא, כענין ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, וזהו ודע שהוא בלב, **וראה** בעיניים כי לבוא ועינא סרסורי דעבירה, כי עין רואה והלב חומד ואחר כך איברים גומרים, וזהו אומרו **ודע וראה** שהם ליבא ועינא את אשר תעשה באיברים גומרים.

כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ-אֶרֶם אֲמָרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל-כֵּן חֲזָקוּ מִמֶּנּוּ וְאוֹלָם נִלְחָם אִתָּם בְּמִישׁוֹר אִם-לֹא נִחְזַק מֵהֶם.

הנה אפשר שהמלחמה תלויה באלוהי העם או במזל המלך, אם הוא על אלוהי העם אל תירא כי **אלוהי הרים אלוהיהם, ואולם נלחם במישור כו'**, ועל דבר המזל אולי המלכים האלה איזה מהם הורע מזלו.

לפיכך -

כד וְאֶת-הַדָּבָר הַזֶּה עָשָׂה הַסֵּר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ וְשִׁים פְּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם.

ובהיות שמלך ישראל לא עשה אשר ציוהו הנביא, על כן נגש אליו

כח וַיִּגֶשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה-אָמַר ה' יֵעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֱלֹהֵי הָרִים ה' וְלֹא-אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת-כָּל-הַהֶמּוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדְךָ וַיִּדְעָתֶם כִּי-אֲנִי ה'.

ויאמר כה אמר ה' אל ישיאך לבך לומר שלא תקנת מעשיך וניצחת, כי דע אפוא כי לא בזכותך תנצח כי אם ברשעת הגוי הרע הזה, כי **יֵעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֱלֹהֵי הָרִים ה' וְלֹא אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא, וְנָתַתִּי אֶת כָּל הַהֶמּוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדְךָ**, ואין העיקר לפקוד עליהם עוונם כי חוטא אתה מהם, כי אם למען תראה תיקח מוסר כענין הכרתי גויים נשמו פנותם כו' אמרתי אך תראי אותי כו' וזהו **וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה'.**

לג וְהָאֲנָשִׁים-יִנְחָשׁוּ וַיִּמָּהְרוּ וַיַּחֲלִטוּ הַמִּמָּנֹה וַיֹּאמְרוּ אַחִיךָ בֶּן-הַדָּד וַיֹּאמֶר בָּאוּ קָהְלוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן-הַדָּד וַיַּעֲלֵהוּ עַל-הַמָּרְכָבָה.

הנה תיבות אלו קשים להולמם, ויתכן כי להיות אחאב סמוך לעיר ההיא חוצה לה ובן הדד היה בפנים כי שם נחבא, וכאשר המה יצאו לדבר אל המלך נשאר **בן הדד** בפנים פתח השער לדעת מיד תשובת המלך אליהם.

לב וַיַּחְגְּרוּ-שָׂקִים בְּמַתְנֵיהֶם וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ עֲבָדְךָ בֶּן-הַדָּד אָמַר תַּחֲ-נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר הַעֲוֹדְנוּ חֵי אַחִי הוּא.

והנה הם אמרו **עֲבָדְךָ בֶּן הַדָּד אָמַר תַּחֲ נָא נַפְשִׁי**. והנה הוא אמר על שאמרתם **עֲבָדְךָ** אינו אצלי בגדר עבד כי אם בגדר אח כי **אחי הוא**, וטרם ישיב על מה שאמר **תַּחֲ נָא נַפְשִׁי** עשו עצמם כמנחשים ומנבאים כי מן הסתם יאמר כי יחיה אותו.

וזהו **והאנשים ינחשו**. כדרך אומרו כי נחש ינחש, **וימהרו** להשיב דבר אל בן הדד מהרה, ואחאב שומע כי קרוב היה בן הדד בפנים והוא בחוץ לבלתי יחזור בו אחאב, כי אחר שראה שידע האחר תשובתו הטובה יבוש מלחזור ממנה, על כן **וימהרו ויחלטו הממנו**. שהחליטו מה שאמר אחאב ממנו מעצמו שהוא **אחי הוא** הפך מה שאמרו הם, **עֲבָדְךָ בֶּן הַדָּד** החליטו דבר זה כאילו הוא דבר מוחלט שלא ישוב ממנו, ויאמרו אל בן הסמוך להם בפנים **אחיך בן הדד**, כלומר **אחיך** הוא **אחאב בן הדד**, לא כאשר חשבת שיחזיקך בגדר עבד.

ויהי כשמוע אחאב כי דברו עמו כי קרוב הוא בפנים אמר להם **באו קחוהו** מבפנים, ויהי כשמוע בן הדד תשובתו כי קרוב הוא לא המתין שיכנסו לקחתו כי אם מיד **ויצא אליו** טרם יחזור בו, מיד **ויעלהו על המרכבה**.

אז בן הדד התחיל לנדוד לו הטבות -

לד ויאמר אליו הערים אשר-לקח-אבי-מאת אביך אשיב וחסות תשים לך בדמשק כאשר-שם אבי בשמרון ואני בברית אשלחך ויכרת-לו ברית וישלחהו.

אז אמר אחאב **בברית אשלחך**. אם תכרות ברית ותשבע לעשות.

או יאמר הנה אתה מוותר לעשות הטבות, ואני מה הטבה אעשה לך, הלא הוא כי **בברית** בלבד שתכרות עמי להיות שלם עמי לשלחך מבלי שתתן לי מאומה מכל זה, אז **ויכרות לו ברית וישלחהו**.

לה ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל-רעהו בדבר ה' הכיני נא וימאן האיש להכתו. לו ויאמר לו יען אשר לא-שמעת בקול ה' הנך הולך מאתי והכך האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו.

לז וימצא איש אחר ויאמר הכיני נא ויכהו האיש הכה ופצע. לח וילך הנביא ויעמד למלך על-הדרך ויתחפש באפר על-עיניו.

ראוי לשים לב:

א. מה צורך הייתה הבאה זו אל הענין,

וגם למה עשה שלא יכיר המלך בו בהכירו אותו ולא נגש אליו לדבר לו דברי נבואתו בלי התנכר ובלי משל.

ב. ועוד כי למה על כן יומת והלא אין מלקין אלא אם כן מתרין.

ג. ועוד כי אין המשל דומה לנמשל כי אל אחאב לא אמר ששקול כסף כי אם החליט גזרת מות בלבד ובמשל יש פדיון.

אך הנה ארז"ל כי כאשר נגש אליו הנביא נאמר (לעיל כח) **ויגש אליו איש האלוהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה'**, הקשה ר' יוחנן מאי **ויאמר ויאמר** שני פעמים, אלא שניתן לידרש כי האמירה ראשונה היא אם יבוא לידך בן הדד אל תרחם עליו כו'.

ונבוא אל הענין והוא כי אם היה אומר לו שליחותו בלי שום הקדמה **יען אשר שלחת את איש חרמי**, מיד **והייתה נפשך תחת נפשו** לא יאמין, כי יאמר הן אמת שבדבר ה' אמרו לי שלא ארחם עליו, אך אין ראוי על זה עונש מיתה שתהיה נפשי תחת נפשו, על כן הורה

הנביא במה שנתפרסם אז לעיני כל הבאים מהמלחמה, שעם המלך שציוה אל רעהו הרגני נא למען יראו המלך והעם משפט הבלתי מכה את אשר יצווה הנביא בדבר אלוהים להכות ולא יכנו, כי האיש אשר אמר אליו הנביא בדבר ה' **הכני נא** ולא הכהו, המיתו האריה, למען יראה המלך והעם כי משפט מוות לבלתי מכה את אשר יצווה ה' להכות ולא יכה, כי בזה יבין המלך כי גם לו משפט מוות אשר נצטווה מהנביא בדבר אלוהים יכה את בן הדד ולא המיתו כי בן מוות הוא, כי הנה נצטווה כמאמר ר' יוחנן שכתבנו.

ואחר שידעו הכל כן רצה להודיע נבואתו אל המלך, כי על ששלח את בן הדד תהיה נפשו תחת נפשו, וירא והנה עדיין היה יכול המלך להשיב כי לא נאמר לו כי אם אל תרחם עליו, ומשמעו שיאסרנו במשמר וכיוצא בו, על כן רצה להורות לו איך בפיו ובשפתיו יודה איך לא הונח שהיה כך היה בן מוות.

לט ויהי המלך עבר והוא צעק אל-המלך ויאמר עבדך יצא בקרב-המלחמה והנה-איש סר ויבא אלי איש ויאמר שמר את-האיש הזה אם-הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או כפר-כסף תשקול.

ויהי המלך עבר והוא צעק כו'. והוא בהמצאה אשר עשה להתנכר ולשאול אם הוא שנאמר לו שישמור איש אחד במלחמה ואם לאו שתהיה נפשו **תחת נפשו**, או **כפר כסף ישקול** ושלא במתכוון הלך מעיניו שלא שמרו כראוי מה משפטו.

אמר לו -

מ ויהי עבדך עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר אליו מלך-ישראל כן משפטך אתה חרצת. מא וימחר ויסר את-האפר (מעל) [מעלי] עיניו ויכר אתו מלך ישראל כי מהנביאים הוא.

כן משפטיך אתה חרצת, כלומר שהוא גם הוא לא יונח שמה שאמר לו הוא יתברך שלא ירחם עליו לא היה להכותו נפש, כי אם לבלתי שלחו הרי הוא חייב מיתה כי כן משפטו הוא חרץ, ואינו יכול לומר כי שם היה תנאי **והייתה נפשך תחת נפשו**, ובנושא שלו על בן הדד לא היה תנאי, כי על כן הקדים לו ענין מפורסם מהאיש שעבר על דברי הנביא להכותו מכה בעלמא, עם שלא היה בה מות כי אם צער ועל שלא עשה הומת, ואם כן גם כל עובר מצות הנביא בשם ה' הוא בן מוות, והרי הוא כאילו תנאי בפירוש, אז גלה לו הדבר בפירוש כי הוא האיש.

וכאשר אמר הוא לנביא כי כן משפטו הוא חרץ, כך הוא כן משפטו שהוא חרץ כאומר לנביא **כן משפטיך כו'**, ועל כן התנכר לאמר לו מה שנצטווה לשמור האיש ולא שמרו, כי רצה שהמלך יאמר המשפט בפיו מן הטעם האמור, ואם היה מכירו לא היה משיב דבר כי יבין כי עליו הוא מדבר, כי הלא ידע אשר הוא היה שעל ידו מת אשר ציוהו בדבר ה' להכותו ולא הכהו ומת,

ועתה יראה שאלה זו יבין כי שני העניינים אחד ושעליו הדבר, ועל כן התנכר ולא העביר האפר עד אחרי כן שרצה לפרש הענין.

וגם מה שהזכיר ענין הככר כסף היה גם כן לבל יבין פשר דבר עד יגלה לו, כי בנושא שלו אין כסף ועם כל זאת אין המלך יכול להשיב הנה גם אני אשקול ככר כסף, כי זה כיוון הנביא באומרו:

**מב ויאמר אליו כה אמר ה' יען שלחת את-איש-חרמי מיד והייתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו.
מג וילך מלך-ישראל על-ביתו סר וזעף ויבא שמרונה:**

יען שלחת את איש חרמי כו', לומר כי שם הודה המלך כי על ששלא במתכוון ברח האיש היה לו פדיון, אך אתה ששלחתו בידך אין פדיון כי אם והייתה נפשך תחת נפשו ועמך שלא מיחו תחת עמו, והן אמת שאם כאשר אמר הנביא לאיש ההוא הכני נא לא היה ממאן והיה מכה אותו גם שלא היה הדבר נראה בעין עונש העובר על דברי נביא על פי ה'.

אך לא יבצר מלהורות כי אין לעבור מפני הנביא בדבר ה', כי הנה רעהו של הנביא לא אמר איך אעשה וחטאתי, כי המכה את חברו נקרא רשע כי הוראת שעה היא וכן מוות הוא העובר, אלא שעל ידי מה שמיאן נראה העונש בחוש.

פרק כא

**א ויהי אחר הדברים האלה כרם היה לנבות היזרעאלי אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב מלך שמרון.
ב וידבר אחאב אל-נבות לאמר-תנה-לי את-כרמך ויהי-לי לגן-ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה-לך כסף מחיר זה.
ג ויאמר נבות אל-אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את-נחלת אבתי לך.
ד ויבא-אחאב אל-ביתו סר וזעף על-הדבר אשר-דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא-אתן לך את-נחלת אבותי וישכב על-מטתו ויסב את-פניו ולא-אכל לחם.**

ראוי לשים לב:

א. מה ענין אומרו **חלילה לי מה'** כי למה ימנעוהו ה', ואם הוא על מקרא שכתוב והארץ לא תימכר לצמיתות יכול למוכרה עד שנת היובל, או יאמר בפירוש עד ששים או שבעים שנה ואינה יוצאה ביובל כי לא נאסר, כי אם במוכר סתם או מוכר לצמיתות.

ב. ועוד שלא היה לו לתלות על היות המכירה לו, כי באומרו **לך** יורה כי להיות אליו היה ממאן, שאם לא כן לשתוק ממלת **לך**, ואם הכוונה הייתה למה שהוא רשע ולא היה רוצה לתת נחלת צדיקים לאיש רשע, לא היה לו להבזות את המלך בפניו, כי מי לנו גדול מאליהו ורץ לפני מרכבת אחאב מן הכרמל עד יזרעאל, והיה לו לחוש פן יעשה רעה כאשר עשה ולא יאות לצדיק לתת לפני עור מכשול.

ג. ועוד באומרו **ויבא אחאב כו' סר וזעף על הדבר אשר דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא אתן לך את נחלת אבותי**, שנראה כי שני דברים היו: אחד **אשר דבר כו'**, והשני **ויאמר לא אתן כו'**, והלא לא היה כי אם דבר א'.
ד. ועוד שנויים נכרים ששינה בספרו את אשתו.

אמנם הנה חלקו תנאים ואמוראים אם כל האמור בפרשת המלך כגון שדוּתִיכִם וּכְרַמִּיכִם יקח אם הוא מותר, או שלא אמרו אלא כדי לאיימם, וכתבו התוספות שאפילו למאן דאמר שהמלך מותר בכל היינו לעבדיו אבל לא לעצמו. עוד תרצו תרוץ אחר דלא נאמר אלא במלך המולך על ישראל ויהודה. עוד תרוץ אחר דנחלת אבות שאני.

עוד תרצו לפי ששאל הכרם לעשות בו עבודת אלילים דכתיב:

ב וַיִּדְבֹּר אַחְאָב אֶל-נְבוֹת לֵאמֹר-תִּנֶּה-לִּי אֶת-כֶּרְמִי וַיְהִי-לִּי לֶגֶן-יֵרֶק כִּי הוּא קָרוֹב אֶצְל בֵּיתִי וְאֶתְּנָה לָךְ תַּחֲתָיו כָּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְּנֶה-לָּךְ כֶּסֶף מְחִיר זֶה. וַיְהִי לִי לֶגֶן יֵרֶק, כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה כוונת נבות הייתה לומר, הנה למכור למלך למספר שני תבואות או לזמן אין ראוי כי אם לצמיתות.

ג וַיֹּאמֶר נְבוֹת אֶל-אַחְאָב חֲלִילָה לִּי מִיְהוָה מִתַּתִּי אֶת-נַחֲלַת אֲבֹתִי לָךְ. ואם כן לעשות מה שאמרת **חלילה לי מה'**. ואפשר כיוון עוד באומרו **לי**, לומר כי גם בכסף אסור למכור מאחוזתו אם לא מחמת עניות, שנאמר **כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו** אך לא למי שיש לו, וזה יאמר **חלילה לי** כי עשיר אני, ואם להיותך מלך ונאמר שדוּתִיכִם יקח הנה היא **נחלת אבותי**, והוא התירוץ הג' שהזכרנו.

ועוד להיות לך שכולל שלשת התירוצים הראשון והשני באופן שלא כיוון נבות לחרפו, אך אחאב חשב התירוץ הרביעי שהוא מפני שיעשנו עבודת אלילים.

ודקדק אומר **מה'** ואומרו **חלילה לי**. כלומר חולין הוא לי כלומר כי צדיק אני מהיות שונא עבודת אלילים, **מתתי את נחלת אבותי לך** שאתה עובד עבודת אלילים, ועל כן כעס על שני דברים:

אחד, על מציאות העדר המכירה,

שנית, והיא הגדולה מזאת על שחירפו שאמר שה' מונעו מלתת אותו כי שנאו על עובדו עבודת אלילים, ועל כן חלק הדבור לשנים ומהשנית שהיא תחילת דבור נבות עשה עיקר.

ד וַיֵּבֶא אַחְאֵב אֶל-בֵּיתוֹ סֵר וְזַעַף עַל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלָיו נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא-אֶתֶּן לְךָ אֶת-נַחֲלַת אֲבוֹתַי וַיִּשְׁכַּב עַל-מִטָּתוֹ וַיִּסֹּב אֶת-פָּנָיו וְלֹא-אָכַל לֶחֶם.

ובה היחל הכתוב באומרו: **על הדבר אשר דבר אליו נבות היזרעאלי** שהוא אומרו **חלילה לי מה'**, שזו היא היותר גדולה וגם על מציאות העדר המכירה, וזהו **ויאמר לא אתן כו'**, ועל כן וישכב על מיטתו שלא יוכל לעמוד על רגליו **ויסב את פניו** אל הקיר לבל ידברו לו לפייסו **ולא אכל לחם**.

ה וַתֵּבֶא אֵלָיו אִיצְבֵּל אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מֶה-זֶּה רֹחַךְ סָרָה וַאֲיִנְךָ אָכַל לֶחֶם.

ותבוא אליו אשתו מה זה רוחך סרה. שעל כן היה לך לאכול לחם להשיב רוחך, כדרך המלכים שעושים תיקונים להשיב רוחם וכעסם, ואתה **רוחך סרה** ואינך אוכל לחם לתקן, ומפני הכבוד הסתיר ממנה אומר **חלילה לי מה'**, שהיה זה לו חרפה גדולה מאד כי בוש מלגלות את אשתו חרפתו זאת, ולא אמר כי אם הדבר השני שהוא מציאות מיאונן מלתת לו את כרמו.

ולבל תאמר לו אם עשה כך למען היות נחלת אבותיו, גם שעזות היה אינו כדאי לכל הקצף הזה על כן על בחינה זו, לא אמר לו אומרו **את נחלת אבותי**,

כי אם -

ו וַיְדַבֵּר אֵלָיו כִּי-אֲדַבֵּר אֶל-נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאָמַר לוֹ תִּנֶּה-לִּי אֶת-כֶּרְמִי בְּכֶסֶף אוֹ אִם-חֶפֶץ אֶתָּה אֶתְּנֶה-לְךָ כֶּרֶם תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר לֹא-אֶתֶּן לְךָ אֶת-כֶּרְמִי.

לא אתן לך את כרמי. בעבור הרעימה שתתפעל על הדבר ולא תאשימהו על ריבוי כעסו.

ז וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיצְבֵּל אִשְׁתּוֹ אֶתָּה עָתָה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל-יִשְׂרָאֵל קוּם אָכַל-לֶחֶם וַיֵּטֵב לְבָרְךָ אֲנִי אֶתֶּן לְךָ אֶת-כֶּרֶם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי.

ותאמר אליו, על ידי זה אדרבה עתה תעשה מלוכה, כי במה שנעשה לזה ייראוך כמלך, מה שלא עשית עד כה שהתנהגת ברחמנות ורפיון, על כן לא החשיבוך כמלך על כן **קום אכל וייטב לך**.

ואז -

ח ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו ותשלח (הספרים) [ספרים] אל-הזקנים ואל-החרים אשר בעירו הישבים את-נבות.
כתבה בשם המלך:

ט ותכתב בספרים לאמר קראו-צום והשיבו את-נבות בראש העם.
וקראו צום על צרות הדור למען יראה כי הבאים להעיד עליו לא משנאה כי אם להציל את נפשמ, כלומר מה לכם תבקשו עבירות לבער והלא זה שבראש העם ברך אלוהים ומלך כי על כן ישבנו נגדו לראות אם יבוש ממנו ששמענו דבריו הרעים, ולמען יירשנו המלך הייתה העצה לומר ששיתף המלך למען יהיו נכסיו למלכות ועל כן ירד לרשתו.

פרק כב

י ומלך ישראל ויהושפט מלך-יהודה יושבים-איש על-כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל-הנביאים מתנבאים לפניהם.
אמר כי בהיותם יחד שני המלכים מתאחדים לעלות רמות גלעד

יא ויעש לו צדקיה בן-כנענה קרני ברזל ויאמר כה-אמר ה' באלה תנגח את-אָרם עד-כלותם.

שהוא על שני המלכים שהם ינגחו את ארם.
יג והמלאך אשר-הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה-נא דברי הנביאים פה-אחד טוב אל-המלך יהי-נא (דברך) [דברך] כדבר אחד מהם ודברת טוב.
והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו כדי לאמר הוא מה שמיעץ אותו, והוא הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך. לכן כאשר אתה תדבר לא יחשיבוך רק כאחד מהם בלבד על הרוב כמיוחד שבהם, אך לא תהיה שקול כנגד כולם, וזהו יהי נא דברך **כדבר אחד מהם**, על כן גם שתראה רע **ודברת טוב**, כי אם תנגד להם לא יחשיבוך וישימו לאל מלתך כי הם הרבים ומה גם ארבע מאות.

אז נשבע -

יֵד וַיֹּאמֶר מִיָּכִיָּהוּ חִי-ה' כִּי אֶת-אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֵלַי אַתּוֹ אֲדַבֵּר.

חי ה' כי את אשר יאמר ה' כו', ולא אחוש אל היותם רבים שאהיה בטל ברוב גדול כזה, ובבואו לא אמר לו המלך דרש נא את ה' אלוהיך כו' **הנלך כו'** או אמור לי **בשם ה' הנלך כו'.**

כי אם סתם -

טו וַיִּבּוֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיָּכִיָּהוּ הַנֶּלֶךְ אֶל-רַמֶּת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם-נִחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה וְהַצֵּלַח וְנִתֵּן ה' בְּיַד הַמֶּלֶךְ.

הנלך כו'. מבלי הזכיר שם ה', על כן לא חש לומר האמת כי אם על פי דרכו העתיק לשון נביאיו **עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך.** כרומוז לו הלא נאמר לך זה המשך אמריהם, אז הבין כי על שלא הזכיר לו שם ה' לא גלה מה שבלבו.

על כן אמר:

טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד-כִּמָּה פְּעָמִים אָנִי מִשְׁבִּיעְךָ אֲשֶׁר לֹא-תִדְבַּר אֵלַי רַק-אַמֶּת בְּשֵׁם ה'.
עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא מפחד תעלים ממני האמת או על שלא אשמע ממך, כי אם שתאמר **אמת בשם ה'** כי אם לא תזכיר לי את ה' לא אאמין, על דרך אומרם ז"ל בדלילה שבמה שהזכיר שמשון בפעם ההיא שמו יתברך הכירה כי היה דברו אמת, וזהו **לא תדבר אלי רק אמת** ויבחן **בשם ה'** שתזכיר.

אז מיד -

יז וַיֹּאמֶר רֹאֲיִתִי אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל נִפְצִים אֶל-הַהָרִים כְּצֹאן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר ה' לֹא-אֲדָנִים לָאֵלֹהִים יָשׁוּבוּ אִישׁ-לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם.

אז השיב אחאב ויאמר ליהושפט:

יח וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לֹא-יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם-רָע.
כלומר כי לבו רע עמי ולפי רעיוניו עלי מתדמה לו וקרוב לשמוע את הרבים, אז אמר הוא דעו כי רוח שקר בפי הרבים.

כי הנה -

יט וַיֹּאמֶר לָכֵן שָׁמַע דְּבַר-ה' רֹאֲיִתִי אֶת-ה' יֹשֵׁב עַל-כֶּסֶּא וְכָל-צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ.

ראיתי את ה' כו' ויצא הרוח כו' והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו כו'.

וזהו אומרו לכן לומר לא על אשר אמרת כי טוב ללכת אחרי הרבים, כי אני לא בשנאתי אותך מתדמה אלי שקר לפי דרכי **שמע דבר ה'**, כי נהפוך הוא כמדובר, ואמר כי היו לפני ה' **צבא השמים מימינו ומשמאלו** שהוא מיימינים ומשמאילים פנימיים וחצוניים.

כ ויאמר ה' מי יפתה את-אחאב ויעל ויפל בְּרַמֶּת גִּלְעָד ויאמר זה בָּכָה וְזֶה אָמַר בָּכָה. ויאמר ה' מי מהשני כתות יפתה את אחאב. וטעם היות צריך פיתוי הוא, כי הלא ה' יתברך אמר אליו והייתה נפשך תחת נפשו של בן הדד מלך ארם, ועל כן מידה כנגד מידה הוא, כי הוא החניף את הרשע ושלחו למלכותו, על כן הוא ילך למלכותו ושם יפול בידו, אך להיותו בעל בחירה יירא מללכת שם על שאמר לו הנביא והייתה נפשך תחת נפשו **ויאמר זה בכה כו'**,

כי הנה ר' יוחנן אמר על פ' (כ' כח) **ויגש איש האלוהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה' יען אשר אמרו ארם כו'**, למה נאמר **ויאמר ויאמר ב'** פעמים, אלא לדרש כי ויאמר אל מלך ישראל הוא שאמר לו אם יבא בן הדד לידך אל תרחם עליו, **ויאמר כה אמר ה'** הוא שאמר לו אם תפטרנו והייתה נפשך תחת נפשו.

ובזה יתכן לומר כי א' מהמשמאילים אמר **בכה**, כלומר הנה שאמר לו הנביא **כה אמר ה'** שהוא והייתה נפשך תחת נפשו, אותו עוון שעבר נעשה מלאך רע ככל יתר עונות והוא יפתנו, וזהו **ויאמר זה בכה** שהוא עוון של **כה אמר כו'** וזה של המיימינים אמר **בכה** הוא אותו **כה אמר ה'**, שאמר לו הנביא כה אמר ה' **יען שלחת את איש חרמי מיד והייתה נפשך כו'**. אותו מאמר ה' נעשה מלאך כמאמר ר' יוחנן פרק אין דורשין, כל דבור היוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך הוא יפתנו, וזהו וזה אומר **בכה** מיד.

כא ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה. ויצא הרוח הוא רוחו של נבות כי לא היה לו מנוח עד הנקם מאחאב, **ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה** לומר, כלומר בשלמא לאומרים **זה בכה וזה בכה** הוא כמפורש או על ידי כח טומאה הנעשה בעונו, או על ידי מלאך הנעשה מדבורו יתברך כאשר גזר עליו תהי נפשו תחת נפשו אחר שלוחיו, אך את **במה** אין אתה כח חצוני טמא להרע לו וגם אם אינו מלאך הנעשה בגזור עליו, אלא אתה איזה הדרך תפתנו?

כב ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל-נביאיו ויאמר תפתה וגם-תוכל צא ועשה-כן. כג ועתה הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל-נביאיו אלה וה' דבר עליך רעה. לזה אמר אצא מאיכות קדושתו ואשמאילה לפתותו, והוא יש לו שייכות לעשות כן, והוא כי הוא בשקר המיתני אותו עדות שקר שנעשה בעוון ההוא כח טמא, יהיה לי מעיר לעזור להיות

רוח שקר בפי כל נביאיו, אז אמר לו **תפתה וגם תוכל** אך צא ממחיצתך כמ"ש ז"ל **ועשה כן**. והוא כי שקר העדות ההוא לא יבצר מהדבק בו והוא כח טמא, באופן שעל ידי כן יצא ממחיצתו ולא חש למען ינקם כי ריב לו עמו, ואשר ישים לב למה שנמצא בפי כל נביאיו עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך, עולה כמספר ריב רוח נבות, כי ריבו היסב ידברו נביאיו הדברים ההמה.

אז השיב לו -

כד ויגש צדקיהו בן-כנענה ויכה את-מיכיהו על-הלחי ויאמר אי-זה עבר רוח-ה' מאתי לדבר אותך.
צדקיהו בן כנענה אי זה מעשה היה שבו עבר רוח ה' מאתי לדבר אותך שתאמר שגם פה היה כך.

כה ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה.
כי תכסך בושה על אשר הבטחת ברוח שקר ותתחבא.

כו ויאמר מלך ישראל קח את-מיכיהו והשיבהו אל-אמן שר-העיר ואל-יואש בן-המלך.
כז ואמרת כה אמר המלך שימו את-זה בית הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום.
ויאמר מלך ישראל אל צדקיהו בן כנענה קח את מיכיהו והחביאהו בכלא מעתה עד בואי.

כח ויאמר מיכיהו אם-שוב תשוב בשלום לא-דבר ה' בי ויאמר שמעו עמים כלם.
לומר אם **שוב** מציאות שהוא אפשר שיביאווהו מת, אך לומר **תשוב בשלום** אומר כי **לא דבר ה' בי** מעולם בכל מה שהתנבאתי.
והנה מהראוי היה כי יהושפט לא ילך לאותה מלחמה, אך לבלתי המס לבב אחאב כי **ויעל מלך ישראל** עלה עמו **יהושפט** נגרר אחריו.

וזוהו -

כט ויעל מלך-ישראל ויהושפט מלך-יהודה רמת גלעד.

ולא נאמר ויעלו.

ולהסיר דאגה מלב יהושפט אמר לו אין לך פחד, כי לי יאות **התחפש** והתנכר **ובא** אך לא לך, כי **ואתה לבש בגדיך** כי לא תירא.

ל ויאמר-מלך ישראל אל-יהושפט התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה.

ויעש כן כי ויתחפש ויבא במלחמה, והורה הוא יתברך איך היה בלתי ראוי לכרות ברית עם בן הדד המלך, כי ראו נא הגמול אשר שלם לאחאב.

כי -

לא ומלך ארם צוה את-שרי-הרכב אשר-לו שלשים ושנים לאמר לא תלחמו את-קטן ואת-גדול כי אם את מלך ישראל לבדו.

מלך ארם צוה את שרי הרכב לאמר לאנשיהם לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו, כי זה היה הגמול אשר גמל לו וקיום הברית אשר כרת לו, אך להיותו מתנכר חשבו כי יהושפט שהיה בטכסיסים ולבוש מלכות היה מלך ישראל.

לב ויהי כראות-שרי הרכב את-יהושפט והמה אמרו אף מלך-ישראל הוא ויסרו עליו להלחם ויצעק יהושפט.

ויצעק יהושפט, כי דברי זעקתו היה יהושפט אומר יהושפט, כלומר יהושפט אני, לא האיש אשר אתם מבקשים.

אז -

לג ויהי כראות שרי הרכב כי-לא-מלך ישראל הוא וישבו מאחוריו. ויהי כראות שרי הרכב כי לא מלך ישראל הוא כאשר אמר וישבו מאחוריו, ולהיות אחאב לבוש בגדים צואים ולא לבוש מלכות לא הכירוהו, ולא הוכה כי אם שלא במתכוון,

כי -

לד ואיש משך בקשת לתמו ויכה את-מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכבו הפך (ידיך) [ידך] והוציאני מן-המחנה כי החליתי.

איש משך בקשת לתמו ויכה כו', ולבל המס לבב העם לא גלה מכתו, כי אם אמר לרכבו שיהפוך ידו להוציאו כי החלה, והיה מרגיש התמעט דמו והוא מעמד במלחמה בל ירך לבב עמו וילך דמו הולך וחסור עד שמת בערב.

לה ותעלה המלחמה ביום ההוא והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב ויצק דם-המכה אל-חיק הרכב.

ובין כך ובין כך ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ולא הרימו קול יללה ולא אמרו אפילו לעם בקול רם כי מת המלך בין כך, פן ישמחו האויבים ויחזק לבם על ישראל.

לו ויעבר הרנה במחנה קבא השמש לאמר איש אל-עירו ואיש אל-ארצו.

כי אם התנכלו ויעבירו קול **הרנה** והיה קול הרנה אומר **כבא השמש איש אל עירו ואל ארצו**, וזהו **כבא השמש לאמר** כי במקום אמרו כמות המלך איש לעירו, היו אומרים טרם ימות עודנו קרוב **כבא השמש** שהוא כבא שמשו שימות איש לעירו.

לז וימת המלך ויבוא שמרון ויקברו את-המלך בשמרון.
ואחרי הרנה הזאת שהיה כרוז נסתר כמרן **וימת המלך ויבא שומרון כו'.**

לח וישטף את-הרכב על ברכת שמרון וילקו הכלבים את-דמו והזנות רחצו כדבר ה' אשר דבר.

ומדי עברו **שטף הרכב בברכת שומרון** או ששטף רכבו הנזכר למעלה את הרכב מן הדם בברכת שומרון, **וילקו הכלבים** הדם שבמימי הברכה **והזנות** הרוחצות בברכה **רחצו** בדמו שהיה במים משטיפת הרכב.

לט ויתר-דברי אחאב וכל-אשר עשה ובית השן אשר בנה וכל-הערים אשר בנה הלוא-הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל.
מ וישכב אחאב עם-אבתיו ומלך אחזיהו בנו תחתיו.
מא ויהושפט בן-אסא מלך על-יהודה בשנת ארבע לאחאב מלך ישראל.
ויהושפט בן אסא כו'. אחרי אומרו כי התחבר יהושפט עם אחאב עם היותו רשע, אמר כי מה שלא קצף עליו ה' על זאת הוא כי לעומת זה רבו טובותיו.

כי -

מב יהושפט בן-שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת-שלחי.
מג וילך בכל-דרך אסא אביו לא-סר ממנו לעשות הישר בעיני ה'.
וילך בכל דרך אסא אביו כו' לעשות הישר בעיני ה', שהוא, כי לא בלבד בגלוי לעיני בשר, כי אם גם **בעיני ה'** שהוא בסתר במקום שאין אנשים, רק עיני ה' הרואות ללבב היה עושה הישר, אך ב' דברים בלבד היה שלא העלים.

מד אך הבמות לא-סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות.
א'. כי רק **הבמות** לשם ה' **לא סרו** עם היות כי זמן איסור הבמות היה, והיה אומר די לי שאיני מקטיר בהם כי אם **עוד העם מזבחים כו'** ולא מנעם.

מה וישלם יהושפט עם-מלך ישראל.

ועוד ב' כי **וישלם יהושפט עם מלך ישראל**. והוא יתברך על שאר שלמויותיו לא פקד עליו על אלה, ועל פי דרכו לימד הכתוב זכות כי **בבמות** אמר **לא סרו** ולא אמר לא הסיר, לומר כי מיחה אלא **שלא סרו**, כי **עוד העם כו'** ולא יכלו להם למנוע מה שהחזיקו מטרם ימלוך הוא. ועל הב' אמר **וישלם עם מלך ישראל**, שלא הביט רק אל היותו מלך ישראל.

מו ויתר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם הלא הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי יהודה.

ועשה למען יהי שלום בין יהודה וישראל, **ויתר דברי יהושפט** שהוא שלמויותיו, וענין אזהרתו על המשפט **וגבורתו אשר עשה** על ידי חסידותו, שעל כן היה ה' עמו **הלא הם כתובים כו'**, ועל כן אין צורך להזכירם, אך לא יבצר כי רב זכותו ועל כן העביר הוא יתברך על ב' הדברים הנזכרים.

וגם -

מז ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו בער מן-הארץ.
מח ומלך אין באדום נצב מלך.

קדש היה בארץ לעבודת אלילים **וביערו מן הארץ**, ובשכר זאת מלך באדום בימיו על כי כשיעקב שלם עם ה' אין לעשו שליטה בעצם בעולם הזה כי כשזה קם זה נופל, ועם כל זאת גם פקד עליו ה' על התחברו לרשע וראה וקבל מוסר.

מט יהושפט (עשר-) [עשה-] אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי-(נשברה)
[נשברו] אניות בעציון גבר.

והוא כי **יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך**, על כי כבר הראשונות **נשברו לו אניות בעציון גבר** בלכתם תרשישה.

ולמה לא הלך שאם נשברו הראשונות לא יחויב להישבר השניות, לזה אמר תדע למה כי -

נ אז אמר אחזיהו בן-אחאב אל-יהושפט ילכו עבדי עם-עבדיך באניות ולא אבה יהושפט.
נא וישכב יהושפט עם-אבתיו ויקבר עם-אבתיו בעיר דוד אביו וימלך יהורם בנו תחתיו.
נב אחזיהו בן-אחאב מלך על-ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך יהודה וימלך על-ישראל שנתיים.
נג ויעש הרע בעיני ה' וילך בדרך אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן-נבט אשר החטיא את-ישראל.
נד ויעבד את-הבעל וישתחוה לו ויכעס את-ה' אלהי ישראל ככל אשר-עשה אביו.

אז אמר אחזיהו הרשע **בן אחאב עבדי ילכו עם עבדיך באניות** ראשונות, שעל כן בהתחברו אליו נשברו, על כן **לא אבה יהושפט** בשניה, ועל כן היה מה שלא הלך יהושפט אחרי כן כי ראה וקבל מוסר, וזה הפירוש יראה מוכרח על פי הנראה בדברי הימים.